

บทที่ 3

มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการเยียวยาผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมโดยผล ผูกพันของคำพิพากษา

มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการเยียวยาผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม โดยผลผูกพันของคำพิพากษา ซึ่งผู้ศึกษาจะได้ทำการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับมาตรการดังกล่าวทั้งระบบกฎหมายของต่างประเทศและระบบกฎหมายของประเทศไทยตามลำดับ ดังนี้

มาตรการเยียวยาใน ผลผูกพันตามกฎหมายเกี่ยวกับคำพิพากษาหรือคำสั่งถึงที่สุด ในคดีสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายของต่างประเทศ

มาตรการเยียวยาในผลผูกพันตามคำพิพากษาหรือคำสั่งถึงที่สุด ในคดีสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายของต่างประเทศนั้นมีรายละเอียดดังนี้

1. หลักกฎหมายการฟ้อง คดีและผลผูกพันตามคำพิพากษา และคำสั่งในคดีสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริการับเอาหลักบรรทัดฐานคำพิพากษา (The doctrine of precedent) มาใช้ในระบอบกฎหมายของตน จึงจำเป็นที่ผู้ศึกษากฎหมายและใช้ กฎหมายต้องทราบถึงรูปแบบของรายงานคำพิพากษา เพื่อจะได้เข้าใจกฎหมายอเมริกันดีขึ้น กฎหมายที่มาจากบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาล (Case law) ส่วนใหญ่อยู่ในคำพิพากษาของศาลระดับอุทธรณ์ที่ตีพิมพ์ออกมาเป็นรายงานคำพิพากษาของศาล สำหรับรายงานศาลชั้นต้นนั้นปกติไม่พิมพ์เป็นรายงาน เว้นแต่รายงานคำพิพากษาของศาลชั้นต้น สหรัฐและศาลชั้นต้นของบางมลรัฐเท่านั้นที่มีการจัดพิมพ์เหมือนกัน คำพิพากษาคดีแพ่งมีรูปแบบดังนี้คือ มีชื่อของคู่ความ เช่น Johnson vs. Thomas ชื่อที่ปรากฏก่อนมักจะ เป็นโจทก์ในศาลชั้นต้น แต่ในบางมลรัฐชื่อที่ปรากฏก่อนคือผู้อุทธรณ์หรือฎีกา แล้วแต่กรณี สำหรับคดีอาญานั้นมีรูปแบบดังนี้คือ State vs. Hood ซึ่งหมายความว่ามลรัฐเป็นโจทก์ซึ่งมีอัยการมลรัฐเป็นตัวแทนของมลรัฐ หรือ United States v. Cox ซึ่งหมายความว่ารัฐบาลสหรัฐโดยมีอัยการสหรัฐเป็นโจทก์ และนายคือกส์เป็นจำเลย สำหรับคดีที่ไม่มีข้อพิพาทเช่นคดีล้มละลาย จะมีชื่อของบุคคลปรากฏอยู่เพียงชื่อเดียวและใช้ว่า In re brown หรือ Ex parte black1 สำหรับตัวคำพิพากษา ซึ่งกฎหมายประเทศสหรัฐอเมริกา จะเน้นที่ความเห็นของศาล (Opinion) ซึ่งมีขนาดตั้งแต่หนึ่งถึงยี่สิบ

หน้า สำหรับคดีธรรมดาทั่ว ๆ ไป ศาลมักเขียนความเห็นยาวประมาณ 5 หน้ากระดาษ คำพิพากษาที่เรียกกันว่า ความเห็นของศาลนั้นผู้พิพากษาที่ได้รับมอบหมายให้พิจารณาคดีนั้นเป็นผู้เขียนในนามของศาล และชื่อของผู้พิพากษานั้นจะปรากฏอยู่หน้าความเห็นของศาล ผู้พิพากษาต้องเป็นผู้สรุปข้อเท็จจริง

ในปีหนึ่ง ๆ ผู้พิพากษาศาลสูงของสหรัฐแต่ละคนอาจต้องเขียนคำพิพากษาถึง 150 ล้านวน ในการทำคำพิพากษาผู้พิพากษาอาจได้รับการช่วยเหลือจากผู้ช่วยที่เรียกกันว่า Law clerk ซึ่งเป็นผู้ที่เพิ่งสำเร็จได้ปริญญาทางกฎหมายและสอบได้ลำดับที่ดี ๆ จากโรงเรียนกฎหมาย ผู้ที่เป็น Law clerk เป็นผู้ที่มีมือในการเขียนเป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นผู้จัดทำวารสาร (Law review) ของโรงเรียนกฎหมายที่ตนศึกษาอยู่ก่อนแล้ว ปกติการชี้ขาดคดีคดีเป็นไปตามเสียงข้างมากของจำนวนผู้พิพากษาที่เป็นองค์คณะ สำหรับศาลสูงสหรัฐซึ่งมีผู้พิพากษาทั้งหมด 9 นาย ในคดีที่ก้ำกึ่งกันคะแนนเสียงจะเป็น 5 ต่อ 4 ในท้ายคำพิพากษาจะบอกรายชื่อผู้เห็นด้วยกับคำพิพากษา ผู้พิพากษาที่เห็นด้วยกับคำพิพากษาอาจเขียนความเห็นพ้องที่เรียกว่า “Concurring opinion” เป็นการต่างหากก็ได้หรือเพียง แต่ระบุว่าผู้พิพากษาท่านใดเห็นด้วยกับคำพิพากษาของศาลโดยไม่มีกรเขียนความเห็นต่างหากก็ได้ ส่วนผู้พิพากษาที่ไม่เห็นด้วยกับคำพิพากษาอาจเขียนความเห็นแย้ง (Dissenting opinion) หรือไม่ก็ได้ บางครั้งศาลอาจชี้ขาดคดีให้โจทก์หรือจำเลยชนะคดีโดยไม่จำเป็นต้องระบุเหตุผลก็ได้

ความยากของการค้นหาคำพิพากษาอยู่ที่จำนวนของคำพิพากษาที่มีอยู่อย่างมากมายของศาลต่าง ๆ ทั้งในระดับสหรัฐและระดับมลรัฐ เพื่อที่จะให้ทราบโดยสังเขปเกี่ยวกับวิธีการค้นหาคำพิพากษา จึงขอแยกวิธีการค้นหาคำพิพากษาของศาลสหรัฐ และการค้นหาคำพิพากษาของศาลมลรัฐออกจากกัน

1.1 การค้นหาคำพิพากษาของศาลมลรัฐ

1) รายงานการบันทึกคำพิพากษาของศาลสูงสหรัฐ (Reports of the USA Supreme Court)

การรายงานคำพิพากษาของศาลสูงสหรัฐเริ่มต้นอย่างเป็นทางการ เมื่อ ค.ศ.1790 โดยเรียกการพิมพ์รายงานคำพิพากษานี้ว่า “United states reports”

2) การรายงานคดีศาลอุทธรณ์สหรัฐและศาลชั้นต้นสหรัฐ (Lower federal court reporting)

การพิมพ์รายงานคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์สหรัฐและศาลชั้นต้นของสหรัฐ เริ่มต้นในศตวรรษที่ 19 แต่ไม่ปรากฏชื่อผู้จัดรายงาน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่แต่ละศาลจัดพิมพ์เอง บริษัท west

publishing company ได้จัดพิมพ์คำพิพากษาของศาลทั้งสองชั้นใน ค.ศ.1880 จำนวน 30 เล่ม มีคดีตั้งแต่ ค.ศ.1789 ถึง ค.ศ.1880 โดยให้ชื่อหนังสือชุดนี้ว่า Federal cases ในปีเดียวกันนี้บริษัทเวสต์ก็จัดพิมพ์รายงานคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์สหรัฐและศาลชั้นต้นสหรัฐโดยให้ชื่อว่า Federal reporter และได้จัดพิมพ์ติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ตั้งแต่ปี ค.ศ.1931 จำนวนคดีของศาลทั้งสองเพิ่มปริมาณมากขึ้น บริษัทเวสต์ได้จัดทำรายงานศาลชุดใหม่ขึ้นมาเรียกว่า Federal supplement เพื่อรายงานเฉพาะ

1.2 การพิมพ์รายงานคำพิพากษาของศาลแต่ละมลรัฐ (State reports)

การพิมพ์รายงานคำพิพากษาของศาลมลรัฐมี 2 รูปแบบคือ รายงานคำพิพากษาของทางราชการศาลโดยตรง และรายงานคำพิพากษาของบริษัทเอกชนที่ไม่ถือว่าเป็นของทางราชการ หลักการอ้างอิงคำพิพากษาของศาลมลรัฐมีว่า คำพิพากษาที่ตีพิมพ์ในรายงานคำพิพากษาของทางราชการเท่านั้น จึงเป็นที่เชื่อถือได้และจะต้องอ้างอิงเสมอในการเขียนสำนวนและบันทึกคดีความ ส่วนการจะอ้างอิงรายงานคดีเดียวกันของฉบับที่พิมพ์โดยบริษัทเอกชนด้วยหรือไม่นั้นไม่เป็นการบังคับ ถ้าจะอ้างอิงรายงานฉบับที่บริษัทเอกชนจัดพิมพ์ จะต้องอ้างต่อท้ายรายงานคำพิพากษาฉบับของทางราชการ เช่น คดี Common wealth vs. Redline 391 pa. 486, 137 a. 2d 472 ตัวเลขชุดแรก 391 pa. 486 เป็นการอ้างอิงรายงานคำพิพากษาของทางราชการ ตัวเลขชุดที่สองเป็นการอ้างอิงรายงานคำพิพากษาของบริษัทเอกชน ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปการพิมพ์รายงานคำพิพากษาของศาลมลรัฐนั้นสมควรจะกล่าวถึงฉบับที่พิมพ์โดยบริษัทเอกชนเสียก่อน คือฉบับที่พิมพ์โดยบริษัท West publishing company และบริษัท Lawyers cooperative company บริษัท West จัดระบบการรายงานคำพิพากษาของศาลมลรัฐโดยให้ชื่อว่า national reporter system ระบบนี้จะพิมพ์รายงานคำพิพากษาของศาลสูงของทั้ง 50 มลรัฐ ในระบบ national reporter system จะแบ่งศาลมลรัฐทั่วประเทศออกเป็น 7 ภูมิภาคด้วยกัน คือภาคแอตแลนติก (Atlantic) ภาคแปซิฟิก (Pacific) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (North Eastern) ภาคตะวันออกเฉียงใต้ (South eastern) ภาคตะวันตกเฉียงเหนือ (North western) ภาคตะวันตกเฉียงใต้ (South western) และภาคใต้ (South) ในแต่ละภาคก็จะมีรายงานคำพิพากษา 1 ชุด สำหรับพิมพ์คำพิพากษาของศาลมลรัฐที่ถูกจัดให้อยู่ในภาคนั้น เช่น ในภาคใต้ (Southern reporter) ประกอบด้วยศาลในมลรัฐอาลาบามาฟลอริดา และหลุยส์เซียน่า นอกจากการแบ่งภูมิภาคของประเทศ สหรัฐอเมริกาออกเป็น 7 ภาค ดังกล่าวแล้ว บริษัท West ยังได้จัดพิมพ์รายงานคำพิพากษาขึ้นเป็นพิเศษอีกสองชุดสำหรับรัฐที่มีคดีมากที่สุดเป็นกรณีพิเศษคือรัฐนิวยอร์ก โดยให้ชื่อว่า New York Supplement และรัฐแคลิฟอร์เนีย โดยให้ชื่อว่า California Reporter (กิตติพงษ์ ศิริโรจน์, 2529, หน้า 60)

1.3 รายงานคำพิพากษาศาลมลรัฐฉบับของทางราชการ

รายงานคำพิพากษาของศาลมลรัฐฉบับของทางราชการ หมายความว่ารายงานคำพิพากษาที่ศาลมลรัฐแต่ละศาลจัดพิมพ์ขึ้นมาเอง หรือเป็นฉบับที่พิมพ์ขึ้นมาโดยได้รับมอบอำนาจจากศาล จึงจะถือว่าเป็นรายงานคำพิพากษาฉบับของทางราชการศาล ส่วนรายงานคำพิพากษาอื่น ๆ นั้นถือว่าเป็นไม่ใช่ของทางราชการ การอ้างอิงคำพิพากษานั้นมีหลักว่า จะต้องอ้างอิงคำพิพากษาฉบับของทางราชการเสมอ และถือว่าข้อความในรายงานคำพิพากษาฉบับของทางราชการเท่านั้นที่เชื่อถือได้ ส่วนการจะอ้างรายงานคำพิพากษาของฉบับที่พิมพ์โดยบริษัทเอกชนด้วยหรือไม่ นั่นไม่เป็นการบังคับ แต่ก็ถือเป็นประเพณี ที่จะอ้างฉบับที่พิมพ์โดยบริษัทเอกชนด้วยเสมอ แต่ต้องอยู่หลังฉบับที่พิมพ์โดยทางราชการ ตัวอย่างเช่น คดี Wilson vs. State 85 miss. 687 38 so.46 ตัวเลขและอักษรย่อชุดที่หนึ่งเป็นรายงานคดีของทางราชการศาล ส่วนตัวเลขและอักษรย่อชุดที่ 2 เป็นการรายงานของบริษัท West ที่เรียกว่า “National reporter system”

ในระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) คำพิพากษาของศาลมีหน้าที่ 2 ประการ คือ การวินิจฉัยชี้ขาดคดีข้อพิพาทที่มาสู่ศาล ซึ่งถ้าหากศาลได้ชี้ขาดพิพากษาคดีนั้นไปแล้วคู่ความเดิมจะมาฟ้องร้องขอให้ศาลวินิจฉัยใหม่ในประเด็นที่ศาล ได้พิพากษาไปแล้วไม่ได้ (Res judicata) การวินิจฉัยชี้ขาดนี้เป็นหน้าที่ของศาล และศาลจะปฏิเสธที่จะพิพากษาโดยอ้างว่าไม่มีกฎหมายที่จะนำมาปรับกับคดีนั้นไม่ได้ ในกรณีเช่นนี้เดิมมีผู้เห็นว่าผู้พิพากษาจะต้องค้นหากฎหมายที่มีอยู่ในหลักกฎหมายคอมมอนลอว์ และประกาศให้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ทำนองเดียวกับนักวิทยาศาสตร์ที่ค้นพบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในทางวิทยาศาสตร์และประกาศให้คนทั่วไปทราบ แต่ในปัจจุบันนี้มีผู้เห็นกันว่า ศาลเป็นผู้ตรากฎหมายเช่นเดียวกับฝ่ายนิติบัญญัติมากกว่าจะเป็นผู้ค้นพบกฎหมาย แต่กฎหมายที่ตราขึ้นโดยศาลมีลักษณะไม่กว้างขวาง เท่ากับของฝ่ายนิติบัญญัติ เนื่องจากถูกจำกัดโดยข้อเท็จจริงที่มาสู่ศาลกฎหมายที่ศาลนำมาใช้พิพากษาคดีไม่ว่าจะเป็นกฎหมายที่ศาลค้นพบเองหรือ

บัญญัติขึ้นมาใหม่นั้นมีผลกระทบต่อผู้อื่นด้วย เพราะว่าตามระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) คำพิพากษาของศาลเป็นบรรทัดฐาน นที่คดีต่อ ๆ มาจะต้องถือตาม หลักบรรทัดฐานคำพิพากษา (The doctrine of precedent) นี้เรียกเป็นภาษาลาตินว่า “Stare decisis” ซึ่งคำลาตินก็มาจากคำว่า Stare decisis et non quieta movere ซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า To adhere to precedents, and not to unsettle things which are established การยึดถือแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลเริ่มในประเทศอังกฤษและสืบทอดต่อมายังประเทศ สหรัฐอเมริกา โดยถือว่าเป็นประเพณีอันเป็นส่วน

หนึ่งของคอมมอนลอว์ เมื่อหลักการยึดถือแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาเป็นประเพณี จึงเห็นได้ว่า ไม่เคยมีการบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเลย ไม่ว่าจะในรัฐธรรมนูญหรือในพระราชบัญญัติอื่น หรือแม้กระทั่งเวลาสาบานตนเข้ารับตำแหน่งหน้าที่ที่จะต้องยึดถือแนวบรรทัดฐานคำพิพากษา เหตุที่มีการยึดถือหลักแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาก็ด้วยเหตุผลต่าง ๆ (Res judicata: a matter adjudged; a thing judicially acted upon or decided; a thing or matter settled by judgment) ดังนี้

1. เพื่อความเสมอภาค ทั้งนี้เนื่องจากได้มีการกำหนดบรรทัดฐานไว้แล้ว คดีต่อมาที่มีข้อเท็จจริงอย่างเดียวกันก็จะได้รับการวินิจฉัยแบบอย่างเดียวกัน ก่อให้เกิดความเสมอภาคแก่คดีที่มาสู่ศาล

2. สามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้า การที่ศาลยึดแนวบรรทัดฐานคำพิพากษา ทำให้สามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้าว่าข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในภายหลังจะได้รับการวินิจฉัยชี้ขาดเช่นใด

3. เป็นการประหยัดเวลา การกำหนดมาตรฐานเพื่อการชี้ขาดตัดสินคดีที่เกิดขึ้นมาใหม่ ย่อมทำให้เป็นการประหยัดเวลาการทำงาน

4. การยึดแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาเป็นการแสดงความเคารพนับถือในความฉลาดและประสบการณ์ของตุลาการรุ่นก่อน

อย่างไรก็ตาม หลักการถือตามแนวบรรทัดฐานของคำพิพากษาใน ประเทศสหรัฐอเมริกา มีลักษณะไม่เด็ดขาดและไม่เคร่งครัดเหมือนของประเทศอังกฤษ เพราะว่าเป็นประเทศ สหราชอาณาจักร นั้นคำพิพากษาของศาลสูงย่อมมีผลผูกมัดศาลนั่นเอง และผูกมัดศาลอื่นที่มีศักดิ์ต่ำกว่า และศาลสูงของอังกฤษเองก็ยึดมั่นหลักนี้มาโดยตลอด จนถึงปี ค.ศ.1966 จึงได้ผ่อนคลายการยึดแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาลงบ้าง เนื่องจากศาลสภาขุนนาง (House of lords) เห็นว่าการยึดมั่น ในหลักกฎหมายเรื่องแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลเคร่งครัดจนเกินไป อาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมได้และอาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบกฎหมายได้ ศาลสภาขุนนางจึงปรับปรุงวิธีการปฏิบัติของศาลเสียใหม่ โดยศาลสภาขุนนางถือว่าศาลมีพันธะในอันที่จะวินิจฉัยคดีตามแนวบรรทัดฐานเดิม แต่ศาลอาจวินิจฉัยเป็นอย่างอื่นได้ในเมื่อเห็นว่าเป็นการสมควร สำหรับใน ประเทศสหรัฐอเมริกา คำพิพากษาของศาลในแต่ละมลรัฐมีจำนวนมากและมักจะไม่ลงรอยเดียวกัน จึงทำให้บรรทัดฐานแห่งคำพิพากษาในกฎหมายเรื่องหนึ่ง ๆ ขาดน้ำหนักไปมาก อีกประการหนึ่งการเปลี่ยนแปลงของสภาพ สังคมและเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ทำให้บรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลที่มีอยู่ก่อน ไม่เหมาะสมที่จะใช้กับคดีที่มาสู่ศาลในภายหลัง ถึงแม้ว่าหลักในเรื่องการถือตามบรรทัดฐานคำพิพากษาใน ประเทศสหรัฐอเมริกา จะไม่เคร่งครัดเหมือนอย่างในประเทศอังกฤษก็ตาม แต่หลักการนี้ก็ยังคงปรากฏในระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาอย่างมั่นคง

แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาอาจแบ่งออกได้ 2 อย่างคือ แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาที่นำหนักเพียงใจศาลเท่านั้น (Persuasive authority) และแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาที่มีผลผูกมัดศาลที่จะต้องพิพากษาตามแบบอย่างที่ว่าหลักไว้ (Binding authority)

สำหรับแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลที่มีน้ำหนักเพียงใจนั้น ได้แก่ แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลในมลรัฐอื่น และคำพิพากษาของศาลอื่นที่มีลำดับเท่าเทียมกันในมลรัฐเดียวกัน ตัวอย่างเช่น คำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในมลรัฐเดียวกัน หรือคำพิพากษาระหว่างศาลอุทธรณ์สหรัฐด้วยกัน นำหนักใจแห่งคำพิพากษานั้นต้องดูว่าในมลรัฐอื่น ๆ ได้มีคำพิพากษาทำนองเดียวกันหรือไม่ ถ้าหลักกฎหมายอันเกิดจากบรรทัดฐานของคำพิพากษาขัดแย้งกันแตกเป็นความเห็นสองฝ่ายที่ตรงกันข้าม หลักกฎหมายที่มีศาลเห็นด้วยจำนวนมากกว่า เรียกว่า หลักของฝ่ายข้างมาก (Majority rule) หลักที่มีศาลเห็นด้วยน้อยกว่า เรียกว่า หลักของฝ่ายข้างน้อย (Minority rule) ตามปกติเมื่อศาลจะรับเอาหลักกฎหมายที่มีลักษณะตรงกันข้ามเช่นนี้ มักจะเลือกเอาหลักของฝ่ายข้างมาก เพราะเป็นที่ยอมรับของศาลส่วนมาก บางครั้งคำพิพากษาที่มีลักษณะจงใจมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับผู้พิพากษาที่ชี้ขาดคดีนั้น เช่น คำพิพากษาที่มีผู้พิพากษาที่มีชื่อเสียงเป็นผู้เขียน ความเห็นย่อมมีน้ำหนักมากกว่าคำพิพากษาที่เขียนโดยผู้พิพากษาทั่ว ๆ ไป บางครั้งนำหนักใจอาจขึ้นอยู่กับกรณีที่สองมลรัฐมีกฎหมายคล้ายคลึงกัน และมีสภาพการณ์บางอย่างเหมือนกัน เช่น ในการวินิจฉัยปัญหาที่เกี่ยวกับกฎหมายพาณิชย์ กฎหมายพาณิชย์ของมลรัฐนิวยอร์กย่อมมีน้ำหนักใจศาลมลรัฐนิวยอร์กซึ่งมากกว่า หลักกฎหมายเรื่องเดียวกันที่มีอยู่ในมลรัฐที่ทำการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม ถ้าแนวบรรทัดฐานคำพิพากษานั้นมีเพียงน้ำหนักใจเท่านั้น ศาลก็ไม่จำเป็นต้องถือตามสำหรับแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาที่มีผลผูกมัดศาลให้จำต้องพิพากษาตามสำหรับคดีในภายหลัง ได้แก่ คำพิพากษาของศาลสูงในมลรัฐเดียวกัน และคำพิพากษาของศาลนั่นเอง ตามธรรมดาศาลชั้นต้นจะต้องพิพากษาคดีตามแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลสูงเสมอ เพราะถ้าหากศาลชั้นต้นพิพากษาคดีแตกต่างไปจากแนวบรรทัดฐานคำพิพากษา ศาลสูงย่อมมีอำนาจกลับคำพิพากษาของศาลชั้นต้นได้เสมอ

สำหรับในส่วนที่เรียกว่า เหตุผลแห่งคดีนั้น (Holding) ได้แก่หลักกฎหมายที่เป็นรากฐานในการพิพากษาคดีเมื่อมีกรณีพิพาทและโต้แย้งกันในศาล ผู้พิพากษาซึ่งเป็นคนกลางปราศจากความลำเอียงชี้ขาดตัดสินคดีนั้นแล้ว คดีนั้นย่อมกลายเป็นบรรทัดฐานและมีผลผูกมัดศาลในเวลาต่อมา ข้อพิพาทที่โต้แย้งกันศาลมักจะได้รับการพิจารณาอย่างรอบคอบทุกแง่ทุกมุม แล้วจึงนำเอาหลักกฎหมายมาปรับกับคดีนั้น คำวินิจฉัยของศาลในกรณีเช่นนี้จึงเป็นบรรทัดฐานที่มีผลผูกมัดศาลส่วน คำกล่าวในคดี (Dictum) คือ ข้อกฎหมายที่ผู้พิพากษากล่าวไว้ในคดีนั้น แต่ไม่จำเป็นสำหรับการ

วินิจฉัยพิพากษาคดี คำกล่าวในคดีนี้แม้จะไม่ผูกพันศาลที่จะถือตาม แต่ก็ไม่สมควรจะละเลยเสียทีเดียว เพราะศาลอาจถือตามในภายหลัง ดังที่ได้ในการเขียนความเห็นของคำพิพากษา ผู้พิพากษานอกจากจะนำเอาหลักกฎหมายมาปรับกับข้อเท็จจริงที่พิพาทกันซึ่งเป็นเหตุผลแห่งคดีแล้ว ผู้พิพากษาทั้งหลายยังชอบที่จะกล่าวถึงสิ่งอื่น ๆ ด้วย แต่ผู้พิพากษาไม่มีอำนาจในการวางกฎเกณฑ์ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับคดีที่ผู้พิพากษานั้นวินิจฉัยชี้ขาด ดังนั้น คำกล่าวในคดีที่ไม่จำเป็นสำหรับการชี้ขาดคดี จึงไม่ผูกมัดศาลที่จะต้องถือตามในภายหลัง (Ratio decidendi แปลว่า The ground of decision หรือ The point in a case which determines the judgment)

อนึ่งการที่จะดูว่าข้อความใดเป็นเหตุผลแห่ง คดีนั้นจะต้องวิเคราะห์เอาจากข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญของคดี ตลอดจนคำพิพากษาและเหตุผลของความเห็นของศาลซึ่งมิใช่เป็นเรื่องง่าย เพราะบางครั้งการเขียนคำพิพากษานั้นเหตุผลแห่งคดีอาจเขียนไว้กว้าง ๆ หรือเขียนในลักษณะเป็นคำกล่าวในรูปแบบต่าง ๆ กัน ยิ่งกว่านั้น ข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญในคดี อาจเขียนไว้รวบรัดจนเกินไปจนยากที่จะรู้ว่าข้อเท็จจริงในคดีมีว่าอย่างไรหรือบางครั้งข้อเท็จจริงในคดีก็เขียนไว้อย่างละเอียดจนไม่อาจทราบได้ว่าตอนใดเป็นสาระสำคัญของคดี เป็นต้น การใช้แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาเก่าก่อนมาปรับกับคดีในภายหลัง ก็มีข้อยุ่งยากบ้าง เพราะหลักกฎหมายที่วางไว้ตามคำพิพากษาเก่าก่อนอาจไม่ใช่หลักกฎหมายในสายตาของศาลที่หยิบยกเอาหลักกฎหมายมาใช้ในภายหลังก็ได้ การที่ศาลหยิบเอาหลักกฎหมายแต่เก่าก่อนมาใช้ปรับกับคดีใหม่นั้น ศาลต้องเผชิญกับปัญหาข้อเท็จจริงสองอันคือ ข้อเท็จจริงของคดีเก่ากับข้อเท็จจริงของคดีใหม่ ซึ่งศาลจะต้องหาหลักกฎหมายจากข้อเท็จจริงในคดีแรกมาปรับข้อเท็จจริงในคดีหลัง จึงจำเป็นที่คดีหลังจะต้องมีข้อเท็จจริงเหมือนกับคดีเดิม บางครั้งแนวคำพิพากษาก็มีเหตุผลแห่งคดีที่เขียนไว้ชัดเจนมีเหตุและผลอย่างดี แต่บ่อยครั้งที่เหตุผลแห่ง คดีของบางคดีไม่อาจใช้เพื่อตัดสินคดีที่เกิดขึ้นในภายหลังได้อย่างเหมาะสม จึงจำเป็นที่ศาลต้องตีความเหตุผลแห่งคดีให้กว้าง ครอบคลุมถึงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นใหม่ ข้อเท็จจริงที่ไม่ใช่สาระสำคัญของคดีทั้งสองก็ต้องมองข้ามไปเสียบ้าง ถ้าหากศาลไม่ประสงค์นำหลักกฎหมายในคดีเดิมมาใช้กับคดีใหม่ ศาลจะใช้วิธีตีความเหตุผลแห่งคดีเดิมโดยเคร่งครัด ข้อเท็จจริงของคดีเดิมและคดีที่กำลังพิจารณาอยู่แม้จะมีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยศาลก็มักอ้างว่าข้อเท็จจริงที่แตกต่างกันนั้นเป็นสาระสำคัญที่ไม่อาจนำเอาเหตุผลแห่งคดีเดิมมาวินิจฉัยคดีใหม่ได้ เมื่อศาลไม่ประสงค์นำเหตุผลแห่งคดีเดิมมาปรับกับคดีใหม่ศาลก็ต้องวางหลักกฎหมายขึ้นใหม่ที่แตกต่างไปจากของเดิม

ซึ่งย่อมก่อให้เกิดปัญหาว่ากฎหมายใหม่มีผลย้อนหลังเพียงไร ทั้งนี้จะขอยกตัวอย่างดังนี้ สมมุติว่า เอ กับ บี ทำสัญญาชนิดหนึ่ง ต่อมา ซี กับ ดี ทำสัญญาชนิดเดียวกันนี้อีกคู่หนึ่ง เผอิญมีการ

โต้แย้งสิทธิระหว่าง เอ กับ บี ซึ่งศาลสูงสหรัฐชี้ขาดว่าการทำสัญญาของ เอ กับ บี ไม่มีผลตามกฎหมาย หลังจากศาลชี้ขาดเช่นนี้แล้ว ปรากฏว่า อี และ เอฟ ตามหลักเดิมถือกันว่าผู้พิพากษาเป็น แต่เพียงผู้ค้นพบกฎหมายและนำมาประกาศให้เป็นที่ ทราบโดยทั่วกัน คำพิพากษาในคดีระหว่างเอ และบีเป็นแต่เพียงการแปลกฎหมายผิดพลาดไปเท่านั้น และมีการแปลให้ถูกต้องในคดีระหว่างซี และดี และกฎหมายที่ถูกต้องนั้นปรากฏอยู่ในคดีระหว่างซีและดี ดังนั้นสัญญาที่ทำขึ้นระหว่างอี และเอฟ จึงมีผลใช้ได้แม้จะทำขึ้นก่อนที่ค้นพบความผิดพลาดในการแปลกฎหมายในภายหลังก็ตาม อีกแนวความคิดหนึ่งเห็นว่าผู้พิพากษาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายโดยแท้จริง และการบัญญัติกฎหมายของผู้พิพากษานั้นทำได้โดยคำพิพากษาของศาล กฎหมายดังที่ปรากฏอยู่ในคำพิพากษาคดีระหว่างเอและบีย่อมเป็นกฎหมายที่ใช้ได้จนกว่าจะถูกยกเลิกไปโดยคำพิพากษาคดีระหว่างซีและดี เมื่อสัญญา ระหว่างอีและเอฟทำขึ้นตามกฎหมายเดิมตามคำพิพากษาคดีระหว่างเอและบี และก่อนที่จะมีคำพิพากษาคดีระหว่างซีและดี สัญญานั้น จึงไม่มีผลใช้ได้ตามกฎหมายที่เกิดขึ้นตามคำพิพากษาคดีระหว่างซีและดีในภายหลัง แนวความคิดทั้งสองนี้ปรากฏอยู่ในหลัก บรรทัดฐานคำพิพากษาดลอคมา บางครั้งศาลจะไม่กลับแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาในทันทีทันใด แต่จะบอกกล่าวล่วงหน้าว่า ศาลจะยังไม่กลับแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาในคดีที่มาสู่ศาลในคราวนี้ แต่ศาลจะกำหนดแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาใหม่ในคดีต่อไป เป็นการทำให้ประชาชนทราบถึงสิทธิและหน้าที่ของตน เป็นการล่วงหน้า

2. ศาลและวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและสิ่งแวดล้อมใน ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส

ในประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส การดำเนินคดีข้อพิพาทที่เกิดขึ้นจากประเด็นทาง สิ่งแวดล้อมและทรัพย์สินทางปัญญา มีการดำเนินคดีที่มีขอบเขตกว้างมาก ทั้งนี้เพราะข้อพิพาทที่เกิดขึ้นเป็นได้ทั้งข้อพิพาทในทางปกครองและข้อพิพาท ในทางเอกชนขึ้นอยู่กับเนื้อหาประเด็นแห่ง คดีและผู้ถูกฟ้องเป็นสำคัญ

ในส่วนที่เกี่ยวกับความหมายและขอบเขตของ “คดีสิ่งแวดล้อม” ในประเทศสาธารณรัฐ ฝรั่งเศสเราสามารถให้คำจำกัดความได้โดยพิจารณาเบื้องต้นจากความหมายของคำว่า “สิ่งแวดล้อม” เป็นสำคัญ ในที่นี้คำว่า “สิ่งแวดล้อม” เป็นไปตามกฎหมายสิ่งแวดล้อมซึ่งหมายถึงกฎหมายที่ว่าด้วย เรื่องเกี่ยวกับการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพย์สินทางปัญญา (และในที่นี้ถือว่ามนุษย์ ต่างก็เป็น ทรัพย์สินทางปัญญาเช่นกัน) นอกจากนี้กฎหมายสิ่งแวดล้อมยังหมายถึงการบังคับใช้กฎระเบียบ หรือวิธีการต่าง ๆ ที่เป็นการป้องกันภัยทางธรรมชาติและมลพิษต่าง ๆ จึงอาจกล่าวได้ว่า ความหมาย ของคดีสิ่งแวดล้อมนั้นกว้างมาก ไม่จำกัดแต่เฉพาะข้อพิพาทในเรื่องความรับผิดชอบต่อสิ่งของหรือ

บุคคลใดบุคคลหนึ่งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่รวมถึงข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับการโต้แย้งของ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ หรือการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมด้วย

วิวัฒนาการของคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส นั้นเกิดขึ้นจากการประสบ ปัญหา สิ่งแวดล้อมและมลพิษในด้านต่าง ๆ จึงก่อให้เกิดประเด็นข้อพิพาททางศาลขึ้น ทั้งนี้ศาล ปกครองและศาลยุติธรรมจำเป็นต้องขยายขอบเขตในเรื่องเขตอำนาจศาลของตนในการตัดสิน วินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยใช้หลักกฎหมายในเรื่องความรับผิดชอบทางแพ่งทางอาญาและทาง ปกครองที่มีอยู่ ประกอบกับหลักกฎหมายทั่วไปในเรื่องสิ่งแวดล้อมและกฎหมายสิ่งแวดล้อม ต่างประเทศที่เข้ามามีอิทธิพลและเป็นที่มาของกฎหมายภายในของ ประเทศสาธารณรัฐ ฝรั่งเศสใน การวินิจฉัยคดีสิ่งแวดล้อมด้วย

อย่างไรก็ดี การขยายตัวและวิวัฒนาการของคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส นั้นก็เป็นไป อย่างค่อนข้างจำกัด ทั้งนี้ ดังจะเห็นได้จากปัญหาในเรื่องอำนาจในการรับฟ้องคดีของ ศาล โดยเฉพาะในศาลยุติธรรม ประเด็นในเรื่องความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมนั้น ศาลยุติธรรม กำหนดขอบเขตไว้อย่างจำกัด กล่าวคือ ในเรื่องของการมีความเสียหายตามหลักป้องกันล่วงหน้า (L'agir à titre préventif) โดยกฎหมายแพ่งค่อนข้างจำกัดในการเปิดโอกาส ให้มีการรับพิจารณาข้อ พิพาทในกรณีของความเสียหายที่เป็นแค่การคาดการณ์ความเสียหายที่จะเกิดขึ้น เช่น ในกรณีของ การก่อสร้างต่าง ๆ ศาลยุติธรรมจึงไม่สามารถให้มีการออกคำสั่งที่เป็นมาตรการฉุกเฉินในทางแพ่ง เพื่อการป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นได้ล่วงหน้า (Référé civil préventif) โดยเฉพาะในกรณีที่ การก่อสร้างนั้นได้รับใบอนุญาตอย่างเป็นทางการ (จากฝ่ายปกครอง) แล้ว ดังนั้นความเสียหายที่ สามารถนำมาเป็นข้อพิพาทในทางแพ่งนั้น ได้นั้นจำเป็นต้องเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นจริง มิใช่ความเสียหายในการคาดการณ์ล่วงหน้าตามหลักป้องกันล่วงหน้าในกฎหมายสิ่งแวดล้อมแต่อย่างใด

สำหรับคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครองได้รับการพัฒนาและขยายขอบเขตไปมากกว่าคดี สิ่งแวดล้อมในศาลยุติธรรม ตัวอย่างเช่น ในคดีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผลกระทบหรือในเรื่องของ การรับฟังความคิดเห็นของประชาชนต่อโครงการที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หรือกรณีของหลักในเรื่อง ความรับผิดชอบที่เกิดจากการปราศจากการป้องกันล่วงหน้า (Principe de prévention) เป็นต้น

นอกจากนี้ การวิวัฒนาการของคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ก็เป็นไป อย่างจำกัดโดยเฉพาะ ในกรณีของผู้พิพากษา การพิจารณาข้อพิพาทที่เกี่ยวกับเทคนิค บช้อน จำเป็นต้องเรียก “ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน” มาช่วยในการประเมินหลักฐานและข้อเท็จจริงด้วย รวมทั้ง ในกรณีของการประเมินค่าความเสียหายที่เกิดขึ้นทางด้านสิ่งแวดล้อมหรือการแก้ไขเยียวยา เหล่านี้

ล้วนเป็นเรื่องเทคนิคที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาคดีสิ่งแวดล้อมของ ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ด้วยเช่นกัน

สิ่งที่ เป็นข้อพิจารณาสำคัญต่อมาก็คือ “หลักในการแบ่งแยกคดีของศาลยุติธรรมและศาลปกครอง” ว่าข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจะตกอยู่ในอำนาจศาลใดที่พิจารณาวินิจฉัย ในการเลือกฟ้องร้องของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมนั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้เสียหายมี “เสรีภาพในการเลือกที่จำกัด” เพราะจำเป็นต้องขึ้นอยู่กับพิจารณาว่าข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นนั้น กฎหมายได้กำหนดให้อยู่ในเขตอำนาจพิจารณาของศาลปกครองหรือศาลยุติธรรมโดยผู้เสียหายหรือผู้ฟ้อง จำต้องพิจารณาจากกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่กำหนดไว้เป็นก รณเฉพาะและคำนึงถึงเขตอำนาจในการรับพิจารณาคดีของแต่ละศาลเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ดี กฎหมายลายลักษณ์อักษรที่บังคับใช้อยู่ในขณะนี้ไม่สามารถกำหนดประเด็นข้อพิพาทที่เกิดขึ้นได้ทั้งหมด ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของ “ศาลคดีซัดกัน” ที่เข้ามาทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดในเรื่องเขตอำนาจของศาลทั้งศาลยุติธรรมและศาลปกครอง คำวินิจฉัยชี้ขาดของศาลคดีซัดกัน จึงเป็นเสมือนแนวทางในการกำหนดเขตอำนาจของศาลในข้อพิพาทที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมด้วย

ตัวอย่างคำวินิจฉัยของศาลคดีซัดกัน ในเรื่องเขตอำนาจของศาลที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ความเสียหายที่เกิดจากการสร้างบ่อน้ำแร่ใต้พื้นน้ำของบริษัทเอกชนแห่งหนึ่ง โดยไม่เกี่ยวข้องกับ การให้สัมปทานของรัฐ เป็นเขตอำนาจพิจารณาของศาลยุติธรรม (คำวินิจฉัยของศาลคดีซัดกัน n° 02870 ปี ค.ศ.1993)

ความเสียหายที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสะพาน อีลเดอเร (Pont de l' île de Ré) ซึ่งเป็นงานโยธาสาธารณะ (Travaux publics) ศาลคดีซัดกันได้กำหนดให้เป็นอำนาจของศาลปกครองในการวินิจฉัยข้อพิพาท (คำวินิจฉัยของศาลคดีซัดกัน n° 02518 ปี ค.ศ.1988)

ข้อเรียกร้องเพื่อให้รัฐเยียวยาแก้ไขความเสียหายที่เกิดขึ้น (ในเขตชนบท) จากการเปิดทางให้รถบรรทุกสามารถใช้ทางได้ ศาลคดีซัดกันได้กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของศาลปกครองในการกำหนดมาตรการเยียวยาความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น (คำวินิจฉัยของศาลคดีซัดกัน n° 02675 ค.ศ.1992)

จะเห็นได้ว่าการพิจารณาว่าคดีหรือข้อพิพาททางด้านสิ่งแวดล้อมใดขึ้นสู่ศาลใด นั้น จำเป็นต้องพิจารณาถึงกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่มีอยู่หรือแนวคำพิพากษาของศาล

ดังนั้น ในบทความนี้จะทำการศึกษาคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส 2 ส่วนด้วยกัน คือ ส่วนที่ 1 คดีสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตอำนาจศาลยุติธรรมและส่วนที่ 2 คดีสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในอำนาจศาลปกครอง

2.1 คดีสิ่งแวดลอมที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลยุติธรรม

คดีสิ่งแวดลอมที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลยุติธรรมนั้น อาจกล่าวได้ง่าย ๆ ได้ว่าเป็นคดีที่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรหรือแนวคำพิพากษา กำหนดให้อยู่ในเขตอำนาจศาลยุติธรรมและเป็นคดีแพ่งที่มีประเด็นแห่งการพิจารณาไม่เกี่ยวข้องกับทางปกครอง ซึ่งหากมีประเด็นปัญหาในการรับข้อพิพาทไว้พิจารณาหรือไม่ ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสกำหนดให้เป็นหน้าที่ของศาลคดีขัดกันในการวินิจฉัยคดีความ ไม่นั่นต่อไป

คดีสิ่งแวดลอมที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลยุติธรรม โดยเฉพาะที่เป็นคดีแพ่ง มีแนวทางการพิจารณา ดังต่อไปนี้

1) บทบาทของศาลยุติธรรมในการพิจารณาคดีสิ่งแวดลอม

ศาลยุติธรรมมีบทบาทที่สำคัญในการพิจารณาคดีสิ่งแวดลอมสองบทบาทด้วยกันคือ ด้านหนึ่งมีบทบาทในการตัดสินข้อพิพาทในเรื่องการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดลอมและอีกด้านหนึ่ง ศาลยุติธรรมมีหน้าที่ในการเยียวยาความเสียหายทางด้านสิ่งแวดลอมที่เกิดขึ้น โดยการไต่สวนการก่อนการออกคำพิพากษา (Référé) เพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้น อาจกล่าวได้ว่ามาตรการนี้ผู้เสียหายสามารถร้องขอต่อศาลได้ตลอดเวลาโดยไม่มีอายุความ อย่างไรก็ดี มาตรการฉุกเฉินที่ศาลสามารถออกได้ นั้น ศาลจำเป็นต้องเห็นถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นหรือต้องมีการกระทบสิทธิของผู้เสียหาย เช่น ผู้พิพากษามีอำนาจในการออกคำสั่งระงับการก่อสร้างหากพบว่าการก่อสร้างของบริษัทใดบริษัทหนึ่งไม่ได้รับอนุญาตอย่างเป็นทางการ การขอให้มีการหยุดการกระทำหรือดำเนินการใด ๆ ที่อาจมีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ร้องซึ่งเป็นสิทธิโดยแท้ของผู้ได้รับความเสียหายที่ศาลยุติธรรมเป็นผู้มีอำนาจอย่างเสรีในการวินิจฉัยประเด็นดังกล่าว ผู้พิพากษามีหน้าที่ในการชั่งน้ำหนักระหว่างมาตรการที่จะออกมาเพื่อป้องกัน ความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับผลประโยชน์ได้เสียในการเยียวยาความเสียหายที่จะเกิดขึ้น

ศาลยุติธรรมมีบทบาทหน้าที่ในคดีสิ่งแวดลอมเช่นเดียวกับคดีแพ่งทั่วไปคือ พิจารณาในเรื่องความรับผิดทางแพ่งที่เกิดขึ้น ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งมาตรา 1382-1384 โดยความรับผิดทางแพ่งที่เกิดขึ้น อาจเป็นความรับผิดที่เกิดจากการทำความผิด ความรับผิดที่ปราศจากความผิดหรือเกิดจากความเสียหาย หรือ ความรับผิดที่เกิดจากเพื่อนบ้านข้างเคียง (เช่น ในกรณีของเสียง ขยะ ควัน หรือกลิ่นไม่พึงประสงค์ เป็นต้น) หรือความรับผิดที่เกิดจากการใช้สิทธิส่วนเกิน ซึ่งศาลยุติธรรมมีอำนาจในการสั่งหรือพิพากษาให้ผู้ก่อความเสียหายต่อสิ่งแวดลอมชดเชยค่าเสียหายสำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ผู้เสียหายและชดเชยเพื่อจัดการให้สิ่งแวดลอมนั้นกลับคืนสู่สภาพเดิมหรือป้องกันมิให้มีความเสียหายทางสิ่งแวดลอมเกิดขึ้นอีกในอนาคต

ในคดีแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนี้ การรับพิจารณาคดีของศาลยุติธรรมจะพิจารณาจากกฎหมายที่ให้อำนาจไว้ประการหนึ่งและประเด็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอีกประการหนึ่ง

โดยทั่วไปนั้นเขตอำนาจของศาลยุติธรรมจะเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด (ตามที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น) โดยในกฎหมายแต่ละฉบับที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ได้กำหนดให้ข้อพิพาทที่เกิดขึ้นให้อยู่ในอำนาจการพิจารณาคดีของศาลยุติธรรม ศาลยุติธรรมจึงมีอำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยคดีได้ แต่หากไม่มีกฎหมายกำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในการให้อำนาจศาลยุติธรรมเป็นผู้วินิจฉัยคดีแล้ว ประเด็นดังกล่าวก็ต้องกลับไปพิจารณาจากแนวคำวินิจฉัยศาลทั้งของศาลยุติธรรมศาลปกครองตลอดจนศาลคดีซัดกันซึ่งในทางปฏิบัติเป็นการยากที่จะจำแนกรายละเอียดของคำพิพากษาของศาลทั้งสามว่าประเด็นข้อเท็จจริงใดอยู่ในอำนาจของศาลนั้น

2) เงื่อนไขในการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อม

การฟ้องคดีต่อศาลยุติธรรมเป็นการให้ศาลได้พิจารณาคดี สิทธิและผลประโยชน์ที่ชอบด้วยกฎหมายของผู้ถูกฟ้องคดีกรณีถูกละเมิดหรือถูกระทบสิทธิ และเพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาเพื่อชดเชยเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม การฟ้องต่อศาลยุติธรรมก็มีเงื่อนไขในการฟ้องที่จำกัด กล่าวคือ เงื่อนไขบางประการเป็นเงื่อนไขในทางรูปแบบ ซึ่งหากไม่ปฏิบัติตามก็มีผลทำให้ศาลไม่รับฟ้องได้

เงื่อนไขที่ต้องการพิจารณาในการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมต่อศาลยุติธรรม คือ

อำนาจในการรับคำฟ้องของศาล ผู้ฟ้องคดีในคดีสิ่งแวดล้อมนั้นสามารถเลือกฟ้องต่อศาลที่เกี่ยวข้องได้ ทั้งทางแพ่งและทางปกครอง ทั้งนี้จำเป็นต้องพิจารณาจากประเด็นแห่งคดีว่าเป็นประเด็นในทางกฎหมายปกครองหรือประเด็นทางแพ่งโดยพิจารณาจากกฎหมายที่ให้อำนาจหรือแนวคำพิพากษาของศาลเป็นสำคัญ

เขตอำนาจของศาล ในคดีสิ่งแวดล้อมทางแพ่งนั้น เช่นเดียวกับคดีแพ่งทั่วไปในเรื่องเงื่อนไขของเขตอำนาจศาลปกติ ศาลที่มีเขตอำนาจรับฟ้องคดีนั้นเป็นศาลยุติธรรมที่ตั้งอยู่ในเขตของผู้ถูกฟ้องหรือจำเลย (ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 42) อย่างไรก็ตาม มาตรา 46 แห่งประมวลกฎหมายเดียวกันก็ได้กำหนดข้อยกเว้นว่า ผู้ฟ้องสามารถฟ้องต่อศาลในเขตที่ความเสียหายเกิดขึ้นได้ (ตัวอย่างเช่น ในกรณีความเสียหายที่เกิดขึ้นจากมลพิษทางทะเล ผู้เสียหายสามารถฟ้องต่อศาลที่ความเสียหายเกิดขึ้น)

ความสามารถของผู้ฟ้องผู้มีสิทธิฟ้องร้องตามคดีจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปที่เป็นเงื่อนไขในการฟ้องร้อง คือ ต้องเป็นผู้ทรงสิทธิในทางกฎหมาย และต้องมีความสามารถในการใช้สิทธิทางศาล รวมถึงการฟ้องร้องโดยบุคคลตามกฎหมายมหาชน (เช่น การฟ้องโดยเทศบาลหรือการฟ้อง

โดยจังหวัดโดยผ่านประธานสภาจังหวัด เป็นต้น) หรือการฟ้องโดยนิติบุคคลทางแพ่ง ทั้งนี้นิติบุคคลนั้น ๆ ต้องมีการจัดตั้งขึ้นโดยชอบด้วยกฎหมาย (เช่น ตามกฎหมายการจัดตั้งสมาคมรัฐบัญญัติลงวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ.1901 หรือบริษัทตามมาตรา 1832 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งหรือสหวิชาชีพต่าง ๆ ตามมาตรา L.411-1 แห่งประมวลกฎหมายแรงงาน) ซึ่งการฟ้องร้องโดยนิติบุคคลนี้ ต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งว่ามีความสอดคล้องกับประเด็นแห่งคดีหรือไม่อย่างไร

การมีส่วนได้เสียของผู้ฟ้องในคดีแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น เงื่อนไขที่สำคัญเงื่อนไขหนึ่งในการรับหรือไม่รับคำฟ้องก็คือ เรื่องการมีส่วนได้เสียของผู้ฟ้อง (Intérêt d'agir) ซึ่งตามมาตรา 31 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งกำหนดไว้ว่า “บุคคลทุกคนสามารถมีสิทธิที่จะใช้สิทธิทางศาลได้ เมื่อมีส่วนได้ส่วนเสียโดยชอบด้วยกฎหมาย ” (หากไม่มีส่วนได้เสีย ก็ย่อมไม่มีคำฟ้อง Pas d'intérêt, pas d'action) การฟ้องคดีได้นั้นจำเป็นต้องมีส่วนได้เสียตามกฎหมาย หรือส่วนได้เสียโดยชอบด้วยกฎหมายที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย ผู้ร้องมีหน้าที่ต้องแสดงให้เห็นว่าตนมีส่วนได้ส่วนเสียในคดีหรือต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นและศาลมีหน้าที่ที่จะต้องพิจารณาถึงความเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในคำฟ้อง ดังกล่าวโดยพิจารณาจากความเสียหายที่เกิดขึ้น ซึ่งต้องเป็นความเสียหายทางตรง (Direct) เฉพาะตัว (Personnel) และแน่นอน (Certain) การมีส่วนได้ส่วนเสียในคดีนั้น ไม่ได้เป็นเงื่อนไขเฉพาะกับโจทก์ผู้ฟ้องคดีเท่านั้น แต่ยังใช้พิจารณากับบุคคลทุกคนที่เข้ามาดำเนินการฟ้องคดีด้วย เช่น ผู้ร้องสอด

มาตรา 31 วรรคท้ายแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งกำหนดเงื่อนไขในการใช้สิทธิทางศาลว่า “...ทั้งนี้ ภายใต้บังคับกรณีที่ถูกกฎหมายกำหนดไว้เป็นการเฉพาะว่าบุคคลใดจะเป็นผู้ใช้สิทธิทางศาลเพียงผู้เดียวในการดำเนินคดีเพื่อปกป้องส่วนได้เสียตามที่มีการกำหนดไว้ ” จะเห็นได้ว่าเป็นกรณีกำหนดเงื่อนไขในการฟ้องร้องคดีตามที่กฎหมายกำหนด เช่น กรณีส่วนได้เสียทางครอบครัวหรือกรณีการใช้สิทธิทางศาลเพื่อปกป้องส่วนเสียของกลุ่มบุคคล

ในคดีสิ่งแวดล้อมผู้เสียหายหรือผู้ฟ้องจะต้องแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุที่ก่อให้เกิดการละเมิดตามกฎหมายและความเสียหายที่เกิดขึ้นที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งกรณีที่มีความเสียหายเกิดขึ้นกับผู้เสียหายทางด้านร่างกายหรือทรัพย์สิน นั้น ก็เป็นการง่ายต่อการพิสูจน์ แต่ในทางตรงกันข้าม หากความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมหรือเป็นความเสียหายร่วม ศาลก็จะพิจารณาวินิจฉัยอย่างเคร่งครัด หากเป็นกรณีที่ปราศจากสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่เสียหายนั้น ๆ แล้ว บ่อยครั้งที่ศาลยุติธรรมจะทำการยกฟ้องคำร้องนั้น

การฟ้องคดีของสมาคม (Action des associations) สามารถพิจารณาเป็นสองส่วนคือ สมาคมที่มีการจดทะเบียน (Associations déclarées) กับสมาคมที่ไม่ได้จดทะเบียน (Associations

non déclarées) สำหรับสมาคมทางสิ่งแวดล้อมที่มีการจดทะเบียน (โดยมีการจดทะเบียนความมื่ออยู่ของสมาคม ณ ที่ว่าการจังหวัด ตามมาตรา 5 แห่งรัฐบัญญัติ ลงวันที่ 1 กรกฎาคม 1901) โดยมีสภาพเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายซึ่งสามารถเป็นผู้เสียหายและดำเนินการฟ้องคดีต่อศาลยุติธรรมได้ แต่สำหรับสมาคมที่ไม่ได้จดทะเบียนแล้วนั้น ตามปกติไม่สามารถเป็นผู้เสียหายฟ้องคดีได้ เพราะไม่มีสภาพบุคคลตามกฎหมายอย่างไรก็ดีศาลก็ได้วินิจฉัยเป็นข้อยกเว้นให้มีความสามารถฟ้องคดีได้ (คำวินิจฉัยของศาลอุทธรณ์แห่งเมือง Lyon ลงวันที่ 11 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1993)

การใช้สิทธิฟ้องคดีของสมาคมถือ เป็นการใช้สิทธิเพื่อการปกป้องส่วนได้เสียของส่วนรวม โดยศาลยุติธรรมได้ยอมรับการใช้สิทธิเพื่อปกป้องส่วนได้เสียของส่วนรวมไว้ในคำพิพากษา ซึ่งสมาคมเหล่านั้นต้องดำเนินการฟ้องร้องให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของ สมาคมในการมีหน้าที่เรียกค่าเสียหายสำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นอัน เป็นลักษณะส่วนรวมของสมาชิกสมาคมได้ แม้ว่าความเสียหายดังกล่าวจะไม่ได้เกิดกับสมาชิกทุกคนก็ตาม

กฎหมายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของ ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ก็ได้ยอมรับและยืนยันความสามารถของสมาคมในการร้องเพื่อดำเนินกระบวนการยุติธรรมได้ เช่น รัฐบัญญัติที่ 95-101 ลงวันที่ 2 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1995 เกี่ยวกับการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติก็ได้สนับสนุนสิทธิในการฟ้องร้องของสมาคมในการฟ้องที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบทางแพ่ง ทางอาญาต่อบริษัทที่ทำให้สภาพแวดล้อมต้องเสื่อมสภาพลง

3) ประเด็นแห่งการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม ในคดีแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น สามารถแบ่งประเด็นในการฟ้องคดีออกเป็นสองส่วนใหญ่ ๆ คือ การฟ้องที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบละเมิด (Action délictuelle) ความรับผิดชอบอื่นและความรับผิดชอบตามสัญญา (Responsabilité contractuelle)

สำหรับการฟ้องที่เป็นการละเมิดกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้นสามารถพิจารณาได้โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ความรับผิดที่มีความผิด (Responsabilité pour faute) เป็นความรับผิดที่เกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ที่เป็นความผิดตามกฎหมายละเมิดต่อหน้าที่ ความรับผิดรูปแบบนี้ได้รับการบัญญัติไว้เป็นลา ยลักษณะอักษรตามมาตรา 1382 และ 1383 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส ผู้เสียหายที่เกิดจากการกระทำดังกล่าวสามารถได้รับการชดใช้ค่าเสียหายที่เกิดจากความผิดดังกล่าวได้ หรือศาลสามารถสั่งให้มีการทำให้กลับคืนสู่สภาพเดิมหรือมีมาตรการใด ๆ เพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่นในกรณีของโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยของเสีย ศาลมีคำพิพากษาให้ออกมาตรการที่จำเป็นเพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม (คำพิพากษาศาลยุติธรรมแห่งเมือง Senlis ลงวันที่ 11 มิถุนายน ค.ศ.1991)

ความรับผิดที่ปราศจากความผิด (Responsabilité sans faute) มีขึ้นเพื่อบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้นในกรณีที่เกิดจากผู้เสียหาย หรือเกิดจากบุคคลที่สาม โดยเป็นความรับผิดที่อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของผู้ กระทำ ความผิด ในคดีสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น ส่วนใหญ่แล้วความรับผิดดังกล่าวมักเกิดจากการใช้สิทธิโดยก่อความเดือดร้อนรำคาญแก่เพื่อนบ้าน หรือความรับผิดที่เกิดจากสิ่งของ หรือสัตว์ ทำความเสียหายแก่ผู้อื่น โดยอยู่ภายใต้การดูแลหรือกรรมสิทธิ์ของผู้ กระทำ ความผิด (มาตรา 1384 วรรคแรก แห่งประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส) นอกจากนี้ ยังรวมถึงความรับผิดที่เกิดจากความเสี่ยงภัย (Responsabilité pour risque) เช่น ความรับผิดที่เกิดจากอุบัติเหตุของนิวเคลียร์ก็สามารถฟ้องขอใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นได้ (ตามรัฐบัญญัติลงวันที่ 30 ตุลาคม ค.ศ.1968 แก้ไขเพิ่มเติมโดยรัฐบัญญัติ ลงวันที่ 16 มิถุนายน ค.ศ.1990)

การก่อความเดือดร้อนรำคาญแก่เพื่อนบ้าน (Troubles de voisinage) เป็นความรับผิดที่เกิดขึ้นในศาลยุติธรรมและศาลปกครอง ซึ่งทั้งสองศาลก็ตีความรับผิดรูปแบบดังกล่าวอย่างกว้างในคำพิพากษาช่วง 10 ปีหลังจากที่ผ่านมา โดยศาลฎีกาได้วินิจฉัยว่า “ความเป็นเจ้าของหรือกรรมสิทธิ์นั้นเป็นเด็ดขาด เว้นแต่มีกฎหมายจำกัดไว้ หรือไม่ไปกระทบสิทธิหรือกรรมสิทธิ์ของบุคคลอื่นที่ก่อความไม่สะดวกแก่เพื่อนบ้าน” ซึ่งเป็นกรณีที่ศาลเข้าไปขยายความรับผิดที่เกิดจากการก่อความเดือดร้อนรำคาญแก่เพื่อนบ้าน ในทางคดีสิ่งแวดล้อมโดยส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องของความรับผิดที่เกิดจากมลพิษที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมหรือมลพิษทางเสียงที่เกิดจากสนามบิน

ความรับผิดที่เกี่ยวกับมลพิษทางพื้นดิน (Responsabilité en matière de sols contaminés) เป็นความรับผิดที่เกิดจากเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ก่อให้เกิดมลพิษทางดินและก่อให้เกิดความเสียหายต่อการเพาะปลูกด้านเกษตรกรรม ความรับผิดที่เกิดขึ้นต้องมาจากเงื่อนไขที่สำคัญคือ ความเสียหายที่เกิดจากผู้ใช้ประโยชน์ที่ดิน (ในกรณีความเสียหายที่เกิดจากการใช้ที่ดินในเขตอุตสาหกรรม ผู้ดูแล หรือผู้ใช้ประโยชน์ในที่ดินที่มีความรับผิดชอบต่อมลพิษที่เกิดขึ้นตาม มาตรา 544 และมาตรา 1384 วรรคแรกแห่งประมวล กฎหมายแพ่ง) ความเสียหายที่เกิดจากเจ้าของกรรมสิทธิ์เกิดจากการปราศจากการควบคุมหรือดูแลที่ดินหรือความเสียหายที่เกิดจากที่ดินที่ปราศจากเจ้าของหรือเจ้าของตกเป็นผู้ล้มละลาย ในกรณีดังกล่าวความรับผิดของฝ่ายปกครองอาจเกิดขึ้นได้ เพราะฝ่ายปกครองมีหน้าที่ในการดูแลตรวจตราที่ดินดังกล่าวทุก ๆ 4 ปี

ความรับผิดที่เกี่ยวกับเหมืองแร่ (Responsabilité en minière) โดยหลักผู้ได้รับสัมปทานมีหน้าที่ต้องป้องกันดูแลมิให้เกิดความเสียหายเกิดขึ้น แต่หากมีความเสียหายเกิดขึ้นผู้ได้รับสัมปทานมีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นที่เป็นผลโดยตรง

การกระทำที่เกิดขึ้นโดยไม่เจตนา เป็นความผิดที่กฎหมายประสงค์จะลงโทษบุคคลจากผลที่เกิดขึ้นโดยไม่เปิดโอกาสให้ผู้กระทำปฏิบัติความรับผิดชอบได้ ความผิดเช่นนี้อาจเป็นความรับผิดชอบเล็กน้อย เช่นความผิดลหุโทษโดยมุ่งให้เกิดความ เป็นระเบียบเรียบร้อยต่อสังคมโดยรวมหรืออาจเป็นความผิดที่ยากแก่การพิสูจน์เจตนา (ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, 2552, หน้า 82)

สำหรับการฟ้องในเรื่องความรับผิดชอบต่อสัญญา (Responsabilité contractuelle) เป็นการฟ้องร้องที่มีมูลเหตุมาจากการไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงที่ได้ทำกันไว้ โดย ถือเป็นความรับผิดชอบตามมาตรา 1147 แห่งประมวลกฎหมายแพ่ง นอกจากนี้ ยังรวมถึงการไม่ปฏิบัติตามสัญญาในเรื่องการส่งมอบสินค้าของผู้ขาย หรือส่งมอบสินค้าโดยไม่สมบูรณ์ เช่น กรณีผู้ขายที่ดิน ขายที่ดินที่มีมลพิษในที่ดินให้แก่ผู้อื่น ถือ ว่าเป็นการส่งมอบทรัพย์สินไม่สมบูรณ์ตามสัญญาที่ได้ตกลงไว้ ศาลยุติธรรมแห่งเมือง Strasbourg (วันที่ 18 ตุลาคม ค.ศ.1996) ได้พิพากษาให้สัญญาซื้อขายที่ดินนั้นตกเป็นโมฆะ

4) วิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมของศาลยุติธรรม

ในกระบวนการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมของศาลยุติธรรมนั้น โดยทั่วไปก็เป็นไปตามกระบวนการวิธีพิจารณาความแพ่งทั่วไป อย่างไรก็ตามกระบวนการพิเศษที่น่าสนใจสำหรับคดีที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม คือเรื่องผู้เชี่ยวชาญ (Expert) และเรื่องพยานหลักฐาน (Preuve)

ในกรณีผู้เชี่ยวชาญ (Expert) หรือผู้ให้คำปรึกษา มาตรา 322 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งได้กำหนดให้ เป็นอำนาจของศาลในการแต่งตั้งหรือเรียกให้ผู้เชี่ยวชาญ (ทั้งเอกชนหรือราชการ) เข้ามาเพื่อให้ความเห็นในประเด็นข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ดี บทบาทของผู้เชี่ยวชาญถูกจำกัดตามมาตรา 238 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในกรณีที่ สามารถให้ความเห็นหรือตอบคำถามอื่นนอกเหนือที่มอบหมายให้ได้ก็ต่อเมื่อได้รับความยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรจากคู่ความและผู้เชี่ยวชาญไม่สามารถให้ความเห็นในประเด็นข้อกฎหมายได้ ซึ่งในกรณีเป็นคดีที่เกี่ยวกับความเสียหายที่เกิดกับน้ำ อากาศ และพื้นดิน ผู้เชี่ยวชาญเข้ามามีบทบาทอย่างมากในการให้ความเห็นและข้อเท็จจริง

ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอพยานหลักฐาน (La preuve) คดีสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นคดีที่มีความเป็นเทคนิคสูง ซึ่งบางกรณีก็เป็นการยากในการนำเสนอหรือในการพิสูจน์หลักฐานต่าง ๆ มาตรา 9 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจึงได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของคู่ ความแต่ละ

ฝ่ายในการนำเสนอพยานหลักฐานต่าง ๆ รวมถึงความเห็นของผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงในคดี ปัญหาที่ตามมาก็คือ การพิสูจน์หลักฐาน ซึ่งในบางกรณีเช่นมลพิษหรือสารพิษที่เกิดขึ้นได้เกิดขึ้นทันทีทันใด อาจต้องใช้เวลาหลายปีกว่าจะเกิดอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น เงื่อนไขในเรื่องเวลาก็เป็นข้อจำกัดในการสืบพยานหลักฐานด้วย ดังนั้นเป็นปัญหาในการนำสืบของกลุ่มความเพื่อแสดงให้ศาลเห็นถึงความเป็นไปได้ในรูปคดีทั้งนี้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของศาลเป็นสำคัญ

5) อำนาจของศาลยุติธรรมในคดีสิ่งแวดล้อม

ศาลยุติธรรมมีอำนาจในการกำหนดมาตรการในการเยียวยาแก้ไขความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น โดยตามกฎหมาย สาธารณรัฐ ฝรั่งเศส นั้น ความเสียหายที่เกิดขึ้นต้องได้รับการแก้ไขเยียวยา แม้แต่เป็นความเสียหายด้านจิตใจ ทางด้านศีลธรรมหรือแม้แต่ความเสียหายทางด้านการท่องเที่ยวก็ตาม ในเรื่องการกำหนดให้มี ราชดใช้ค่าเสียหายที่เป็นตัวเงินนั้นเป็นไปตามกระบวนการยุติธรรมตามปกติ แต่ในกรณีที่ศาลยุติธรรมมีคำสั่งในการออกมาตรการใด ๆ เพื่อเยียวยาความเสียหาย อาจถูกจำกัดโดยเงื่อนไขทางปกครอง เช่น ในการสั่งปิดโรงงานหรือหยุดการดำเนินงานใด ๆ ที่มีการอนุมัติให้ดำเนินการจากฝ่ายปกครองนั้นไม่สามารถทำได้ อย่างไรก็ตาม ศาลยุติธรรมก็มีอำนาจในการสั่งให้ผู้ก่อมลพิษจัดทำมาตรการใด ๆ ที่จำเป็น (Mesures de prévention) เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดความเสียหายทางด้านสิ่งแวดล้อม

อำนาจศาลยุติธรรมอีกประการหนึ่ง คือ อำนาจศาลในการกำหนดวิธีการคุ้มครองชั่วคราวก่อนการพิพากษาคดี ซึ่งกำหนดไว้ในมาตรา 482-492 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยเป็นมาตรการฉุกเฉิน (Procédure d'urgence) ซึ่งออกโดยผู้พิพากษาเฉพาะ เนื่องจากหน้าที่ของศาลยุติธรรมมีหน้าที่ในการรักษาสิ่งแวดล้อมและยังมีหน้าที่ในการป้องกันความเสียหายที่เกิดขึ้นหน้าที่ในเรื่องการป้องกันนี้ จึงนำมาซึ่งการออกมาตรการฉุกเฉินใด ๆ เพื่อป้องกันความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม

มาตรการ Référé หรือมาตรการฉุกเฉินนี้มีลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นมาตรการที่เป็นการชั่วคราว มีลักษณะเป็นมาตรการบังคับให้คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายปฏิบัติหรืองดเว้นกระทำการได้ คำพิพากษาในการออกมาตรการฉุกเฉิน (Ordonance de référé) ดังกล่าวนี้อาจไม่ได้เข้าไปพิจารณาถึงเนื้อหาแห่งคดี (Fond du litige) และสามารถร้องขอต่อผู้พิพากษาให้ออกมาตรการฉุกเฉินได้ตลอดช่วงเวลาของกระบวนการพิจารณาคดีโดยเพียงแต่ผู้ร้องแสดงให้ศาลเห็นถึงความเสียหายที่กระทบต่อ สิทธิของผู้ร้อง อย่างไรก็ตาม มาตรการฉุกเฉินนี้มีข้อจำกัดคือ ศาลไม่สามารถให้มีการออกคำสั่งที่เป็นมาตรการฉุกเฉินในทางแพ่งเพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นได้ล่วงหน้า

2.2 คดีสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครอง

ในข้อพิพาทที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนี้ไม่เพียงแต่เฉพาะศาลยุติธรรมที่มีอำนาจในการตัดสินวินิจฉัยคดีเท่านั้น ศาลปกครองก็เป็นอีกองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทอย่างมากในการวินิจฉัยคดีและพัฒนาคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นว่าในกรณีที่มิได้กฎหมายให้อำนาจศาลใดศาลหนึ่งเป็นการเฉพาะในการวินิจฉัยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นก็ให้เป็นไปตามกฎหมายเฉพาะที่บัญญัติไว้ หากไม่มีกฎหมายกำหนดไว้เป็นการเฉพาะก็ต้องพิจารณาถึงขอบเขตอำนาจตามปกติของศาลนั้น ๆ ซึ่งศาลปกครองเป็นศาลที่มีหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยข้อพิพาทที่เกี่ยวกับการกระทำทางปกครองทั้งหลายและมีอำนาจในการวินิจฉัยคดีอยู่สองส่วน คือ วินิจฉัยตัดสินข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับการขอให้มีการยกเลิกเปลี่ยนแปลงคำสั่งทางปกครองหรือการออกกฎต่าง ๆ และมีอำนาจในการวินิจฉัยคดีเกี่ยวกับความรับผิดชอบในการกระทำของรัฐหรือฝ่ายปกครองที่ก่อให้เกิดความเสียหาย

1) บทบาทของศาลปกครองในการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม

ในการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม ศาลปกครองเข้าไปมีบทบาทอย่างมากในการวินิจฉัยคดีไม่เพียงแต่เฉพาะวินิจฉัยความชอบด้วยกฎหมายของการออกคำสั่งทางปกครองเท่านั้น ยังมีบทบาทที่สำคัญในการวางกรอบ กฎเกณฑ์ในการปฏิบัติงานของฝ่ายปกครองด้วย ตัวอย่างเช่น ในกรณีของการอนุมัติ อนุญาตโครงการของรัฐที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และกฎหมายบังคับให้จัดการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในรูปแบบของการทำประชาพิจารณ์ซึ่งวิธีการและขั้นตอนการทำประชาพิจารณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของขั้นตอน ในการออกคำสั่งทางปกครอง หากมีการกระทำที่ผิดขั้นตอนและไม่ชอบด้วยกฎหมาย คำสั่งทางปกครองดังกล่าวอาจถูกฟ้องขอให้ยกเลิกเพิกถอนได้ ซึ่งในกรณีนี้ศาลปกครองมีอำนาจในการเข้าไปพิจารณารูปแบบ วิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ ในการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนว่าถูกต้องตามกฎหมายที่บัญญัติไว้หรือไม่ และในหลาย ๆ กรณีที่ไม่มีกฎหมายกำหนดรายละเอียดไว้ชัดเจน ศาลปกครองก็เป็นผู้วางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไว้ในคำพิพากษานั้นเอง จะเห็นได้ว่าในประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส คำวินิจฉัยของศาลปกครองถือเป็นที่มาสำคัญของกฎหมายดี วยอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่บางกรณีกฎหมายลายลักษณ์อักษรต้องอาศัยขั้นตอนในการตรากฎหมายเป็นระยะเวลาานกว่าจะประกาศใช้บังคับ

ศาลปกครองมีบทบาทหน้าที่ในการตัดสินวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในฐานะที่เป็นศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์และศาลสูงสุด โดยใช้การพิจารณาถึงลำดับและโครงสร้างของศาลปกครองแล้วนั้น ศาลที่มีเขตอำนาจ ในการพิพากษาคดีทั่วไปลำดับต้น (หากไม่มีกฎหมายกำหนดไว้เป็นการเฉพาะ) คือ ศาลปกครองชั้นต้น อย่างไรก็ตามก็ตีกฎหมายที่กำหนดเขตอำนาจเฉพาะไว้บางกรณี คือข้อ

พิพาทตามที่กฎหมายกำหนดให้สภาแห่งรัฐ (Conseil d'Etat) หรือศาลปกครองสูงสุดทำหน้าที่วินิจฉัยคดีในชั้นแรกและชั้นสุดท้าย

2) เงื่อนไขในการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อม

ประเด็นในเรื่องของเงื่อนไขในการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมต่อศาลปกครองนั้น นับเป็นประเด็นที่สำคัญประเด็นหนึ่งในคดีสิ่งแวดล้อม เพราะนอกจากจะต้องพิจารณาถึงเงื่อนไขในการฟ้องคดีปกครองทั่วไปแล้ว ยังต้องคำนึงถึงเงื่อนไขเฉพาะในการฟ้องคดีที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมด้วย

เงื่อนไขทั่วไปที่ต้องพิจารณาถึงประการแรกในการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อม คือ

การฟ้องศาลปกครองสำหรับเรียกให้ฝ่ายปกครองชดใช้หรือเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น จะต้องอุทธรณ์ภายในต่อฝ่ายปกครองก่อนและ ถ้ามีคำสั่งปฏิเสธของฝ่ายปกครอง หรือการปฏิเสธของฝ่ายปกครองโดยปริยาย (โดยการเพิกเฉย) การฟ้องประเภทนี้ไม่มีการกำหนดอายุความไว้โดยเฉพาะ (เว้นแต่เป็นการฟ้องที่เกี่ยวกับการเรียกร้องความเสียหายที่เป็นเงิน ซึ่งกำหนดอายุความ 4 ปี) และกรณีที่ฝ่ายปกครองตอบปฏิเสธโดยชัดแจ้งเท่านั้นที่มีอายุความ 2 เดือนนับแต่วันที่ฝ่ายปกครองมีการปฏิเสธโดยชัดแจ้ง

ส่วนอายุความ การฟ้องคดีปกครองจะต้องกระทำภายใน 2 เดือนนับแต่วันที่คำสั่งทางปกครองอันเป็นเหตุแห่งการฟ้องคดี การนับอายุความหากเป็นการออกกฎ อายุความจะเริ่มนับตั้งแต่วันที่ประกาศกฎนั้น หากเป็นเรื่องการออกคำสั่งทางปกครองที่มีผลเฉพาะราย อายุความจะเริ่มนับตั้งแต่วันที่มีการแจ้งคำสั่งทางปกครองให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ

สำหรับเรื่องอายุความกรณีพิเศษในคดีสิ่งแวดล้อมที่กฎหมายกำหนดไว้พิเศษ เช่น ในการฟ้องร้องคดีที่เกี่ยวกับการสร้างพื้นที่ทางอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (Installation classée) กฎหมายกำหนดอายุความ 4 ปี หรือในคดีที่เกี่ยวกับการฟ้องโต้แย้งต่อการอนุมัติให้ทำเหมืองหิน (ระเบิดหิน) กฎหมายกำหนดอายุความพิเศษไว้ 6 เดือน

เงื่อนไขประการเฉพาะต่อมาที่ต้องพิจารณาในการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อม คือเงื่อนไขเกี่ยวกับผู้ฟ้องคดีตามกฎหมายของประเทศสาธารณรัฐ ฝรั่งเศส ผู้มีสิทธิฟ้องร้องคดีปกครองจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปที่เป็นเงื่อนไขในการฟ้องร้องคือ ต้องมีความสามารถในการใช้สิทธิทางศาล รวมถึงการฟ้องร้องโดยนิติบุคคล โดยนิติบุคคลนั้น ๆ ต้องจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย นอกจากนี้ยังต้องแสดงให้เห็นถึงความมีส่วนได้เสียในคดี (Intérêt pour agir) ความเป็นผู้มีส่วนได้เสียในคดีเป็นหลักกฎหมายทั่วไปในการดำเนินคดีทางปกครอง หากไม่มีส่วนได้เสียก็ย่อมไม่มีคำฟ้อง (Pas d'intérêt, pas d'action) ความมีส่วนได้เสียที่เกิดขึ้นนั้นต้องชอบด้วยกฎหมาย (กรณีความเสียหายที่เกิดจากการกระทำที่มีชอบด้วยกฎหมาย เช่น การสร้างโรงงานทางอุตสาหกรรมโดยมิได้ขออนุญาตจากฝ่าย

ปกครอง หากเกิดความเสียหายขึ้นก็ไม่สามารถมาร้องต่อศาลได้) และส่วนได้เสียที่เกิดขึ้นต้องเป็น ส่วนได้เสียที่แน่นอนและเกี่ยวเนื่องกับประเด็นแห่งคดี อย่างไรก็ตามคดีศาลปกครอง สาธารณรัฐฝรั่งเศส ได้พิจารณาความมีส่วนได้เสียในการฟ้องคดีค่อนข้างเปิดกว้างในหลาย ๆ กรณี คือ ส่วนได้เสียที่เกิดขึ้นที่สามารถนำมาเป็นประเด็นในการฟ้องคดีต่อศาลปกครองได้นั้นอาจเป็นส่วนได้ เสียทั้ง ในทางทรัพย์สินและจิตใจ นอกจากนี้ความเป็นผู้มีส่วนได้เสียไม่จำเป็นต้องเป็นเฉพาะตัวแต่อาจ เป็นส่วนได้เสียร่วมหรือในทางมหาชนก็ได้ (เช่น ในเรื่องของการให้บริการสาธารณะ หรือในเรื่อง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม) หลักความเป็นผู้มีส่วนได้เสียที่กล่าวมา ข้างต้นนั้นใช้กับผู้ ฟ้องคดีที่เป็นนิติบุคคลที่ก่อตั้งโดยชอบด้วยกฎหมาย นิติบุคคลเหล่านั้นย่อมเป็นผู้มีส่วนได้เสียใน การฟ้องคดีเพื่อปกป้องสิทธิและผลประโยชน์ของตนได้ ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของทรัพย์สินหรือทาง จิตใจ (สถานะของนิติบุคคล) หรือเพื่อปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวม ที่ผู้ฟ้องมีหน้าที่ที่จะต้อง ปกป้อง เช่น ในกรณีของสมาคมพิทักษ์สิ่งแวดล้อมก็เป็นผู้มีส่วนได้เสียร่วมในการดำเนินคดีที่ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้ อย่างไรก็ตามในคำวินิจฉัยของศาลปกครองหลายคำวินิจฉัยก็จำกัดความ เป็นผู้มี ส่วนได้เสียของนิติบุคคลหรือสมาคมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสิ่งแวดล้อมว่าวัตถุประสงค์ใน การจัดตั้งของนิติบุคคลหรือสมาคมนั้น ๆ ต้องสอดคล้องกับประเด็นในการฟ้องร้องด้วย

เงื่อนไขประการสุดท้ายที่ต้องพิจารณาคือ การฟ้องคดีจะฟ้องในลำดับศาลใด โดยศาล ปกครอง สาธารณรัฐ ฝรั่งเศสแบ่งลำดับศาลออกเป็น 3 ระดับด้วยกัน คือ ศาลปกครองชั้นต้น ศาล ปกครองชั้นอุทธรณ์ ศาลปกครองชั้นสูงสุด

ศาลปกครองชั้นต้น (Tribunal administratif) มีทั้งหมด 27 แห่ง ในเขตนครหลวงและเขต เมืองใหญ่ ๆ ซึ่งแต่ละแห่งก็มีเขตอำนาจตลอดท้องที่หลายจังหวัด ศาลปกครองชั้นต้นมีเขตอำนาจ ในการพิจารณาพิพากษาในสาระแห่งคดีในฐานะเป็นศาล ที่มีอำนาจพิจารณาคดีปกครองโดยทั่วไป (รวมถึงคดีที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หากไม่มีกฎหมายกำหนดไว้เป็นพิเศษ) สำหรับเขตอำนาจพื้นที่ ของศาลสามารถพิจารณาได้ในหลายกรณี เช่น คดีที่ฟ้องเกี่ยวกับอาคารให้พิจารณาจากสถานที่ตั้ง ของอาคาร คดีที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบของฝ่ายปกครองให้พิจารณาจากเขตพื้นที่ที่ทำละเมิด หรือคดีที่ เกี่ยวกับการออกคำสั่งทางปกครองให้พิจารณาถึงเขตพื้นที่ที่มีการออกคำสั่งทางปกครอง

ศาลปกครองชั้นอุทธรณ์ (Cour administrative d'appel) มีทั้งหมด 6 แห่ง โดยมีเขตอำนาจ ในการพิจารณาคดีและวินิจฉัยคำอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลปกครอง ชั้นต้นซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ ของตน รวมตลอดถึงคดีอุทธรณ์ที่เกี่ยวกับผังเมือง การเวนคืน คำวินิจฉัยของศาลอุทธรณ์สามารถฎี กาท่อไปได้ที่ศาลปกครองสูงสุด

ศาลปกครองสูงสุด หรือสภาแห่งรัฐ (Conseil d'Etat) นอกจากจะมีหน้าที่ในการให้คำปรึกษาแล้ว สภาแห่งรัฐยังมีหน้าที่ในการตัดสินคดีปกครองโดยแบ่งเป็น 3 สถานะ คือ สภาแห่งรัฐที่มีหน้าที่เป็นศาลชั้นต้นและศาลสุดท้าย (Em premier et dernier ressort) (ตามรัฐกฤษฎีกาลงวันที่ 30 กันยายน ค.ศ.1953) กล่าวคือ เป็นศาลที่มีหน้าที่วินิจฉัยข้อพิพาทที่มีความสำคัญเพียงศาลเดียว เช่น คดีที่ฟ้องขอให้เพิกถอนรัฐกฤษฎีกาที่ใช้เป็นการบังคับทั่วไปและที่ใช้บังคับ เป็นการเฉพาะราย หรือคดีที่ฟ้องขอให้เพิกถอนรัฐกำหนด เป็นต้น สถานะต่อมาคือสภาแห่งรัฐในฐานะที่เป็นศาลอุทธรณ์ โดยสภาแห่งรัฐมีหน้าที่วินิจฉัยคดีที่ฟ้องอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้นซึ่งไม่ได้อยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครองอุทธรณ์ใด ๆ สถานะสุดท้าย คือ ในฐานะที่เป็นศาลปกครองสูงสุดหรือศาลฎีกาที่ทำหน้าที่พิจารณาฎีกาที่คัดค้านคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์

3) รูปแบบของคดีสิ่งแวดล้อมและอำนาจของศาลปกครองในคดีสิ่งแวดล้อม

ในคดีสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นนั้น รูปแบบของการฟ้องคดีก็เป็นไปตามรูปแบบของกฎหมายปกครองทั่วไป หากไม่มีกฎหมายกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น โดยการฟ้องร้องคดีปกครองทั่วไปนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลสามารถใช้สิทธิโต้แย้งคำสั่งทางปกครองโดยกระบวนการทางศาล โดยบุคคลผู้ฟ้องนั้นต้องดำเนินการฟ้องคดีตามที่กฎหมายกำหนดไม่ว่าจะเป็นเรื่องรูปแบบการฟ้องที่มีการกำหนดกฎเกณฑ์ไว้เป็นการเฉพาะและการยกข้อกล่าวอ้างทางกฎหมายเพื่อให้ศาลตัดสินวินิจฉัยคดีต่อไป ในระบบศาลปกครอง สาธารณรัฐฝรั่งเศสสามารถแบ่งประเภทของคดีปกครองออกเป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ การฟ้องขอให้เพิกถอนนิติกรรมทางปกครองกับการฟ้องที่ศาลมีอำนาจเต็ม ซึ่งในข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นก็เป็นไปตามประเภทของคดีปกครองทั่วไปดังกล่าวด้วย แต่ในคดีสิ่งแวดล้อมบางประเภทก็มีรูปแบบคดีที่พิเศษขึ้น คือ คดีปกครองที่เกี่ยวกับเขตโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่

การฟ้องขอให้เพิกถอนนิติกรรมทางปกครองเพราะเหตุกระทำเกินอำนาจ (Recours pour excès de pouvoir) การฟ้องขอให้เพิกถอนนิติกรรมทางปกครองนี้สอดคล้องกับพื้นฐานของการกระทำทางปกครองที่ว่าด้วย “หลักความชอบด้วยกฎหมาย” ซึ่งเป็นการฟ้องเพื่อขอให้มีการยกเลิกเพิกถอนคำสั่งทางปกครองที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายและหากศาลพิจารณาถึงความไม่ชอบด้วยกฎหมายแล้วนิติกรรมทางปกครองดังกล่าวนั้นก็จะมีผลสิ้นไปโดยมีผลย้อนหลังและมีผลต่อบุคคลทั่วไปด้วย และในหลาย ๆ กรณีคดีที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่มักเป็นคดีประเภทดังกล่าว เช่น การฟ้องขอให้เพิกถอนคำสั่งของผู้ว่าราชการจังหวัดเกี่ยวกับการอนุมัติและการออกกฎเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม สิ่งปลูกสร้างเก่าที่เป็นอันตรายต่อชุมชน หรือการขอให้ยกเลิกการสัมปทาน

เหมืองแร่ หรือในกรณีที่ฝ่ายปกครองละเลยต่อหน้าที่ในการจัดการมลพิษในเมือง หรือคำสั่งทางปกครองที่เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ป่าไม้ เป็นต้น

การฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมในประเภทดังกล่าว สมาคมที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสมักจะใช้การฟ้องคดีประเภทนี้เพื่อให้ฝ่ายปกครองยกเลิกการอนุมัติหรืออนุญาตการดำเนินการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือให้ฝ่ายปกครองหามาตรการในการจัดการสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เนื่องจากการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมเพื่อขอให้เพิกถอนนิติกรรมทางปกครองของสมาคมด้านสิ่งแวดล้อมนี้ศาลปกครองเปิดกว้างในเรื่องของผู้มีส่วนได้เสีย ในการฟ้องคดีดังกล่าวจะเห็นได้ว่าในกรณีที่มีการออกคำสั่งทางปกครองเพื่ออนุมัติให้สร้างโรงงานขยะใกล้กับแหล่งชุมชน ผู้มีส่วนได้เสียในคดีนอกจากจะเป็นคนในชุมชนแล้วก็ถือว่าสมาคมด้านสิ่งแวดล้อมที่รวมตัวกันเพื่อวัตถุประสงค์ในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชนย่อมเป็นผู้มีส่วนได้เสียในคดีด้วย

การฟ้องคดีที่ศาลมีอำนาจเต็ม (Recours de plein contentieux)

ในทางสิ่งแวดล้อมก็ เช่นเดียวกับการปฏิบัติงานด้านอื่น ๆ ของฝ่ายปกครองที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นแก่บุคคลได้ ซึ่งผู้เสียหายสามารถได้รับการเยียวยาเพื่อชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการฟ้องต่อศาลปกครอง การฟ้องคดีที่ศาลมีอำนาจเต็มนี้เป็นการฟ้องในกรณีของความรับผิดชอบที่เกิดขึ้นของฝ่ายปกครอง คดีที่ศาลมีอำนาจเต็มเป็นกรณีที่ผู้ฟ้องขอให้ศาลวินิจฉัยว่าตนมีสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ และวินิจฉัยว่าฝ่ายปกครอง (รวมถึง รัฐ ภาค จังหวัดหรือเมือง) ได้กระทำการอันเป็นการละเมิดสิทธิดังกล่าวและให้ศาลพิพากษาเพื่อกำหนดมาตรการที่จำเป็นเพื่อให้สิทธิที่ถูกละเมิดได้รับการเยียวยา จากวิธีพิจารณาคดีดังกล่าวทำให้การฟ้องคดีที่มีอำนาจเต็มนี้เปิดโอกาสให้เฉพาะผู้ถูกละเมิดสิทธิ (Titulaire du droit voté) เท่านั้นเป็นผู้มีสิทธิฟ้องคดี ซึ่งแตกต่างกับการฟ้องคดีเพื่อขอให้เพิกถอนนิติกรรมทางปกครอง เพราะผู้ที่มีส่วนได้เสียในคดี (intérêt à agir) ก็มีสิทธิฟ้องขอให้เพิกถอนนิติกรรมทางปกครองได้

ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับการฟ้องคดีที่มีอำนาจเต็มของสมาคมที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในแนวคำวินิจฉัยของศาลปกครอง สมาคมสิ่งแวดล้อมสามารถเป็นผู้มีส่วนได้เสียในคดีรูปแบบนี้น้อยมาก อย่างไรก็ดี ในมาตรา 5 ของกฎหมายว่าด้วยสิ่งแวดล้อม (Loi du 2 février 1995 relative à renforcement de la protection de l'environnement) ได้เปิดโอกาสให้สมาคมที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเข้ามาเป็นผู้เสียหายในคดีรูปแบบดังกล่าวได้ คือ ในกรณีที่บุคคลธรรมดาหลายคนได้รับความเสียหายจากการกระทำของฝ่ายปกครองที่เกิดจากบุคคลเดียวกันและมีเหตุผลอย่างเดียวกัน สมาคมสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการมอบอำนาจจากผู้เสียหายอย่างน้อยสองคนขึ้นไป สามารถดำเนินคดีเป็นผู้ฟ้องได้

คดีปกครองที่เกี่ยวกับโรงงานอุตสาหกรรมหรือเกษตรกรรม (Contentieux des installations classées) ในคดีปกครองประเภทดังกล่าวมิใช่เป็นคดีที่มีขึ้นเพื่อให้ชดใช้ค่าเสียหายแต่มีขึ้นเพื่อโต้แย้งคำสั่งทางปกครอง (ซึ่งเหมือนกับการฟ้องขอให้เพิกถอนนิติกรรมทางปกครอง เพราะเหตุกระทำเกินอำนาจ (Recours pour excès de pouvoir)) ในคดีปกครองที่เกี่ยวกับโรงงานอุตสาหกรรมนี้ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาตัดสิน ที่กว้างกว่าคดีฟ้องขอให้เพิกถอนนิติกรรมทางปกครองทั่วไป โดยศาลปกครองมีอำนาจที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงยกเลิกทั้งหมดหรือบางส่วนของคำสั่งทางปกครองที่เกี่ยวกับเขตโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ได้ เช่น ขอให้มีการยกเลิกหรือแก้ไขคำสั่งทางปกครองที่อนุญาตให้สร้างเขตอุตสาหกรรมในเมือง

ผลที่ตามมาของอำนาจศาลปกครองของคดีประเภทดังกล่าว ทำให้ผู้ฟ้องคดีมีสิทธิที่จะขอในท้ายคำฟ้องให้ยกเลิกหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงคำสั่งทางปกครองบางส่วนหรือทั้งหมดที่มีผลกระทบต่อตนได้ อย่างไรก็ดี การฟ้องคดีปกครองดังกล่าวไม่ตัดสิทธิในการฟ้องคดีของผู้เสียหายในคดีประเภทการฟ้องที่ศาลมีอำนาจเต็มเพื่อขอให้ศาลมีคำวินิจฉัยชดใช้ค่าเสียหายที่เกิดขึ้น ซึ่งการฟ้องเรียกค่าเสียหายดังกล่าวนี้ผู้เสียหายแต่ละคนจำเป็นต้องยื่นคำฟ้องเฉพาะเป็นรายบุคคลไปไม่สามารถร่วมกันฟ้องได้เหมือนการฟ้องเพื่อเพิกถอนคำสั่งทางปกครองที่สามารถร่วมกันฟ้องได้

ในประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส บทบาทของสมาคมด้านสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญอย่างยิ่งไม่เพียงแต่ในฐานะที่เป็นผู้สนับสนุนให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการอนุรักษ์ดูแลรักษาธรรมชาติและป้องกันมลพิษแล้วก็ยังมียุทธศาสตร์ที่สำคัญในการเป็นผู้ฟ้องดำเนินคดีต่อศาลในคดีที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมด้วยดังจะเห็นได้จากหลาย ๆ คดีที่เกิดขึ้นเป็นคดีประเภทที่มีการขอให้เพิกถอนนิติกรรมทางปกครอง ในกรณีที่ฝ่ายปกครองออกคำสั่งทางปกครองที่เป็นการขัดหรือก่อให้เกิดความเสียหายด้านสิ่งแวดล้อม สมาคมด้านสิ่งแวดล้อมในฐานะผู้มีส่วนได้เสียก็สามารถฟ้องขอให้ศาลยกเลิกเพิกถอนคำสั่งทางปกครองได้ ในทางตรงกันข้ามการฟ้องคดีของสมาคมด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อขอให้ศาลเยียวยาชดใช้ค่าเสียหายนั้นเป็นไปได้ยากกว่า ทั้งนี้เพราะต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นถึงความเป็นผู้เสียหายที่สามารถได้รับการเยียวยาหรือมีขึ้นเฉพาะตามที่กฎหมายกำหนด ในกรณีการฟ้องเพื่อเรียกค่าเสียหายนี้ ศาลปกครองสาธารณรัฐฝรั่งเศสให้คำจำกัดความในเรื่องผู้มีส่วนได้เสียแคบกว่าในคดีฟ้องขอให้เพิกถอนคำสั่งทางปกครอง นอกจากกรณีที่สมาคมด้านสิ่งแวดล้อมจะเป็นผู้ฟ้องคดีได้เองแล้ว สมาคมด้านสิ่งแวดล้อมอาจเข้ามาในกระบวนการพิจารณาคดีของศาลปกครองได้ โดยการเข้ามาเป็นผู้ร้องสอดในคดี (Requête en intervention) หากเห็นว่าผลหรือประเด็นแห่งคดีสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งสมาคมของตน ดังนั้นการเข้ามาเป็นผู้ร้องในคดีนั้นจึงเป็นไปได้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการพิจารณาคดีซึ่งการเข้ามาเป็นผู้ร้องสอดในคดีของสมาคม

ด้านสิ่งแวดล้อมนี้ส่วนใหญ่ก่อให้เกิดข้อได้เปรียบในการโต้แย้งการออกคำสั่งทางปกครองที่ดีกว่าผู้ฟ้องทั่วไป

4) วิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมของศาลปกครอง

โดยทั่วไปแล้ววิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมของศาลปกครองก็ดำเนินเช่นเดียวกับวิธีพิจารณาทั่วไปของคดีปกครอง คือ เป็นวิธีการพิจารณาคดีที่มีลักษณะโต้แย้งและรับฟังคู่ความทั้งสองฝ่าย (Contradictoire) เป็นหลักการที่เปิดโอกาสให้คู่ความทั้งสองฝ่ายมาให้การในการใช้สิทธิคู่ความ ฝ่ายตรงข้ามยื่นคัดค้านเสมอ นอกจากนี้วิธีพิจารณาคดีของศาลปกครองเป็นวิธีพิจารณาแบบไต่สวน (Inquisitoire) ซึ่งผู้พิพากษาทำหน้าที่ในการดำเนินกระบวนการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริง วิธีพิจารณาคดีของศาลปกครองเป็นวิธีพิจารณาที่มีลักษณะเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นการแลกเปลี่ยนบันทึกคำให้การของคู่ความทั้งสองฝ่าย (แต่ไม่ตัดสิทธิในการให้คู่ความแถลงด้วยวาจา) และแถลงถึงข้อสรุปและข้อเรียกร้องของทั้งสองฝ่ายและเหตุผลบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร หลังจากนั้นจึงมีการจัดทำรายงานฉบับบันทึกของตุลาการผู้แถลงคดีอย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์อักษร

ในเรื่องการไต่สวนมูลฟ้องนั้นโดยทั่วไปเป็นไปตามกระบวนการวิธีพิจารณาคดีปกครอง อย่างไรก็ตามคดีที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศาลปกครองมีอำนาจในการไต่สวนมูลฟ้องในกรณีพิเศษ เช่น ศาลมีอำนาจในการนำสืบพยานโดยไปตรวจดูสถานที่ (มาตรา R.662-1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาคดีทางปกครอง) หรือมีอำนาจในการใช้วิธีพิจารณาไต่สวนและ รับฟังพยาน (มาตรา R.623-1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาคดีทางปกครอง) ซึ่งมีการใช้บ่อยครั้งในกรณีคดีที่เกี่ยวกับการกำหนดเขตอุตสาหกรรมที่มีผลต่อความสมดุลของพื้นที่ตามธรรมชาติ (คดีศาลปกครองแห่งเมือง Nantes ลงวันที่ 5 ธันวาคม ค.ศ.1979) สำหรับเรื่องการสืบพยานโดยผู้เชี่ยวชาญ (Expertise) ในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ใช้กันมากโดยศาลสามารถเรียกผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นในทุก ๆ ขั้นตอนของการพิจารณาคดีรวมถึงการพิจารณาคดีในกรณีฉุกเฉินด้วย (มาตรา R. 621-1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครอง)

สำหรับกรณีการฟ้องขอให้เพิกถอนนิติกรรมทางปกครองหรือฟ้องขอให้ศาลออกคำสั่งในการเยียวยาแก้ไขความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องเป็นกรณีที่มีคำสั่งทางปกครองก่อนเสมอ ดังนั้นการกระทำที่เป็นการเตรียมในการออกคำสั่งหรือขั้นตอนในการดำเนินการ เพื่อออกคำสั่งนั้นไม่สามารถนำมาฟ้องศาลปกครองได้ ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่กฎหมายเปิดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในการอนุมัติหรืออนุญาตโครงการขนาดใหญ่ของรัฐที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมกระบวนการรับฟังความคิดเห็นที่มีขอบข่ายกฎหมายอาจเป็นเหตุให้คำสั่งทางปกครอง

ที่ออกตามมาถูกยกเลิกเพิกถอนได้ จึงเป็นกรณีที่มีการฟ้องออกคำสั่งทางปกครองที่มีชอบด้วยกฎหมายเพราะเหตุมีกระบวนการในการออกคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย

ในกระบวนการตรวจสอบความชอบของนิติกรรมทางปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยศาลปกครองนั้น ศาลปกครองจะใช้ขั้นตอนในการตรวจสอบเหมือนกรณีนิติกรรมทั่วไป การตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของกระบวนการหรือขั้นตอนในการออกคำสั่งทางปกครอง (Légalité externe) ในกรณีคดีสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับคดีปกครองทั่วไปที่ศาลปกครองมีหน้าที่ที่ต้องเข้าไปตรวจสอบในเรื่องกระบวนการหรือขั้นตอนในการออกคำสั่งทางปกครอง เช่น ในเรื่องการแจ้งข้อมูลข่าวสาร (Information du public) ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการออกคำสั่งทางปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เพราะการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนเป็นหลักการพื้นฐานในกฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ที่มีกฎหมายรับรองในระดับรัฐธรรมนูญและในระดับกฎบัตรที่มีสถานะเทียบเท่ารัฐธรรมนูญ (Charte de l'environnement) นอกจากนี้ยังรวมถึงขั้นตอนการออกคำสั่งทางปกครองตามที่กฎหมายกำหนด เช่น การศึกษาผลกระทบ (Etude d'impact) และการทำประชาพิจารณ์ (Enquête publique) ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญสำหรับฝ่ายปกครองในการรวบรวมความเห็นของผู้มีส่วนได้เสีย ข้อมูลต่าง ๆ และผลกระทบที่จะมีต่อสภาพแวดล้อมเพื่อนำมาพิจารณาในการออกคำสั่งทางปกครอง

การตรวจสอบในเรื่องความชอบด้วยกฎหมายของเนื้อหาของคำสั่งทางปกครอง (Légalité interne) เป็นกรณีที่ศาลเข้าไปตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายในเนื้อหาของคำสั่งทางปกครอง คือ ตรวจสอบในเรื่องการใช้อำนาจละเมิดต่อกฎหมาย (Violation de la loi) และการบิดเบือนการใช้อำนาจ (Détournement de pouvoir) การใช้อำนาจละเมิดต่อกฎหมาย เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ศาลปกครองสามารถตัดสินยกเลิกเพิกถอนคำสั่งทางปกครองได้ โดยตรวจสอบการใช้อำนาจละเมิดต่อกฎหมายนี้เป็นการตรวจสอบที่สำคัญเพื่อพิจารณาถึงสาระสำคัญของคำสั่งทางปกครองที่มีผลบังคับ รวมถึงเหตุผลทั้งทางด้านข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่ฝ่ายปกครองกล่าวอ้าง ซึ่งเป็นการควบคุมความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำของฝ่ายปกครองได้เต็มรูปแบบโดยการใช้อำนาจละเมิดต่อกฎหมายนี้อาจเป็นกรณีของการละเมิดกฎหมายโดยตรงหรือเป็นกรณีการฝ่าฝืนกฎหมายโดยตีความผิดหรือขาดฐานกฎหมายที่กล่าวอ้าง เป็นต้น

สำหรับการตรวจสอบเหตุแห่งการยกเลิกเพิกถอนคำสั่งทางปกครองโดยเหตุการบิดเบือน การใช้อำนาจนี้เป็นกรณีที่ฝ่ายปกครองกระทำการโดยผิดวัตถุประสงค์ที่กฎหมายกำหนดไว้ เช่น การออกใบอนุญาตก่อสร้างให้เป็นพิเศษแก่ญาติของตน เป็นต้น การตรวจสอบในเรื่องความชอบด้วยกฎหมายของเนื้อหาในคดีปกครองที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมก็จะเป็นไปเฉพาะเรื่องตามที่

กฎหมายเฉพาะนั้น ๆ ได้กำหนดเอาไว้ เช่น ในกรณีการวางผังเมืองเป็นกรณีที่เกิดขึ้นบ่อย ครั้งซึ่งศาลปกครองมีหน้าที่เข้าไปตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการออกคำสั่งอนุมัติหรืออนุญาตในการดำเนินการก่อสร้างหรือการเวนคืนที่ดินของฝ่ายปกครองว่าถูกต้องตามที่กฎหมายบัญญัติไว้หรือไม่และมีการใช้อำนาจโดยมิชอบหรือบิดเบือนหรือไม่

การทูลเกล้าฯตามคำสั่งทางปกครองการพิจารณาคดีของศาลปกครองโดยทั่วไปแล้วอาจก่อให้เกิดความล่าช้าและอาจไม่ทันกับความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะความเสียหายด้านมลพิษและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจึงมีการฟ้องคดีเพื่อขอให้ศาลออกมาตรการก่อนการพิพาทและมาตรการฉุกเฉินต่าง ๆ เพราะโดยหลักแล้วการฟ้องคดีปกครองไม่เป็นเหตุให้ทูลเกล้าฯตามคำสั่งทางปกครองที่ออกไปแล้ว ฝ่ายปกครองสามารถดำเนินการตามคำสั่งทางปกครองได้อยู่ ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะพิเศษของการดำเนินการของฝ่ายปกครอง แต่อย่างไรก็ดีบางกรณีการดำเนินการตามคำสั่งต่อไปของฝ่ายปกครองอาจก่อให้เกิดผลเสียหายได้ เช่น กรณีของสิ่งแวดล้อม กฎหมายจึงกำหนดให้มีมาตรการก่อนพิพาทและมาตรการฉุกเฉินต่าง ๆ เพื่อขอทูลเกล้าฯตามคำสั่งทางปกครองขึ้น การร้องขอให้ศาลมีคำสั่งทูลเกล้าฯมีขึ้นเพื่อให้ศาลออกคำสั่งไปยังฝ่ายปกครองให้ระงับการปฏิบัติงานไว้ก่อนจนกว่าศาลจะพิจารณาในเนื้อหาของคดี แม้จะมีกฎหมายให้อำนาจในการทูลเกล้าฯตามคำสั่งทางปกครองก็ตาม ศาลปกครองเองก็ใช้อำนาจนี้อย่างเข้มงวดและจำกัด กล่าวคือ ศาลจะออกคำสั่งทูลเกล้าฯตามคำสั่งทางปกครองได้ก็ต่อเมื่อเห็นว่าการปฏิบัติงานของฝ่ายปกครองอาจก่อให้เกิดความเสียหายที่ยากต่อการแก้ไข เสียหายและการฟ้องคดีก็มีมูลเหตุเพียงพอที่แสดงให้ศาลเห็นว่าผู้ฟ้องมีโอกาสจะชนะคดีสำหรับในกรณีคดีสิ่งแวดล้อม พบว่ามีหลาย ๆ กรณีที่กฎหมายบัญญัติเป็นพิเศษให้สามารถร้องขอต่อศาลเพื่อขอทูลเกล้าฯตามคำสั่งทางปกครองได้ เช่น ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการวางผังเมือง โดยกฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของประธานศาลปกครองแต่ผู้เดียวในการพิจารณาออกคำสั่งมาตรการดังกล่าวเพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นอย่างทันที (มาตรา L.600.5 แห่งประมวลกฎหมายว่าด้วยการผังเมือง) นอกจากนี้มาตรการดังกล่าวยังใช้ในกรณีที่มีการร้องขอให้ศาลออกคำสั่งในกรณีของการขาด “การศึกษาผลกระทบ” ซึ่งมาตรา 2 ของรัฐบัญญัติว่าด้วยเรื่องการรักษาธรรมชาติ ได้กำหนดให้ในกรณีที่มีการขาดการศึกษาผลกระทบตามที่กฎหมายกำหนดให้มีการจัดทำไว้ ศาลปกครองสามารถออกมาตรการทูลเกล้าฯตามคำสั่งทางปกครองได้ทันทีโดยไม่ต้องพิจารณาถึงความเสียหาย ที่อาจจะเกิดขึ้นตามคำสั่งทางปกครองหรือไม่

ใน ค.ศ.2000 ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ได้ออกกฎหมายที่สำคัญเพื่อแก้ไขปรับปรุงวิธีพิจารณาคดีปกครองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับมาตรการก่อนการออกคำพิพากษาที่เรียกว่า “เรเฟเร่ ”

(Référé) เป็นมาตรการที่ให้อำนาจศาลปกครองในการออกมา มาตรการก่อนมีคำพิพากษาดำเนินการที่มีผู้ ร้องขอเพื่อให้ศาลสั่งให้มีการระงับหรือห้ามมาตรการต่าง ๆ เพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้น สำหรับในส่วนที่เกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อม มาตรการที่เรียกว่า Référé นั้นสามารถแบ่งเป็นสองส่วน ใหญ่ด้วยกัน คือ ส่วนแรกในกรณีฉุกเฉิน (Référé d'urgence) และในกรณีปกติ (Référé ordinaires)

ในกรณีฉุกเฉิน (Référé d'urgence) เราสามารถแยกเป็น 3 มาตรการด้วยกันเป็นการทุเลา การบังคับตามคำสั่งทางปกครองหรือกฎไว้ชั่วคราว (Référé-suspension) ได้รับการบัญญัติไว้ใน มาตรา L.521-1 แห่งประมวลกฎหมายปกครองได้วางเงื่อนไขในการออกมาตรการทุเลาบังคับตาม คำสั่งทางปกครองหรือกฎไว้ชั่วคราวไว้ 2 ประการ คือ หนึ่ง ต้องเป็นเรื่องฉุกเฉิน (L'urgence) และ สองต้องมีข้อสงสัยที่หนักแน่นเพียงพอถึงความไม่ชอบด้วยกฎหมายของคำสั่งทางปกครองที่ขอให้ เพิกถอน (Le doute sérieux quant à la légalité de la décision attaquée) อย่างไรก็ตามแม้เงื่อนไขทั้ง สองประการจะมีครบแต่ผู้พิพากษายังสามารถใช้ดุลยพินิจพิจารณาในการออกมาตรการทุเลาบังคับ ตามคำสั่งทางปกครองหรือกฎไว้ชั่วคราวหรือไม่ก็ได้ สำหรับคดีสิ่งแวดล้อมมาตรการดังกล่าวถือเป็น มาตรการที่เกี่ยวกับกระบวนการป้องกันล่วงหน้า (Procédure de préventive) ในกฎหมาย สิ่งแวดล้อมเพราะสามารถทุเลาการบังคับตามคำสั่งทางปกครองที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อ สิ่งแวดล้อมได้ ตัวอย่างเช่น ในกรณีคดีเกี่ยวกับผังเมืองการอนุมัติและอนุญาตให้มีการก่อสร้างไม่ว่า จะเป็นสิ่งก่อสร้างทางราชการ โรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น นอกจากนี้ มาตรการดังกล่าวยังใช้กับ คดีที่เกี่ยวกับเหมืองแร่หินหรือการอนุมัติสร้างโรงงานกำจัดขยะ รวมไปถึงการอนุมัติให้มีการจัดตั้ง เขตอุตสาหกรรม

มาตรการชั่วคราวเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน (Référé-liberté) ได้รับการ บัญญัติไว้ในมาตรา L.521-2 แห่งประมวลกฎหมายปกครอง ซึ่งได้วางเงื่อนไขการออกมาตรการ ชั่วคราวไว้หลายเงื่อนไข คือ ต้องเป็นเรื่องฉุกเฉินและเป็นการกระทำที่ร้ายแรงที่ก่อให้เกิดการ ละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ฟ้องคดีหลังจากมีการบัญญัติสิทธิขั้นพื้นฐานในเรื่องสิ่งแวดล้อมที่ ดี (Le droit à un environnement sain) ได้รับการละเมิดในกรณีดังกล่าวถือเป็นการกระทำที่ร้ายแรงที่ ก่อให้เกิดการละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพด้วย

มาตรการใด ๆ เพื่อการฉุกเฉิน (Référé-conservation) ได้รับการบัญญัติไว้ในมาตรา L.521-3 แห่งประมวลกฎหมายปกครอง เป็นมาตรการหรือวิธีการคุ้มครองอย่างไร ๆ เพื่อบรรเทา ทุกข์ชั่วคราวก่อนการพิพากษาซึ่งในกรณีที่ศาลเห็นว่ามิเหตุฉุกเฉินและเป็นประโยชน์ต่อคดีโดยไม่ กระทบต่อการบังคับตามคำสั่งทางปกครองศาลก็สามารถออกมาตรการต่าง ๆ ที่จำเป็นและเป็น

ประโยชน์ได้ ตัวอย่างเช่น ในคดีที่เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในแม่น้ำที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อประโยชน์สาธารณะ

ในกรณีปกติ (Référé ordinaires) สามารถแยกเป็นสามมาตรการด้วยกัน คือ การแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญเพื่อค้นหาและพิสูจน์ข้อเท็จจริงรวมทั้งการสืบและเก็บรักษาพยานหลักฐาน โดยเร่งด่วน ก่อนเปิดกระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริง (Référé-constat) ได้รับการบัญญัติไว้ในมาตรา R.531-1 แห่งประมวลกฎหมายปกครองเป็นกรณีที่อยู่ร้องขอให้ศาลแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญในคดีเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดีโดยผู้พิพากษาสามารถแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นได้ (ในเงื่อนไขที่จำกัด) เช่น ในคดีที่เกี่ยวกับมลพิษทางดินผู้เชี่ยวชาญสามารถนำเสนอผลการศึกษาวินิจฉัยหรือข้อมูลที่เป็นประโยชน์ที่เกี่ยวกับมลพิษหรือให้ความเห็นว่าผลกระทบทางปกครองดังกล่าวเป็นต้นเหตุที่ก่อให้เกิดมลพิษหรือไม่ (คำวินิจฉัยของศาลปกครองแห่งเมือง Poitiers ลงวันที่ 20 เมษายน ค.ศ.2001)

มาตรการใด ๆ เพื่อการแสวงหาข้อเท็จจริงให้สมบูรณ์ (Référé-instruction) ได้รับการบัญญัติไว้ในมาตรา R.532-1 วรรคแรกแห่งประมวลกฎหมายปกครอง ในกรณีที่ผู้พิพากษาเห็นว่าควรมีมาตรการใด ๆ เพื่อเป็นประโยชน์ (L'utilité) ให้ข้อเท็จจริงในคดีสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ศาลมีอำนาจในการออกมาตรการดังกล่าว เช่น ในคดีสิ่งแวดล้อมมาตรการดังกล่าวศาลใช้ในทางปฏิบัติบ่อยครั้งเพื่อเรียกให้ผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อมเข้ามาให้ข้อมูลความเห็นแก่คดี โดยสามารถนำเสนอความเห็นต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อคดีไม่ว่าจะเป็นเหตุที่ทำให้เกิดความเสียหายด้านมลพิษหรือนำเสนอหนทางเยียวยาแก้ไขความเสียหายที่เกิดขึ้นด้วย

การวางเงินเพื่อประกันหนี้ก่อนมีคำพิพากษา (Référé-provision) ได้รับการบัญญัติไว้ในมาตรา R.541-1 แห่งประมวลกฎหมายปกครอง โดยมีเงื่อนไขว่าหนี้สินต้องมีลักษณะไม่สามารถโต้แย้งได้ เช่นกรณีของความเสียหายที่เกิดจากการสร้างสะพานข้ามแยก (คำวินิจฉัยของศาลอุทธรณ์แห่ง Paris ลงวันที่ 14 ธันวาคม ค.ศ.1993) เป็นต้น

5) การบังคับคดีและการเยียวยาความเสียหายของศาลปกครอง คำพิพากษาของศาลปกครองก็เช่นเดียวกับคำพิพากษาของศาลทั่วไป คือ อำนวยบังคับในฐานะที่เป็นคำพิพากษา ซึ่งโดยปกติคำพิพากษาของศาลมีผลผูกพันเฉพาะคู่ความในคดีเดียวกันหรือในคดีที่ฟ้องโดยอาศัยเหตุผลเดียวกัน แต่สำหรับคดีที่เกี่ยวกับการเพิกถอนนิติกรรมทางปกครองโดยมิชอบแล้วสามารถใช้บังคับบุคคลทุก ๆ คนไม่เฉพาะแต่ผู้ร้องเท่านั้น โดยมีรัฐกฤษฎีกาลงวันที่ 28 พฤศจิกายน ค.ศ.1983 ได้ยืนยันหลักการดังกล่าวโดยกำหนดว่า เมื่อมีคำสั่งที่มีผลเป็นการเฉพาะรายถูกศาลเพิกถอนเนื่องจากเหตุมิชอบด้วยกฎหมายของกฎที่คำสั่งนั้นใช้เป็นฐาน หากมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับร้องขอฝ่ายปกครองมี

หน้าที่ต้องเพิกถอนคำสั่งทางปกครองที่มีผลเป็นการเฉพาะรายที่ออกโดยอาศัยเหตุ เดียวกันทั้งหมด ดังนั้นฝ่ายปกครองมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามคำพิพากษาโดยเคร่งครัด ในกรณีที่มีการชดใช้ค่าเสียหาย โดยการกำหนดจำนวนเงินเมื่อศาลพิพากษาให้ฝ่ายปกครองชดใช้ค่าเสียหายเป็นเงิน ฝ่ายปกครอง ต้องจ่ายภายใน 4 เดือน หากกระเวลาดังกล่าวยังไม่มีการออกคำสั่งจ่าย เงิน สมุห์บัญชีของหน่วย ภายที่เกี่ยวข้อง จะต้องดำเนินการจ่ายเงินชดใช้โดยไม่ต้องมีคำสั่งแต่อาศัยเฉพาะการแสดงคำ พิพากษาเท่านั้น

6) การกำหนดคำสั่งบังคับโดยศาลปกครองของ ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส มีแนวความคิด พื้นฐานว่าผู้พิพากษาศาลยุติธรรมควรจะพิจารณาพิพากษาเฉพาะคดีอาญาแล ะคดีแพ่ง ซึ่งเป็นข้อ พิพาทระหว่างเอกชนต่อเอกชนเท่านั้น ส่วนคดีปกครองอันเป็นข้อพิพาทเกี่ยวกับการบริหาร ราชการของฝ่ายปกครองนั้นไม่ควรให้อยู่ในอำนาจการพิจารณาพิพากษาของผู้พิพากษาศาล ยุติธรรม เนื่องจากชาวฝรั่งเศสมีแนวความคิดว่า การพิจารณาพิพากษาคดีที่เกี่ยวกับฝ่ายปกครองเป็น ส่วนหนึ่งของการปกครองด้วย ตามคำกล่าวที่ว่า “*Judger I’ administration, c’est encore administer*” ผู้ที่จะพิจารณาพิพากษาคดีปกครองมิใช่ เป็นเพียงผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับคดีปกครองแต่ เพียงอย่างเดียวแต่จะต้องเป็นผู้ที่มี “จิตวิญญาณของนักบริหารงานทางปกครอง” เพื่อจะได้ตระหนัก ถึงผลกระทบต่อคำวินิจฉัยของศาลที่จะมีต่อการบริหารราชการเพื่อสาธารณะประโยชน์

ในประเทศสาธารณรัฐ ฝรั่งเศส คำพิพากษาของศาลปกครองจะเริ่มต้นด้วยถ้อยคำที่เป็น อย่างเดียวกันว่า “ในนามของประชาชนชาวฝรั่งเศส (*Au nom du Peuple Franc, ais...*)” ทั้งนี้เพราะ ในทางทฤษฎีถือว่าศาลปกครองปฏิบัติหน้าที่โดยใช้อำนาจตุลาการซึ่งได้รับมอบอำนาจ (*La justice déléguée*) มาจากประชา ชนและในการที่คำพิพากษาของศาลปกครองได้กระทำในนามของ ประชาชน คำวินิจฉัยของศาลปกครองจึงมีสภาพบังคับ (*Res judicata*) ซึ่งในประเทศสาธารณรัฐ ฝรั่งเศสเรียกว่าอำนาจของสิ่งที่ศาลได้ตัดสินชี้ขาดแล้ว (*l’autorité de la chose jugée*) ซึ่งทำให้ผู้ที่ ถูกตัดสินคดี (*Condamnée*) มีความผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามคำพิพากษาของศาล อย่างไรก็ตาม นักวิชาการและผู้พิพากษาศาลปกครองในประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสต่างยอมรับว่าการบังคับคดีให้ เป็นไปตามคำพิพากษาศาลปกครอง ที่บังคับให้ฝ่ายปกครองปฏิบัติตามกฎหมายนั้นมีความ ยากลำบาก ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะของคำ พิพากษาศาลปกครอง ซึ่งผู้พิพากษาศาลปกครองได้ยึด หลักการอันมีมาช้านานเกี่ยวกับ การห้ามมิให้ศาลออกคำสั่งบังคับให้ฝ่ายปกครองกระทำการหรือ ละเว้นกระทำการ กล่าวคือ ในการทำคำพิพากษาศาลปกครองพยายามจำกัดตนเองโดยไม่ออกคำสั่ง ทำัยคำพิพากษาให้ ฝ่ายปกครองกระทำการอย่างใดอยู่ ึ่งหนึ่ง (*Injunction*) ไม่ว่าจะเป็นการกระทำ ทางกายภาพ (*Acte materiel*) หรือสั่งให้ฝ่ายปกครองทำนิติกรรมทางปกครอง (*Acte juridique*) ด้วย

เหตุนี้ ศาลปกครองของ ประเทศสาธารณรัฐ ฝรั่งเศสจึงมีอำนาจทำคำพิพากษาได้เฉพาะสองกรณี คือ เพิกถอนนิติกรรมทางปกครองที่มีชอบด้วยกฎหมาย และพิพากษาให้ฝ่ายปกครองชำระค่าเสียหาย เท่านั้นและเมื่อศาลมีคำพิพากษาดังกล่าวมาแล้ว คู่ความฝ่ายที่ชนะคดีก็จะต้องนำคำพิพากษานั้นไป ยังฝ่ายปกครอง เพื่อให้ฝ่ายปกครองยอมรับและปฏิบัติตามคำพิพากษาของศาลปกครอง ซึ่งในทาง ทฤษฎีถือเป็นเรื่องที่ยอมรับไม่ได้ ทั้งนี้เพราะหลัก การพื้นฐานของหลักนิติรัฐ (Les fondements de l'Etat de droit) ถือว่าฝ่ายปกครองจะต้องประพฤติตนเป็นตัวอย่างในการยืนยันหลักความชอบด้วย กฎหมาย การที่ฝ่ายปกครองไม่ยอมปฏิบัติตามคำพิพากษา เป็นการบั่นทอนการควบคุมฝ่ายปกครอง โดยศาลไม่ให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริงเป็นจริง”

ตั้งแต่ทศวรรษที่ 50 เป็นต้นมามีกรณีที่ฝ่ายปกครองไม่ยอมปฏิบัติตามคำพิพากษามากขึ้น จึงมีการศึกษาถึงความมีประสิทธิภาพในการบังคับคดีให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาลปกครอง ซึ่งส่งผลให้ต่อมาเกิดการแก้ไขกระบวนการในการบังคับคดีโดยมุ่งที่จะเป็นหลักประกันให้กับการใช้ อำนาจ ตุลาการของศาลปกครองจนในปัจจุบันนี้ จึงมีวิธีการเกี่ยวกับ การบังคับคดีปกครองที่ หลากหลาย มีทั้งการใช้วิธีการที่มีลักษณะเป็นการใช้อำนาจตุลาการ (Caractère juridictionnel) และ วิธีการที่มีลักษณะนอกเหนือจากการใช้อำนาจตุลาการ (Character extrajuridictionnel) โดยเป็นสิ่ง ที่เสริมและมีประโยชน์ต่อ วิธีการบังคับคดีตามคำพิพากษาของ ศาลปกครอง และยังเป็น การเปลี่ยนแปลงหลักการเดิมที่ ห้ามมิให้ศาลออกคำสั่งบังคับกับ ฝ่ายปกครอง โดยได้อนุญาตให้ผู้ พิพากษาศาลปกครองออกคำสั่งบังคับกับฝ่ายปกครองได้ (สำนักงานศาลปกครอง, 2547, หน้า 23)

รูปแบบของคำพิพากษาของศาลปกครอง

รูปแบบของคำพิพากษาของศาลปกครองประกอบไปด้วยข้อความ 3 ส่วน

ส่วนที่ 1 เรียกว่า วิซ่า (Visa) เป็นส่วนที่กล่าวถึงเอกสารของคู่ความที่ส่งมายังศาล รวมทั้ง ข้อเท็จจริง ข้ออ้างของคู่กรณีเป็นการสรุปข้ออ้าง ข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่คู่กรณี ยกขึ้นมา สนับสนุนคำฟ้อง หรือคำให้การของตนเอง

ในส่วนนี้ เป็นเรื่องที่จะต้องทบทวนและชี้แจงว่าคู่กรณีได้ส่งเอกสารและมีข้อเท็จจริง อย่างไรบ้าง เป็นส่วนที่มีความจำเป็น เพราะเป็นส่วนที่แสดงให้เห็นว่าตุลาการ ได้อ่าน ได้ตรวจ ได้ ศึกษาข้ออ้าง ข้อโต้แย้งของคู่กรณีทั้งสองฝ่ายโดยครบถ้วน

ส่วนที่ 2 เรียกว่า โมติเวชั่น (Motivation) เป็นการให้เหตุผลของศาลว่าเรื่องนั้นศาลฟัง ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร ปรับข้อเท็จจริงเข้ากับข้อกฎหมายอย่างไร ซึ่งมีข้อความที่เป็นมาตรฐาน เป็น รูปแบบของศาลปกครองสูงสุดที่ใช้กันมาเป็นเวลานาน การให้เหตุผลของศาลในส่วนที่ 2 จะสั้น มาก เป็นประเพณีของศาลปกครองสาธารณรัฐฝรั่งเศส (ซึ่งตรงกันข้ามกับของประเทศที่อยู่ในระบบ

กฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) ที่จะให้เหตุผลส่วนนี้ยาว) แต่ก็มีข้อแตกต่างเล็กน้อยระหว่างศาลปกครองชั้นต้นกับศาลปกครองสูงสุด ศาลปกครองสูงสุดจะให้โอกาสในการเขียนในช่วงการให้เหตุผลค่อนข้างยาวกว่าศาลปกครองชั้นต้น การให้เหตุผลอาจจะยาว 2 หน้า หรือบางครั้งยาว 8 ถึง 10 หน้า

ส่วนของการให้เหตุผลนี้ โดยประเพณีของศาลปกครองจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

- 1) เป็นส่วนของการอ้างหรือยกข้อกฎหมาย ซึ่งกรณีถ้าไม่มีข้อกฎหมาย โดยตรงในกฎหมายฉบับต่าง ๆ ศาลยกหลักกฎหมายทั่วไปขึ้นมาอ้าง
- 2) เป็นส่วนที่ปรับข้อกฎหมายที่กล่าวไว้ใน 1) เข้ากับกรณีเฉพาะหรือข้อเท็จจริง หรือข้ออ้างเฉพาะที่เกิดขึ้นในคดีนั้น
- 3) เป็นส่วนสรุปของคดีนั้นว่า คดีนั้นศาลเห็นว่าควรจะวินิจฉัยอย่างไร เป็นวิธีการ ให้เหตุผลโดยตรงโดยเริ่มจากการวางหลักกฎหมายปรับข้อเท็จจริงและสรุป

โดยประเพณีของศาลปกครองสูงสุด ศาลจะไม่แสดงความคิดเห็นนอกเหนือจากประเด็นแห่งคดี ศาลจะพูดให้สั้นที่สุดและจำกัดประเด็นหรือวางหลักกฎหมายเท่าที่จำเป็น เพื่อการปรับใช้กับคดีนั้นเท่านั้น แต่มีบางกรณีที่ศาลอาจจะมีคำอธิบายในคำพิพากษาว่าในสถานการณ์บางอย่างฝ่ายบริหารสามารถออกคำสั่งหรือเลือกใช้คำสั่งประเภทต่าง ๆ ได้ในสถานการณ์ที่ต่างกันออกไป ซึ่งเป็นแนวที่ศาลสามารถเสนอความเห็นของตนเองได้ว่าเรื่องนั้น ๆ ศาลจะใช้คำสั่งประเภทใด ปกติเป็นหน้าที่ของตุลาการผู้แถลงคดีที่จะวางหลักกฎหมายและเสนอความเห็นว่าผลของการวางหลักกฎหมายเช่นนั้นจะเป็นอย่างไรและในกรณีเหล่านั้นผลของการนำหลักกฎหมาย มาปรับ ฝ่ายปกครองสามารถใช้อำนาจของตนในการออกคำสั่งเพื่อปฏิบัติการทางปกครอง ประเภทใด ไม่ใช่หน้าที่ของศาลโดยตรงหรือองค์คณะที่จะกล่าวเช่นนั้นในคำวินิจฉัย (มาร์ติน ฟิลลิปส์, 2544, หน้า 118)

ในระบบของประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสมีการแบ่งแยกอำนาจกันระหว่างตุลาการเจ้าของสำนวนและตุลาการผู้แถลงคดี โดยตุลาการผู้แถลงคดีมีหน้าที่สรุปวินิจฉัยคดีตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏตามคำฟ้องและข้อเท็จจริงที่ได้มาจากคดี นั้น และสำรวจหลักกฎหมายและผลการพิจารณาเป็นอย่างไร ฝ่ายปกครองสามารถจะเลือกใช้มาตรการและคำสั่งทางปกครองประเภทใดบ้างที่มีผลให้คำสั่งชอบด้วยกฎหมาย เป็นผลดีที่มีระบบตุลาการผู้แถลงคดี เพราะตุลาการผู้แถลงคดีค่อนข้างมีอิสระในการเสนอความเห็นของตนและสามารถทำนายล่วงหน้าได้ว่าผลจะเป็นอย่างไรไม่ใช่หน้าที่ขององค์คณะที่จะทำนายล่วงหน้า เหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะความเห็นของตุลาการผู้แถลงคดีเป็นความเห็นส่วนตัว และความเห็นส่วนตัวนั้นเป็นที่เชื่อถือและเป็นที่ยอมรับฟังของบุคคลโดยทั่วไป ไม่ว่าจะ

จะเป็นระดับมหาวิทยาลัย อาจารย์ นักศึกษาและผู้ประกอบอาชีพโดยทั่วไป แม้ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด เพราะแม้จะเป็นความเห็นส่วนตัว แต่ก็ประกอบไปด้วย หลักกฎหมายมีการค้นคว้า ข้อมูลและข้อกฎหมายครบถ้วน

ส่วนที่ 3 เป็นส่วนของคำวินิจฉัย โดยจะแบ่งเป็นข้อ ๆ จะเริ่มจากคำว่า “ศาลมีคำวินิจฉัยดังต่อไปนี้” และตามด้วยข้อต่าง ๆ 3-4 ข้อ การแบ่งเป็นข้อ ๆ จะเหมือนกับที่เราเห็นอยู่ในประกาศกระทรวงหรือกฎกระทรวง เหตุที่มีการแบ่งเป็นข้อ ๆ เพื่อให้เกิดความชัดเจนว่า ศาลปกครองสูงสุดได้พิพากษาอะไรได้พิพากษาอะไรได้มีการกำหนดให้ใช้เงินอย่างไรโดยหลักศาลจะต้องพิพากษาทุกข้อตามคำขอของโจทก์ ในคดีที่มีความสลับซับซ้อน คำพิพากษาในส่วนนี้อาจจะมีความยาว 6-7 ข้อก็ได้

รูปแบบของการแบ่งเป็นข้อ ๆ เป็นผลดี เพราะสะดวกในการบังคับตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล เพราะมีความชัดเจนในแต่ละข้อว่า โจทก์ จำเลย ชนะหรือแพ้ในจุดใดและฝ่ายปกครองต้องดำเนินการในจุดใด ในส่วนของคำวินิจฉัยที่ประเทศไทยเรียกว่า “คำบังคับ” นอกจากศาลจะพิพากษาประเด็นซึ่งเป็นประเด็นหลักแห่งคดีแล้ว ศาลอาจใช้อำนาจเพิ่มเติมในการวินิจฉัยคดีโดยกำหนดไว้ใน ข้อต่าง ๆ ของคำพิพากษานั้น อาจจะเป็นส่วนที่กำหนดว่าให้โจทก์หรือจำเลยจ่ายค่าใช้จ่าย ที่จ่ายให้แก่ พยานผู้เชี่ยวชาญหรือค่าใช้จ่ายที่คู่กรณีต้องจ่ายในการดำเนินคดีนั้นและศาลมีอำนาจ อีกประการหนึ่ง คือ พิพากษาให้ปรับคู่กรณีที่ฟ้องคดีโดยมิชอบ หรือฟ้องคดีโดยไม่มีข้อเท็จจริงสนับสนุนเพียงพอหรือเป็นการฟ้องเท็จ แต่โดยหลักแล้วศาลปกครองจะใช้อำนาจนี้น้อยมากและกฎหมายใน ปี 1995 กำหนดให้ศาลปกครองมีอำนาจในการบังคับให้ฝ่ายปกครองปฏิบัติตามหรือดำเนินการใด ๆ หรือกำหนดค่าปรับในกรณีที่ฝ่ายปกครองไม่ปฏิบัติตามคำพิพากษาของศาล ในส่วนของการออกคำสั่งให้ฝ่ายปกครองปฏิบัติ มี 3 กรณี (มาร์ติน ฟิลลิปส์, 2544, หน้า 119)

1) กฎหมายให้อำนาจศาลในกรณีมีเหตุฉุกเฉินต่าง ๆ ที่ศาลจะออกคำสั่งให้กระทำได้เป็นอำนาจพิเศษของศาลปกครอง

2) เป็นเรื่องที่อยู่ในเนื้อหาของคดี เช่น กรณีที่ศาลพิพากษาให้เพิกถอนคำสั่งทางปกครองใดคำสั่งทางปกครองหนึ่ง หลังจากนั้นศาลอาจสั่งให้ฝ่ายปกครองดำเนินการเพื่อออกคำสั่งฉบับอื่นขึ้นมาแทนซึ่งเกี่ยวข้องกับคำสั่งที่เพิกถอนไปเป็นการสั่งในตัวคำพิพากษาหลังจากมีการเพิกถอนกฎหรือคำสั่งแล้ว

3) เป็นอำนาจในการที่จะออกคำสั่งกำหนดคำบังคับในกรณีที่ศาลปกครองชั้นต้นหรือศาลปกครองสูงสุดได้มีคำพิพากษาของศาลไปแล้ว ฝ่ายปกครองไม่ ปฏิบัติตามคำพิพากษา หรือ

ปฏิบัติตามแต่ไม่ครบถ้วน กฎหมายเปิดโอกาสให้ศาลออกคำสั่งบังคับฝ่ายปกครองได้ การที่สั่งหรือบังคับ หรือกำหนดค่าปรับ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นหลายเดือนหลังจากมี คำพิพากษาออกไปแล้ว ซึ่งต้องเป็นกรณีที่ปรากฏต่อศาลว่าคู่กรณีฝ่ายที่ต้องปฏิบัติตามนั้นไม่ปฏิบัติ ฝ่ายที่ชนะคดีมีอำนาจยื่นอุทธรณ์ต่อศาลเพื่อให้ศาลออกคำสั่งหรือกำหนดค่าปรับเพื่อให้มี การปฏิบัติตามคำพิพากษาของศาล คำสั่งประเภทนี้ศาลสามารถออกมาพร้อมคำพิพากษา แต่ศาลไม่สามารถที่จะกำหนดขึ้นมาได้เองหรือเห็นสมควรด้วยตนเองคู่กรณีต้องมีคำขอเข้ามา ถ้าเป็นโจทก์ก็ขอมาพร้อมกับคำฟ้อง

การออกคำสั่งกำหนดค่าปรับนี้มีทางเลือกอยู่ 2 กรณี ซึ่งขึ้นอยู่กับคำฟ้องว่ามีการขอเพิกถอนประการใดและคำวินิจฉัยส่วนต้นว่ามีการเพิกถอนหรือศาลมีคำสั่งอย่างไร

3.1) ศาลอาจออกคำสั่งให้ฝ่ายปกครองปฏิบัติโดยกำหนดเนื้อหาหรือลักษณะของคำสั่งที่ฝ่ายปกครองเกี่ยวข้องปฏิบัติได้เลย เมื่อคุณเนื้อหาที่จะรู้ว่าฝ่ายปกครองต้องปฏิบัติอย่างไรเป็นกรณีที่ศาลสามารถออกคำสั่งให้ฝ่ายปกครองต้องออกคำสั่งทางปกครองตามเนื้อหาของคำสั่ง ที่ศาลออกมา ซึ่งเป็นเรื่องที่ดี ฝ่ายปกครองสามารถเข้าใจได้โดยชัดเจนและปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เช่น

กรณีประชาชนมาฟ้องต่อศาลปกครองสูงสุดขอให้เพิกถอนคำสั่งของหน่วยงานราชการที่ปฏิเสธไม่ยอมส่งเอกสารที่เขาขอ เมื่อศาลมีคำพิพากษาให้เพิกถอนคำสั่งที่ปฏิเสธแล้วศาลสามารถที่จะสั่งให้ส่งเอกสารนั้นไปให้โจทก์ หรือกรณีข้าราชการถูกไล่ออกจากราชการแล้วมาฟ้องขอให้ศาลเพิกถอนคำสั่งไล่ออก เมื่อศาลมีคำพิพากษาให้เพิกถอนคำสั่งไล่ออกหรือคำสั่งโดยมิชอบนั้น ศาลปกครองสูงสุดสามารถสั่งในคำพิพากษาได้เลยว่าให้บรรจุข้าราชการผู้นั้นกลับเข้ารับราชการ

กรณีที่มีพระราชบัญญัติบางฉบับที่ออกมาโดยรัฐสภา แต่ในกฎหมายฉบับนั้นเองมีเงื่อนไขว่าจะไม่ ใช้บังคับจนกว่าจะมีพระราชกฤษฎีกาให้ใช้พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว เช่นนี้บุคคลที่มีส่วนได้เสียในพระราชบัญญัตินั้นก็มาฟ้องต่อศาลขอให้เพิกถอนคำสั่งปฏิเสธของนายกรัฐมนตรีที่ไม่ยอมออกพระราชกฤษฎีกาให้ใช้พระราชบัญญัติฉบับนั้น เมื่อศาลสั่งเพิกถอนคำสั่งปฏิเสธของนายกรัฐมนตรีก็สามารถสั่งให้ออกพระราชกฤษฎีกาให้ใช้บังคับพระราชบัญญัติ ฉบับนั้นได้ ในกรณีนี้ศาลปกครองสูงสุดก็จะกำหนดไว้ในคำพิพากษาว่าให้นายกรัฐมนตรีออก พระราชกฤษฎีกาภายในกำหนดระยะเวลา 1 ปี โดยมีเนื้อหาบางประการที่ปรากฏในบทบัญญัติของกฎหมาย (มาร์ติน ฟิลลิปส์, 2544, หน้า 120)

สังเกตว่า ในขณะที่มีการปฏิรูปกฎหมายเพื่อให้ศาลปกครองสามารถออกคำสั่งบังคับฝ่ายปกครองได้นั้น ไม่มีใครคาดคิดว่าศาลปกครองจะสั่งนายกรัฐมนตรีให้ออกพระราชกฤษฎีกาบางฉบับได้ ซึ่งเข้าใจว่าผู้ที่เสนอให้มีการปฏิรูปกฎหมายฉบับนี้ ในปี 1995 คงคิดว่าให้ศาลสั่งใน

เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือเรื่องที่มีผลเป็น การเฉพาะรายของข้าราชการเท่านั้น ไม่ได้คิดถึงเรื่องใหญ่ เช่นนี้

การที่ให้อำนาจแก่ศาลปกครองดังกล่าวนั้น ปกติศาลปกครองใช้อำนาจนั้นบ่อย ๆ สม่าเสมอในคดีเล็ก ๆ และก็เป็นไปได้และเกิดขึ้นแล้วที่ศาลปกครองใช้อำนาจที่มีอยู่แล้ว วันนั้น ในเรื่องสำคัญระดับประเทศ เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาเช่นกันว่าการให้อำนาจเช่นนั้นต้องระมัดระวังการใช้ ซึ่งอาจใช้ได้ทุกกรณีไม่ว่าคดีเล็กคดีใหญ่

3.2) เป็นกรณีในตัวคำพิพากษาของศาลไม่ได้กำหนดหรือบรรยายละเอียดว่าให้ฝ่ายปกครองต้องดำเนินการอย่างไรอย่างชัดเจน เช่น

บุคคลไปยื่นคำขอก่อสร้างอาคารต่อเจ้าหน้าที่และขออนุญาตในบางเรื่องเพิ่มเติมจากใบอนุญาตเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งต่อมาศาลได้เพิกถอนคำสั่งปฏิเสธของฝ่ายปกครองที่ไม่ยอมอนุญาตตามคำขอที่ขอเป็นกรณีพิเศษนั้น เพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐมิได้ให้เหตุผลของการปฏิเสธขึ้นมา

เทศบาลปฏิเสธการออกใบอนุญาตให้ก่อสร้างอาคาร โดยอ้างว่าเขตดังกล่าวเป็นเขตที่สงวนไว้เพื่อทำการเกษตร ซึ่งฝ่ายเทศบาลสำคัญผิดในข้อกฎหมายจริง ๆ แล้วไม่ใช่เขตที่สงวนไว้เพื่อทำการเกษตรในคำสั่งของเทศบาลนั้น ไม่แสดงอย่างชัดเจนว่าผู้ขอมีสิทธิได้รับใบอนุญาตหรือไม่ ซึ่งเป็นเรื่องที่ฝ่ายปกครองต้องพิจารณาคำขออนุญาตอีกครั้งหนึ่งว่าสามารถออกใบอนุญาตให้ได้หรือไม่ เพราะแม้เขตนั้นจะไม่ใช่เขตที่สงวนไว้เพื่อทำการเกษตร แต่อาจจะมียกประกอบอื่น ๆ ที่ทำให้เจ้าหน้าที่ไม่สามารถออกใบอนุญาตให้อีกก็ได้

ศาลปกครองก็จะมีคำสั่งบังคับ ฝ่ายปกครองให้พิจารณาคำขอของโจทก์ใหม่ภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนดเท่านั้น ส่วนผลจะเป็นอย่างไร ศาลไม่ได้กำหนดว่าจะต้องอนุญาตหรือไม่ อนุญาต จะเห็นว่าคำสั่งของศาลที่ให้ฝ่ายปกครองปฏิบัติตามคำพิพากษาของศาลสองเรื่องนี้ต่างกัน คือ ประการแรก ศาลสั่งให้ฝ่ายปกครองออกคำสั่งหรือใบอนุญาตอะไรที่ชัดเจน ประการที่สอง ศาลเพียงแต่กำหนดกรอบระยะเวลาให้กระทำเท่านั้น ส่วนผลจะเป็นอย่างไรเป็นเรื่องที่ฝ่ายบริหารจะต้องไปดำเนินการอีกครั้งหนึ่ง

ถ้าศาลปกครองมีคำสั่งในคำพิพากษาให้ฝ่ายปกครองปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ศาลอาจจะกำหนดมาตรการบังคับ คือ กำหนดค่าปรับไปพร้อมกันเลยก็ได้ ซึ่งจะปรากฏในตัวคำพิพากษา ถ้าศาลเลือกที่จะใช้ทั้ง 2 ประการไปพร้อมกันก็จะเป็นในลักษณะดังนี้ “พิพากษาให้เทศบาลออกใบอนุญาตให้โจทก์ภายในระยะเวลาที่กำหนดในข้อ 4 ถ้าไม่ดำเนินการเสียภายในเวลาที่กำหนด ให้จ่ายค่าปรับเป็นเงิน จำนวนหนึ่ง” แต่ทางปฏิบัติที่ใช้กันในสภาแห่งรัฐนั้น สภาแห่งรัฐ

จะไม่ออกคำสั่งให้ฝ่ายปกครองกระทำการและกำหนดค่าปรับไปพร้อมกันในคำพิพากษา ด้วยเหตุผล 2 ประการ

ประการแรก เชื่อ โดยบริสุทธิ์ใจว่าฝ่ายปกครองที่อ่านคำพิพากษาแล้วจะปฏิบัติตามคำพิพากษาโดยไม่หลีกเลี่ยง

ประการที่สอง เชื่อมั่นในเหตุผลและการให้เหตุผลของคำพิพากษานั้นเองว่าสามารถโน้มน้าวให้ฝ่ายปกครองปฏิบัติตามได้โดยไม่อึดเอื้อน

แนวปฏิบัติดังกล่าวมาจากเหตุผลทางด้านจิตวิทยาอีกประการหนึ่งว่า ถ้าหากกำหนดค่าปรับเพื่อให้ทำตามคำสั่งของศาลไปพร้อมกันทีเดียว ศาล ปกครองไม่เชื่อมั่นใน ฝ่ายปกครองโดยมองว่าฝ่ายปกครองมีแนวโน้มที่จะฝ่าฝืนคำพิพากษาของศาล (มาร์ติน ฟิลลิปส์ , 2544, หน้า 121-122)

กฎหมายเกี่ยวกับการเยียวยาผลผูกพันของคำพิพากษาในระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) และระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) ตามหลักการฟ้องคดีกรณีผู้เสียหายจำนวนมาก

1. การดำเนินคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมากโดยองค์กรของรัฐ

การดำเนินคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมากโดยองค์กรของรัฐถือเป็นบทบาทในการเป็นตัวแทนของการฟ้องคดีซึ่งเป็นส่วนได้เสียส่วนรวมอันเป็นวิวัฒนาการที่เพิ่มขึ้นมากในประเทศที่เจริญแล้ว เนื่องจากความจำเป็นเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ที่จะต้องมีการแทรกแซงของรัฐในเรื่องที่ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษในการฟ้องคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมากโดยองค์กรของรัฐที่มีบทบาทมากเช่นการฟ้องคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมากโดยพนักงานอัยการ สาธารณรัฐฝรั่งเศสซึ่งถือเป็นต้นแบบของอัยการระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) มีวิวัฒนาการและบทบาทในการดำเนินคดีแพ่งซึ่งเดิมเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้เยาว์ผู้ไร้ความสามารถผู้สาบสูญการปกป้องคุ้มครองเรื่องการสมรสบุตรบุญธรรมและการควบคุมให้มีการใช้บังคับกฎหมายอย่างเป็นทางการอันหนึ่งอันเดียวกันบทบาทหรืออำนาจดั้งเดิมดังกล่าวมาจากเหตุผลที่ว่าคดีในลักษณะดังกล่าวจำเป็นต้องฟ้องคดีของรัฐซึ่งมีความเป็นกลางไม่มีส่วนได้เสียมากกว่าที่จะเป็นคู่ความตามปกติธรรมดาส่วนอัยการของกลุ่มประเทศระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) แม้จะมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาเหมือนกับอัยการของกลุ่มประเทศ ลายลักษณ์อักษร (Civil Law) ก็ตามแต่กลับมีบทบาทที่แตกต่างกันค่อนข้างมากโดยในแง่ของโครงสร้างนั้นภาพรวมจะเหมือนกันคืออัยการเป็นองค์กรของรัฐบาลแต่อัยการของกลุ่ม ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law)

ไม่มีความเป็นอิสระจากฝ่ายบริหาร แม้แต่เพียงเล็กน้อยไม่มีความมั่นคงและไม่มีความเป็นฝ่ายตุลาการในแง่ของบทบาทอำนาจหน้าที่นั้นก็มีสถานะเลวร้ายยิ่งกว่าอัยการของกลุ่มประเทศ ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) ที่ไม่สามารถที่จะมีบทบาทในคดีแพ่งที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจสังคม สิ่งแวดล้อมรวมทั้งเสรีภาพของประชาชนสำหรับบทบาทอัยการในประเทศไทยนั้น มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวกับการคุ้มครองเอกชนทำนองเดียวกับอัยการ สาธารณรัฐ ฝรั่งเศส โดยมีอำนาจดำเนินคดีแพ่งเพื่อคุ้มครองเอกชนบางประเภทเช่นคนไร้ความสามารถตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 56 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 28 มาตรา 31 มาตรา 33 คนเสมือนไร้ความสามารถตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 32 และมาตรา 36 ผู้ไม่อยู่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 48 มาตรา 49 มาตรา 50 มาตรา 56 มาตรา 57 คนสาบสูญตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 61 มาตรา 63 การปกป้องคุ้มครองเรื่องสามีภริยาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1463 เรื่องการสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1496 เรื่องบุตรตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1539 มาตรา 1545 มาตรา 1556 และมาตรา 1579 เรื่องผู้เยาว์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1582 มาตรา 1585 มาตรา 1586 มาตรา 1588 มาตรา 1597 มาตรา 1598/8 และ มาตรา 1598/9 เรื่องบุตรบุญธรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/21 มาตรา 1598/22 มาตรา 1598/23 มาตรา 1598/35 นอกจากนี้ อัยการยังมีบทบาทในการดำเนินคดีแพ่งในเรื่องที่มีผลกระทบต่อ คนเป็นจำนวนมากเช่นดำเนินคดีผู้กระทำละเมิดสิทธิของผู้บริโภคตามที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค แต่งตั้งตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ.2522 มาตรา 39 หรือดำเนินคดีแพ่งในเรื่องเกี่ยวกับนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 73 และมาตรา 75 สมาคมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 100 มาตรา 106 ประกอบกับมาตรา 1251 มูลนิธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 117 มาตรา 129 มาตรา 131 มาตรา 133 ประกอบกับมาตรา 1251 และมาตรา 134 นอกจากอัยการแล้วยังมีองค์กรอื่นของรัฐที่มีบทบาทในการเป็นตัวแทนฟ้องคดีซึ่งเป็นส่วนได้เสียของส่วนรวมอันเป็นวิวัฒนาการที่เพิ่มขึ้นมากในประเทศที่เจริญแล้วเนื่องมาจากความจำเป็นที่จะต้องมีการแทรกแซงของรัฐในคดีแพ่งในเรื่องที่ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่อัยการไม่สามารถที่จะพัฒนาความรู้ความสามารถได้ทันในประเทศต่าง ๆ จึงได้มีการก่อตั้งหน่วยงานพิเศษต่าง ๆ เป็นจำนวนมากเช่น สำนักงานคุ้มครองสิ่งแวดล้อม สำนักงานคุ้มครองการแข่งขันอันเป็นธรรมชาติการค้าสำนักงานคุ้มครองผู้บริโภคซึ่งองค์กรดังกล่าวสามารถฟ้องคดีต่อศาลในเรื่องที่ได้มีการฝ่าฝืนกฎหมายทำให้ประชาชนเช่นผู้บริโภคได้รับ ความเสียหายหรือแม้กระทั่งในเรื่องสัญญาอันไม่เป็นธรรมที่

ผู้ประกอบการได้จัดทำขึ้นล่วงหน้าสำหรับใช้กับผู้บริโภค (วรรณชัย บุญบำรุง และเรวดี ขวัญทอง ยิ้ม, (ม.ป.ป.), หน้า 15)

2. การดำเนินคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมากโดยเอกชนธรรมดากรณีการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action)

การดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action) นับได้ว่าเป็นกลไกที่เก่าแก่มากของกลุ่มประเทศ แองโกลแซกซอนสามารถพบกลไกดังกล่าวย้อนอดีตไปได้จนถึงยุคกลางของอังกฤษโดยเป็น กระบวนการพิจารณาที่ใช้กันในศาลเฮ็คควิตีแต่วิวัฒนาการดังกล่าวในอังกฤษได้ถึงทางตันเนื่องจากมี คำพิพากษาของศาลใน ค.ศ.1910 วินิจฉัยว่าผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกกลุ่มซึ่งเป็นเงื่อนไขในการที่ศาลจะรับฟังจะไม่เกิดขึ้นเนื่องจากสิทธิการได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทนของแต่ละคน อาจจะแตกต่างกันต่อมาใน ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อ ค.ศ.1938 ได้มีการกำหนดไว้ในกฎหมายวิธี พิเคราะห์ความแย้งของประเทศสหรัฐอเมริกาตาม Rule 23 ซึ่งอนุญาตให้มีการดำเนินคดีแบบกลุ่ม สำหรับคดีที่เรียกร้องให้ใช้ค่าสินไหมทดแทนและคดีที่ขอให้ศาลสั่งห้ามกระทำการและได้มีการ แก้ไขหลักการครั้งหนึ่งใน ค .ศ.1966 การดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ แพร่หลายไปในประเทศกลุ่ม ระบบจารีตประเพณี (Common Law) เช่น สหพันธรัฐแคนาดา เครือรัฐออสเตรเลียและแม้กระทั่งในบางประเทศของกลุ่ม ระบบลายลักษณ์อักษร (Civil Law) เช่น สหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล รัฐควิเบกของสหพันธรัฐแคนาดาและในประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ก็มีความพยายามเสนอเป็นร่างกฎหมายแต่ไม่ประสบความสำเร็จในเอเชีย ได้แก่ สาธารณรัฐประชาชน จีนและสาธารณรัฐอินโดนีเซียสำหรับประเทศไทยได้มีการร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดี แบบกลุ่มโดยคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จเช่นเดียวกัน (วรรณชัย บุญ บำรุง และเรวดี ขวัญทองยิ้ม, (ม.ป.ป.), หน้า 19)

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแย้งในขณะนี้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาอยู่ ระหว่างการดำเนินการเสนอต่อรัฐสภาหลักการสำคัญของการดำเนินคดีแบบกลุ่มได้แก่ การ ดำเนินคดีที่มีผู้เสียหายเป็นจำนวนมากโดยผู้เสียหายที่จะเป็นสมาชิกกลุ่มได้นั้นต้องได้รับความ เสียหายจากการกระทำที่มีข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเดียวกัน (Common fact and Common Law) และในการดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้นจะต้องมีการพิจารณาตั้งตัวแทนของสมาชิกกลุ่มขึ้นทำหน้าที่เป็น โจทก์ในการดำเนินคดีแบบกลุ่มเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเองและสมาชิกกลุ่มทั้งหมดการ ดำเนินคดีแบบกลุ่มนี้เป็นวิ ธีการที่สามารถคุ้มครองผู้เสียหายจำนวนมาก แต่เมื่อจำแนกความ เสียหายเป็นรายบุคคลแล้วความเสียหายที่ได้รับนั้นเป็นความเสียหายจำนวนเพียงเล็กน้อยได้เป็น อย่างดีเช่นในคดีเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคจำนวนความเสียหายที่ผู้เสียหายแต่ละรายได้รับอาจ

ไม่คุ้มค่าในการนำคดี ไปฟ้องเป็นคดีสามัญแต่หากผู้เสียหายทั้งหมดมารวมตัวกัน โดยมีทนายความ เป็นผู้ดำเนินการรวบรวมข้อเท็จจริงในคดีเพื่อฟ้องคดีแบบกลุ่มเรียกชดเชยค่าเสียหายต่อศาลก็จะเป็น มาตรการที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่ผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายเล็กน้อยได้เป็นอย่างดีอีกทั้งยังเป็น วิธีการที่ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการด้วย (วรรณชัย บุญบำรุง และเรวดี ขวัญทองยิ้ม, (ม.ป.ป.), หน้า 20)

3. การดำเนินคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมากโดยสมาคม

การดำเนินคดีโดยสมาคมก็นับได้ว่าเป็นวิธีการหนึ่งของเรื่องการดำเนินคดีเพื่อส่วนรวม (Collective action) อันเป็นส่วนหนึ่งของเรื่อง “การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม” นอกเหนือจากเรื่อง อื่นอีกสองเรื่องคือเรื่องการให้ความช่วยเหลือในกระบวนการยุติธรรม (Aide judiciary) และเรื่องวิชิ พิจารณาคดีมโนสาเร่วิวัฒนาการในระยะหลังประเทศต่าง ๆ ได้เริ่มให้สิทธิใหม่ ๆ กับประชาชน เช่นสิทธิเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมเรื่องสุขภาพแต่ยังไม่ได้สร้างกลไกอย่างเพียงพอที่จะให้มีการ บังคับให้สิทธิซึ่งมีลักษณะมหาชนดังกล่าวเป็นรูปธรรมกลไกหนึ่งซึ่งมีการศึกษากันมากคือการที่รัฐ มอบหมายให้สมาคมสามารถฟ้องร้องดำเนินคดีให้เป็นไปตามสิทธิดังกล่าวการดำเนิน คดีของ สมาคมเพื่อปกป้องส่วนได้เสียของส่วนรวมนั้นส่วนใหญ่กฎหมายประเทศต่าง ๆ มักจะมอบสิทธิ ดังกล่าวให้กับสมาคมคุ้มครองผู้บริโภคสมาคมคุ้มครองสิ่งแวดล้อมแต่บางประเทศก็ได้ให้สิทธิกับ สมาคมประเภทอื่น ๆ เช่นสมาคมต่อต้านการแบ่งแยกเพศและผิวโดยอาจแบ่งกลุ่มได้เป็นสองกลุ่ม คือ

1) กลุ่มประเทศที่จำกัดสิทธิการฟ้องคดีให้แก่สมาคมบางสมาคมเช่นเบลเยียมเยอรมนี สวิตเซอร์แลนด์โดยการให้สิทธิกับสมาคมที่จะดำเนินคดีเพื่อปกป้องส่วนได้เสียของส่วนรวมใน กลุ่มประเทศดังกล่าวนี้ค่อนข้างจะเป็นไปอย่างจำกัด

2) กลุ่มประเทศที่มีกฎหมายทั่วไปที่กำหนดให้สิทธิแก่สมาคมที่จะฟ้องคดีเกี่ยวกับ ส่วนได้เสียที่เป็นวัตถุประสงค์ของสมาคมเช่นเนเธอร์แลนด์ซึ่งกำหนดเรื่องการฟ้องคดีของสมาคม ไว้ในกฎหมายฉบับเดียวและใช้บังคับกับทุกสมาคมโดยมีเงื่อนไข คือ ประการแรกจะต้องเป็นนิติ บุคคลที่มีความสามารถตามกฎหมายกล่าวคือจะต้องได้ มีการจดทะเบียนก่อตั้งกับหน่วยงานของรัฐ ประการที่สองจะต้องมีวัตถุประสงค์คุ้มครองส่วนได้เสียของบุคคลอื่นกล่าวคือจะต้องมีการดำเนิน กิจกรรมอย่างแท้จริงตามข้อบังคับของนิติบุคคลและประการที่สามการดำเนินคดีดังกล่าวมีความ เหมาะสมกล่าวคือไม่มีวิธีการอื่นใดที่จะสามารถคุ้มครองส่วนได้เสียนั้นอย่างเหมาะสมโดยมี

ข้อสังเกตว่าตามกฎหมายได้มุ่งประสงค์เฉพาะเรื่องการฟ้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้กระทำหรือระงับการกระทำเท่านั้นแต่ตามแนวคำพิพากษาของศาลศาลมีอำนาจจะรับคดีที่ฟ้องเรียกค่าเสียหายได้ด้วย

4. การดำเนินคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมากของประเทศในระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) และระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law)

การดำเนินคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมากของประเทศในระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) เช่น การฟ้องคดีแบบกลุ่มของประเทศ สหรัฐอเมริกา ซึ่งมีหลักการสำคัญคือการให้สิทธิเอกชนในการฟ้องคดีเพื่อรักษาสิทธิของตนและสมาชิกกลุ่มที่มีข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเดียวกันและเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายที่เป็นผู้ด้อยโอกาสในทางสังคมหรือเป็นกรณีที่เป็นการรวบรวมผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายที่ไม่มากนักไม่คุ้มค่าในการ ที่ผู้เสียหายจะฟ้องคดีเพื่อเรียกค่าเสียหายเฉพาะตัวเองให้ได้รับการชดเชยค่าเสียหายและยังเป็นมาตรการที่จูงใจผู้ประกอบการให้ดำเนินกิจการด้วยความระมัดระวังเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นได้อีกทางหนึ่งด้วย

การดำเนินคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมากของประเทศในระบบ กฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) ได้แก่ ประเทศในแถบยุโรปตะวันตกรวมทั้งประเทศไทยในปัจจุบันมีหลักการสำคัญคือการให้สิทธิแก่อัยการองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชนเช่นสมาคมสามารถฟ้องคดีแทนผู้เสียหายได้และได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาในการรับรองฐานะของสมาคมอย่างเคร่งครัดเพื่อป้องกันมิให้มีการฟ้องคดีกันแก่งัดกันระหว่างผู้ประกอบการ (วรรณชัย บุญบำรุง และเวดี ขวัญทองยิ้ม, (ม.ป.ป.), หน้า 21)

มาตรการเยียวยาในผลผูกพันตามกฎหมายเกี่ยวกับคำพิพากษาหรือคำสั่งถึงที่สุดคดีถึงเวดล้อมตามกฎหมายของประเทศไทย

1. ผลผูกพันตามกฎหมายเกี่ยวกับคำพิพากษาหรือคำสั่งถึงที่สุดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

1.1 ขอบเขตผลผูกพันตามกฎหมายเกี่ยวกับคำพิพากษาหรือคำสั่งถึงที่สุด

คำพิพากษาหรือคำสั่งถึงที่สุดอันเป็นผลทำให้คดีเสร็จเด็ดขาดตาม มาตรา 147 คือ มีกฎหมายบัญญัติว่าเป็นที่สุดหรือบัญญัติว่า ห้ามอุทธรณ์ฎีกาต่อไป ถ้าคำพิพากษานั้นไม่ต้องห้ามอุทธรณ์ หรือฎีกา หรือขอให้พิจารณาใหม่ เมื่อพ้นระยะเวลาอุทธรณ์ ฎีกาหรือจะมีคำขอให้พิจารณาใหม่ และถ้ามีอุทธรณ์ ฎีกาหรือมีคำขอให้พิจารณาใหม่และศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีตามมาตรา 147

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 147 บัญญัติว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งใด ซึ่งตามกฎหมายจะอุทธรณ์หรือฎีกา หรือมีคำขอให้พิจารณาใหม่ไม่ได้นั้น ให้ถือว่าเป็นที่สุดตั้งแต่วันที่ได้อ่านเป็นต้นไป คำพิพากษาหรือคำสั่งใดซึ่งอาจอุทธรณ์ ฎีกา หรือมีคำขอให้พิจารณาใหม่ได้นั้น ถ้ามิได้อุทธรณ์ ฎีกา หรือร้องขอให้พิจารณาใหม่ภายในเวลาที่กำหนดไว้ให้ถือว่าเป็นที่สุดตั้งแต่ระยะเวลาเช่นว่านั้นได้สิ้นสุดลง ถ้าได้มีอุทธรณ์ ฎีกาหรือมีคำขอให้พิจารณาใหม่ และศาลอุทธรณ์ หรือศาลฎีกา หรือศาลชั้นต้น ซึ่งพิจารณาคดีเรื่องนั้นใหม่มีคำสั่งให้จำหน่ายคดีเสียจากสารบบความตามที่ยุติใน มาตรา 132 คำพิพากษาหรือคำสั่งเช่นว่านั้นให้ถือว่าเป็นที่สุด ตั้งแต่วันที่มิคำสั่งให้จำหน่ายคดีจากสารบบความ

คู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดอาจยื่นคำขอต่อศาลชั้นต้น ซึ่งพิจารณาคดีนั้น ในให้ออกใบสำคัญแสดงว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งในคดีนั้นได้ถึงที่สุดแล้ว

คำพิพากษาหรือคำสั่งถึงที่สุดมีหลักการดังนี้

1) ถึงที่สุดตั้งแต่วันอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่ง ในคดีที่กฎหมายบัญญัติว่าให้เป็นที่สุด หรือจะอุทธรณ์หรือฎีกา หรือขอพิจารณาใหม่ไม่ได้ เช่น กรณีตาม มาตรา 6, 8, 28 กรณีคำสั่งเรื่องการดำเนินคดี หรือ มาตรา 14 กรณีคำสั่งคัดค้านผู้พิพากษา มาตรา 156 คำสั่งเรื่องคดีอนาถา หรือ มาตรา 223 ทวิ คำสั่งของศาลชั้นต้นที่อนุญาต หรือยกคำร้องกรณีที่ขออุทธรณ์ข้อกฎหมายโดยตรงต่อศาลฎีกา เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 898/2512 ศาลได้อ่านคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ให้จำเลยฟังเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2509 ครั้นวันที่ 12 เมษายน 2509 จำเลยยื่นฎีกา ศาลชั้นต้นสั่งไม่รับฎีกาอ้างว่าเป็นฎีกาในปัญหาข้อเท็จจริง ต้องห้ามมิให้ฎีกา จำเลยฎีกาคำสั่ง ศาลฎีกาสั่งว่าข้อกฎหมายตามฎีกาของจำเลยไม่เป็นสาระแก่คดีให้ยกเสียและศาลชั้นต้นอ่านคำสั่งศาลฎีกาให้คู่ความฟังเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2509 กรณีนี้ศาลฎีกาได้พิจารณาฎีกาของจำเลยแล้ว หากเห็นว่าไม่เป็นสาระแก่คดี จึงให้ยกฎีกาจำเลยเสีย แม้การให้ยกฎีกาของจำเลยจะมีได้พิจารณาวินิจฉัยฎีกาของจำเลย ศาลฎีกาโดยมติที่ประชุมใหญ่เห็นว่า คดีนี้ยอมถึงที่สุดเมื่อได้อ่านคำสั่งศาลฎีกาให้จำเลยฟัง ฉะนั้นการที่ผู้ร้องคืนของกลางเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2510 จึงเป็นการร้องต่อศาลภายใน 1 ปีนับแต่คดีถึงที่สุดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 36

2) ถึงที่สุดเมื่อพ้นกำหนดระยะเวลาที่จะอุทธรณ์ ฎีกาหรือขอพิจารณาใหม่

การที่กฎหมายมิได้บัญญัติว่าให้เป็นที่สุด คู่ความสามารถใช้สิทธิอุทธรณ์ฎีกาต่อไปได้ หากไม่มีการอุทธรณ์หรือฎีกา คำพิพากษาหรือคำสั่งที่มีไปแล้วไม่ว่าจะเป็นของศาลชั้นต้น ศาล

อุทธรณ์ จะถือว่าถึงที่สุดก็ต่อเมื่อพ้นกำหนดระยะเวลาอุทธรณ์ หรือฎีกาแล้วตาม มาตรา 229 และ มาตรา 247 หรือกรณีขอให้พิจารณาใหม่ตาม มาตรา 199 นั้น เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 1838/2514 คู่ความทำสัญญาประนีประนอมยอมความและศาล พิพากษตามยอม คดีไม่มีการอุทธรณ์ต่อไป ถือว่าคำพิพากษตามยอมนั้นถึงที่สุด เมื่อ สิ้นกำหนด ระยะเวลาอุทธรณ์ ตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 147 วรรค 2 เพราะแม้คำ พิพากษตามยอมตามมาตรา 138 จะต้องห้ามอุทธรณ์ก็ตาม แต่มีข้อยกเว้นไว้ถึง 3 ประการ คำ พิพากษตามยอมจึงเป็นกรณีที่ “อาจอุทธรณ์ฎีกา” ได้ตามมาตรา 147 อยู่นั่นเอง เมื่อสิ้นกำหนด ระยะเวลาอุทธรณ์ คำพิพากษานั้นจึงถึงที่สุด

คำพิพากษาฎีกาที่ 262/2515 คดีที่ห้ามมิให้คู่ความฎีกาในปัญหาข้อเท็จจริง คู่ความยังอ จ ฎีกาในปัญหาข้อกฎหมายต่อไปได้ แต่ถ้าคู่ความมิได้ฎีกาคดีนั้นยอมถึงที่สุด เมื่อสิ้นกำหนด ระยะเวลาฎีกา การที่จำเลยแสดงเจตนาสละสิทธิฎีกาจะถือว่าคดีถึงที่สุดย้อนหลัง ไปนับแต่วันอ่าน คำพิพากษาศาลอุทธรณ์หาได้ไม่

คำพิพากษาฎีกาที่ 2281/2515 (ประชุมใหญ่) คดีเดิมจำเลยฟ้องขับไล่โจทก์ให้หรือเรือนไป จากที่พิพาท โจทก์ต่อสู้ว่าซื้อที่พิพาทจากตัวแทนจำเลย ศาลชั้นต้นวินิจฉัยว่า ไม่มีหนังสือตัวแทนมา แสดง ฟังไม่ได้ว่าโจทก์ซื้อที่พิพาทมาจากจำเลย โจทก์อุทธรณ์ระหว่างอุทธรณ์โจทก์กับฟ้องคดีนี้ อ้างว่าซื้อที่พิพาทจากตัวแทนจำเลย ขอให้บังคับ บังจำเลยโอนที่พิพาทให้โจทก์ จำเลยต่อสู้ว่าเป็นฟ้อง ข้ำคู่ความตกลงกันให้ศาลวินิจฉัยประเด็นเดียวว่าเป็นฟ้องข้ำหรือไม่ เมื่อปรากฏว่าขณะที่ โจทก์จำเลยทำกันนั้น ศาลอุทธรณ์ยังมีคำพิพากษาคดีเดิมคดีดังกล่าวยังไม่ถึงที่สุด จึงไม่เป็นฟ้องข้ำ ส่วนจะเป็นดำเนินกระบวนการพิจารณาข้ำกันหรือไม่ ไม่ใช่ประเด็นที่คู่ความทำกัน

คำพิพากษาฎีกาที่ 2773/2529 มูลคดีทั้งสองคดีมีว่าคู่ความฝ่ายใดเป็นฝ่ายผิดสัญญา โดย อาศัยเหตุเรื่องรูกกล้าที่เดินเป็นข้อสำคัญของคดี จึงเป็นคดีที่มีประเด็นข้อพิพาทอย่างเดียวกัน โจทก์ ฟ้องจำเลยที่ 1 คดีนี้จึงเป็นการ ดำเนินคดีข้ำกับคดีก่อน ต้องห้ามตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความแพ่ง มาตรา 144 มิใช่เป็นการฟ้องข้ำตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 148 เพราะขณะที่โจทก์ยื่นฟ้องคดีนี้ คดีก่อนอยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาลฎีกา ยังมีได้มีคำ พิพากษาถึงที่สุดแม้ศาลชั้นต้นจะรอคดีนี้ไว้ เพื่อฟังผลของคดีก่อนถึงที่สุดก็ตาม

หลักเกณฑ์ข้อนี้เป็นข้อที่ชี้ให้เห็นข้อแตกต่าง ระหว่างการดำเนินกระบวนการพิจารณาข้ำตาม มาตรา 144 และฟ้องข้ำตาม มาตรา 148 อย่างหนึ่ง คือ ถ้าคำพิพากษาในคดียังไม่ถึงที่สุดแล้ว จะต้อง เป็นเรื่องของการดำเนินกระบวนการพิจารณาข้ำอย่างเดียวนั้น จะใช้มาตรา 148 ไม่ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 702/2538 ศาลชั้นต้นพิพากษาให้จำเลยทั้งสองร่วมกันส่งมอบโฉนดที่ดินให้แก่โจทก์ และให้ร่วมกันชำระค่าเสียหายด้วย จำเลยทั้งสองอุทธรณ์เฉพาะเรื่องค่าเสียหาย ปัญหาเรื่องการส่งมอบโฉนดที่ดิน จึงยุติไปตามคำพิพากษาศาลชั้นต้น การที่ศาลอุทธรณ์ยกปัญหานี้ขึ้นวินิจฉัย และพิพากษายกฟ้อง โจทก์ใน ส่วนนี้ด้วยจึงไม่ชอบ และเป็นข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน ศาลฎีกามีอำนาจยกขึ้นวินิจฉัยได้เอง

คำพิพากษาฎีกาที่ 766/2538 คดีก่อนโจทก์ฟ้องจำเลยที่ 1 ถึงที่ 3 ในฐานะทายาท โดยธรรมชาติของผู้ตายให้ชำระหนี้ตามหนังสือรับสภาพหนี้ที่ผู้ตายนำมาไม่ของโจทก์ไปขายแล้ว ไม่ส่งมอบเงินให้โจทก์กับหนี้อื่นที่ผู้ตายเป็นหนี้โจทก์ เป็นการฟ้องขอรับชำระหนี้จากกองมรดกของผู้ตาย และคดีถึงที่สุด การที่โจทก์มาฟ้องคดีนี้ขอให้จำเลยที่ 1 ถึงที่ 3 ในฐานะทายาทโดยธรรมกับจำเลยที่ 4 ในฐานะผู้จัดการมรดกของผู้ตายชำระหนี้รายเดียวกัน โดยอ้างว่าเป็นหนี้ที่เหลือจากที่โจทก์ฟ้องในคดีก่อน ในขณะที่คดีก่อนอยู่ระหว่างพิจารณาศาลชั้นต้น จึงไม่เป็นฟ้องซ้ำแต่เป็นฟ้องซ้อนตามมาตรา 173 วรรคสอง (1)

3) ถึงที่สุดตั้งแต่วันที่ศาล ลมมีคำสั่งจำหน่ายคดี คดีที่มีการอุทธรณ์ฎีกาหรือมีคำขอให้พิจารณาใหม่ ถ้าต่อมามีการจำหน่ายคดีโดยรอบตาม มาตรา 132 คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นถือว่าเป็นที่สุด ตั้งแต่วันที่มีการจำหน่ายคดีจากศาลว่าความตาม มาตรา 147 วรรคสองตอนท้าย เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 1124/2514 ศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาวันที่ 13 ตุลาคม โจทก์อุทธรณ์โดยยื่นคำร้องขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถา ศาลชั้นต้นสั่งยกคำร้องโจทก์อุทธรณ์คำสั่ง ศาลอุทธรณ์ยกคำร้องอุทธรณ์คำสั่ง แต่กำหนดให้นำเงินค่าฤชาธรรมเนียมมาวางศาลภายใน 20 วัน นับแต่วันอ่านคำสั่งศาลชั้นต้นอ่านคำสั่งศาลอุทธรณ์วันที่ 31 มีนาคม ปีต่อมาเมื่ออ่านคำสั่งแล้ว โจทก์ไม่นำเงินค่าฤชาธรรมเนียมมาวางศาลในกำหนด ดังนี้คดีถึงที่สุดวันที่ 20 เมษายน ตาม มาตรา 147 วรรคสอง ไม่ใช่ถึงที่สุดในวันที่ 13 ตุลาคม ซึ่งเป็นวันที่ศาลชั้นต้นพิพากษา ไม่ใช่วันที่ 13 พฤศจิกายน ซึ่งเป็นวันที่ระยะเวลาอุทธรณ์สิ้นสุดลง และไม่ใช่วันที่ 31 มีนาคม ซึ่งเป็นวันที่อ่านคำสั่งศาลอุทธรณ์ แต่เป็นวันที่ 20 เมษายน คือ เมื่อพ้นกำหนดเวลาวางเงินตามคำสั่งศาลอุทธรณ์ เพราะเมื่อโจทก์ไม่วางเงินภายใน 20 วัน นับแต่วันมีคำสั่งก็ถือว่าศาลต้องจำหน่ายคดีนั้น ไปตามคำสั่งศาลอุทธรณ์

4) เมื่อคำพิพากษาหรือคำสั่งถึงที่สุดแล้ว คู่ความอาจขอใบสำคัญว่าคำพิพากษา หรือคำสั่งถึงที่สุดได้ตาม มาตรา 147 วรรคท้าย เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 8429/2538 การขอออกใบสำคัญเพื่อแสดงว่าคำพิพากษาในคดีใดได้ถึงที่สุดแล้วนั้น ต้องเป็นกรณีที่คดีดังกล่าวถึงที่สุด แล้ว โดยไม่มีการอุทธรณ์หรือฎีกากันอีกทั้งคดีสำหรับคดีนี้แม้โจทก์จำเลยจะมีได้โต้แย้งคัดค้านคำพิพากษา ในส่วนที่ให้เพิกถอนสัญญาขายที่ดิน

และรายการจดทะเบียนที่พิพาทระหว่างโจทก์จำเลยก็ตาม แต่การที่โจทก์ยังคงอุทธรณ์โต้แย้งคำพิพากษาศาลชั้นต้นในประเด็นแห่งคดีเกี่ยวกับค่าเสียหาย และดอกเบี้ยมานั้น ไม่อาจทำให้คดีเสร็จไปทั้งเรื่อง จึงถือไม่ได้ว่าคดีนี้ได้ถึงที่สุดแล้ว โจทก์จะยื่นคำขอให้ศาลชั้นต้น ออกใบสำคัญแสดงว่าคำพิพาทนั้น ได้ถึงที่สุดแล้วหาได้ไม่ (อุคม เพ็องฟุ้ง, 2541, หน้า 759-761)

1.2 กรณีเป็นคู่ความรายเดียวกัน

คู่ความรายเดียวกันนั้นคือคู่ความในคดีก่อนซึ่งถึงที่สุดไปแล้วต้องเป็นคู่ความรายเดียวกัน แม้จะเป็นคู่ความกลับกัน เช่น โจทก์กลับเป็นจำเลยหรือจำเลยกลับเป็นโจทก์ถือว่าเป็นคู่ความรายเดียวกัน หรือกรณีของผู้ที่เป็นผู้สืบสิทธิจากคู่ความเดิม ก็อยู่ในความหมายของคำว่า คู่ความรายเดียวกันด้วย

1) คู่ความเดียวกันจริง ๆ เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 1191/2496 เดิมโจทก์เคยฟ้องขับไล่จำเลยที่ 2 ผู้เดียวออกจากห้องเช่าเลขที่ 020 เพราะจำเลยที่ 2 เอาห้องเช่าเลขที่ 022 ไปให้จำเลยที่ 3 เช่า ศาลพิพากษาให้โจทก์แพ้คดี โจทก์มาฟ้องจำเลยที่ 2 ใหม่โดยเพิ่มจำเลยอื่นด้วย และเพิ่มจำนวนค่าเสียหาย และขอให้ขับไล่จำเลยที่ 3 ออกจากห้องเลขที่ 020 และให้แสดงว่าโจทก์มีสิทธิเช่าห้อง 020 ดังนี้ เป็นฟ้องจำเลยที่ 2 ซ้ำ

คำพิพากษาฎีกาที่ 1409/2508 แม้โจทก์จำเลยในคดีนี้จะ เป็นจำเลยเป็นโจทก์ในคดีก่อน (กลับตัวกัน) ก็ตาม แต่เมื่อคู่ความในคดีก่อนและในคดีนี้ เป็นคู่ความคู่เดียวกัน และศาลมีข้อวินิจฉัยในประเด็นโดยอาศัยเหตุอย่างเดียวกัน ฟ้องโจทก์ในคดีนี้ก็ เป็นฟ้องซ้ำ

คำพิพากษาฎีกาที่ 789/2515 การที่โจทก์ซึ่งเป็นจำเลยในคดีก่อน กลับมาฟ้องจำเลยซึ่งเป็นโจทก์ในคดีก่อน เกี่ยวกับ บัญชีงานของซึ่งศาลพิพากษาให้จำเลยรับชำระหนี้รายเดียวกันนั้นอีก ย่อมเป็นฟ้องซ้ำเพราะเป็นคู่ความรายเดียวกัน และศาลต้องวินิจฉัยคดีนี้ โดยอาศัยเหตุอย่างเดียวกัน ในคดีก่อน

ผู้สืบสิทธิจากคู่ความเดิม

ผู้สืบสิทธิจากคู่ความเดิมนั้นอาจเป็นการสืบสิทธิโดยนิติเหตุ เช่น เพราะเป็นทายาทหรือโดยนิติกรรมก็ได้ กรณีที่จะยกตัวอย่างข้างต้นเป็นการสืบสิทธิโดยนิติกรรม เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 949/2496 เดิมโจนศรายพิพาทมีชื่อนายเพชร นางหรั่า สามีภริยาเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ ต่อมามีการยกให้นายบุตร นายบุตรจึงมีชื่อในโจนศร่วมด้วย ต่อมาส่วนของ นายบุตรตกเป็นของนางจู้ แล้วตกมาเป็นของจำเลย ส่วนนายเพชร นางหรั่าตกมาเป็นของโจทก์ เมื่อปี 2478 นายเพชร นางหรั่า เคยฟ้องขอแบ่งแยกโจนศจากนางจู้ โจทก์จำเลยคดีนั้นตั้งข้อพิพาท เช่นเดียวกับในคดีนี้ ศาลพิพากษาให้แบ่งโจนศตามที่ปกครองกันมาเป็นส่วนสัด คดีนั้นถึงที่สุด

ดังนั้นแม้โจทก์จำเลยมิได้เป็นคู่ความในคดีก่อน โจทก์สืบสิทธิมาจากคู่ความในคดีก่อน คำพิพากษาคดีก่อนจึงผูกมัดโจทก์ โจทก์ไม่มีสิทธิจะขอให้พิจารณาแบ่งแยกโฉนดใหม่

คำพิพากษาฎีกาที่ 3873/2531 โจทก์เคยฟ้องจำเลยที่ 1 เกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดิน และได้มีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความกัน ศาลพิพากษาตามยอมคดีถึงที่สุดจำเลยที่ 1 ได้โอนที่ดินส่วนที่พิพาทให้จำเลยที่ 2 ถึง 7 เกี่ยวกับที่ดินแปลงนี้ โดยอาศัยเหตุอย่างเดียวกันไม่ได้ ถึงแม้จำเลยที่ 2 ถึง 7 จะไม่ได้เป็นคู่ความในคดีก่อน แต่ก็เป็นผู้สืบสิทธิจากจำเลยที่ 1 ถือได้ว่าเป็นคู่ความเดียวกับคดีนี้ จึงเป็นฟ้องซ้ำต้องห้าม

กรณีเป็นผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้อนุบาล เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 464/2486 เมื่อผู้ร้องเป็นผู้เยาว์ มารดาได้ยื่นคำร้องขจัดทรัพย์แทนผู้ร้อง ศาลได้ชี้ขาดถึงที่สุดแล้วว่าที่ดินที่ยึดไม่ใช่ของผู้ร้อง แต่เป็นของจำเลยซึ่งเป็น บิดาของผู้ร้อง สัญญาซื้อขายระหว่างจำเลยกับผู้ร้องเป็น โฆษะ เมื่อผู้ร้องบรรลุนิติภาวะแล้ว จึงยื่นคำร้องขอให้ถอนการยึดทรัพย์รายเดียวกันนี้อีก แต่อ้างเพิ่มเติมอีกข้อหนึ่งว่า ผู้ร้องเป็นเจ้าของที่ดินโดยจำเลยผู้เป็นเจ้าของเดิมสละสิทธิครอบครอง ผู้ร้องครอบครองตลอด มา ดังนี้เป็นการรื้อร้องฟ้องคดีที่ศาลได้พิพากษาถึงที่สุดแล้ว เป็นฟ้องซ้ำ

คำพิพากษาฎีกาที่ 68/2493 การที่มารดาโจทก์เข้าเป็นคู่ความด้วยในคดีมรดก แต่ไม่ปรากฏว่ามารดาโจทก์กระทำไปในฐานะผู้แทนโจทก์ แม้คดีก่อนมารดาโจทก์จะทำสัญญาประนีประนอมยอมความ แบ่งมรดกกันในคดี นั้นเสร็จไปแล้ว ก็ย่อมไม่ตัดสิทธิโจทก์ที่จะมาฟ้องเรียกมรดกนี้อีก

คำพิพากษาฎีกาที่ 946/2495 คดีก่อน โจทก์ฟ้องเรียกกรรมสิทธิ์ที่ดินจากจำเลยศาลพิพากษายกฟ้อง โจทก์มาฟ้องมารดาจำเลยเป็นคดีอย่างเดียวกัน จำเลยในฐานะผู้ปกครองผู้เยาว์เข้ามาเป็นจำเลยร่วมโดยที่ดินเป็นของบุตรจำเลย ดังนี้ถือว่ามิใช่คู่ความในคดีเดิม คดีไม่ต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 148

คำพิพากษาฎีกาที่ 190/2499 นายประสิทธิ์เคยฟ้องจำเลยทั้ง 2 มาครั้งหนึ่งแล้ว แต่ศาลยกฟ้อง เพราะนายแจ่มเป็นปู่ของนายประสิทธิ์ นายประสิทธิ์ขอให้พนักงานอัยการฟ้องใหม่ ดังนี้เมื่อศาลยังมีได้วินิจฉัยชี้ขาดในประเด็นแห่งคดีย่อมไม่เป็นฟ้องซ้ำ

กรณีเป็นเจ้าของรวม

การที่คู่ความดำเนินคดีแทนผู้อื่นหรือผู้ที่มีสิทธิร่วมด้วย ถึงแม้ผู้ที่มีสิทธิร่วมด้วยจะมิได้เข้ามาเป็นคู่ความก็ตามก็ถือว่า ผู้ที่ดำเนินคดีนั้นดำเนินคดี หรือดำเนินคดีในนามของผู้ที่มีสิทธิร่วม

ด้วย ถ้าผู้ที่มีได้เข้ามาในคดีที่ถึงที่สุดจะมาดำเนินคดีในเรื่องเดียวกันเช่นนี้ก็ถือว่าเป็นคู่ความรายเดิมด้วย เช่น ในกรณีของเจ้าของรวม เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 298/2508 เจ้าของรวมหนึ่งอาจใช้สิทธิครอบครองไปถึงทรัพย์สินทั้งหมดเพื่อต่อสู้บุคคลภายนอกได้ ฉะนั้นผลแห่งคดีนี้แม้เจ้าของรวมเพียงคนเดียวเป็นโจทก์ฟ้องก็ย่อมผูกพันถึงเจ้าของรวมคนอื่นด้วย เหตุนี้ถ้าเจ้าของรวมคนอื่นมาฟ้องใหม่อีกเป็นฟ้องซ้ำ

คำพิพากษาฎีกาที่ 635/2515 การที่เจ้าของรวมคนหนึ่งฟ้องขับไล่บุกรุกที่ดินซึ่งเป็นของบุคคลหลายคนรวมกัน ถือได้ว่าเป็นการใช้สิทธิอันเกิดแต่กรรมสิทธิ์เพื่อต่อสู้บุคคลภายนอกและเป็นการใช้สิทธิแทนเจ้าของรวมคนอื่น ๆ ด้วย

เมื่อเจ้าของรวมคนหนึ่งเคยฟ้องขับไล่จำเลยว่าบุกรุกที่ดินกรรมสิทธิ์รวมมาแล้วและได้มีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความกัน ซึ่งศาลได้พิพากษาตามยอม คดีถึงที่สุดไปแล้ว โจทก์ซึ่งเป็นเจ้าของรวมอีกคนหนึ่งจะกลับมาฟ้องว่าจำเลยบุกรุก ขอให้ขับไล่อีก ย่อมเป็นการรื้อร้องฟ้องกันอีกในประเด็นที่วินิจฉัยแล้วโดยอาศัยเหตุอย่างเดียวกัน แม้อันคดีก่อนเจ้าของรวมนั้นจะไม่ได้รับมอบฉันทะให้ฟ้องแทนโจทก์ หรือไม่ได้บรรยายฟ้องว่าฟ้องแทนโจทก์ ฟ้องของโจทก์ในคดีหลังก็เป็นฟ้องซ้ำ

คำพิพากษาฎีกาที่ 643/2521 เจ้าของรวมใช้สิทธิต่อสู้บุคคลภายนอกไปถึงทรัพย์สินทั้งหมดแทนเจ้าของรวมคนอื่น จำเลยเคยฟ้องเจ้าของคนหนึ่ง ศาลพิพากษาว่าที่ดินเป็นของจำเลยมาแล้ว เจ้าของรวมอีกคนหนึ่งมาฟ้อง จำเลยเป็นคดีนี้ในที่ดินแปลงเดียวกันเป็นฟ้องซ้ำตาม มาตรา 148

กรณีเป็นสามีภริยา เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 628/2494 คดีก่อนจำเลยฟ้องสามีโจทก์ขอให้ศาลแสดงกรรมสิทธิ์และขับไล่สามีโจทก์ และบริวารออกจากที่พิพาท สามีโจทก์ต่อสู้ว่าที่พิพาทเป็นของโจทก์ได้รับมรดกมาในระหว่างที่สามีโจทก์กับโจทก์เป็นสามีภริยากันแล้วเป็นสินสมรส เมื่อศาลพิพากษาขับไล่สามีโจทก์และบริวารออกจากที่พิพาทแล้ว โจทก์กลับมาฟ้องจำเลยขอให้แสดงกรรมสิทธิ์ในที่พิพาทว่าเป็นของโจทก์ และให้เพิกถอนคำพิพากษาในคดีก่อน โดยอ้างว่าที่พิพาทเป็นของโจทก์ ทำนองเดียวกับที่สามีโจทก์อ้างในคดีก่อน เช่นนี้ ย่อมเป็นฟ้องซ้ำ จะถือว่าโจทก์เป็นบริวารของสามี เหตุที่คดีนี้ศาลฎีกาตัดสินว่าเป็นฟ้องซ้ำ โดยให้น้ำหนักของเหตุผลอยู่ที่ว่า โจทก์คดีนี้เป็นบริวารของสามี ซึ่งเป็นจำเลยในคดีก่อน ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้จริง จะเห็นว่า ฎีกานี้ได้ถูกทับไปแล้วโดย

คำพิพากษาฎีกาที่ 832/2510 แต่ถ้าจะพิจารณาว่า ความจริงไม่ใช่เรื่องบริวาร แต่เป็นเรื่องสามีภริยา ซึ่งน่าจะเป็นเจ้าของรวมกันแล้ว ฎีกาทิ้งสองอาจไม่ขัดกันก็ได้ เพราะสามีในฐานะเจ้าของ

กรรมสิทธิ์ร่วม ใช้สิทธิในฐานะเจ้าของร่วมไปแล้วในคดีแรก ศาลตัดสินคดีถึงที่สุดแล้ว ภริยาจะมาอ้างสิทธิอันเดียวกันอีก ควรจะต้องห้ามทำนองเดียวกับเรื่องเจ้าของรวม (ประพนธ์ ศาตะมาน , 2547, หน้า 787)

คำพิพากษาฎีกาที่ 699/2498 ภริยาฟ้องคดีโดยสามีอนุญาต ขอให้แสดงกรรมสิทธิ์ที่ดิน จนประณีประนอมยอมความกับจำเลยเสร็จไปแล้ว สามีจะมาฟ้องจำเลย เป็นคดีให้แสดงกรรมสิทธิ์ ในที่ดินแปลงนั้นขึ้นใหม่อีกไม่ได้เป็นฟ้องซ้ำ

คำพิพากษาฎีกาที่ 431/2502 คดีก่อน ภริยาโจทก์ถูกฟ้องเป็นจำเลยแต่ผู้เดียว แม้โจทก์จะ ได้เป็นพยานให้ภริยาก็คงตาม เมื่อโจทก์มิได้ถูกฟ้องเป็นจำเลยด้วย และมีได้ร้องสอดเข้าเป็นจำเลยร่วม แล้ว โจทก์ย่อมมิใช่คู่ความในคดีก่อน ฉะนั้นเมื่อภริยาโจทก์แพ้คดีแล้ว โจทก์ก็ยังมีสิทธิฟ้องคู่ความ ในคดีก่อน ตามประเด็นที่ภริยาโจทก์ยกขึ้นต่อสู้ไว้ในคดีก่อนอีกได้ไม่เป็นฟ้องซ้ำ

คำพิพากษาฎีกาที่ 1179/2511 คดีนี้โจทก์ชนะคดีจำเลยและได้นำยึดที่ดินพิพาทแปลงหนึ่ง สามีของผู้ ร้องเคยร้องขอทรัพย์ ขอให้ปล่อยทรัพย์พิพาทมาครั้งหนึ่งแล้ว อ้างว่าได้รับการยกให้ ระหว่างที่อยู่กินกับภริยา ศาลฟังว่า ทรัพย์นี้เป็นของจำเลย มิใช่ของสามีผู้ร้องจึงยกคำร้องคดีถึงที่สุด แล้ว ผู้ร้องขอให้ปล่อยทรัพย์โดยอ้างเหตุเดิมอีกไม่ได้เป็นฟ้องซ้ำ

คำพิพากษาฎีกาที่ 249/2519 ศาลพิพากษาคดีเดิมว่าที่ดินพิพาทเป็นของโจทก์จำเลยคนละ ครั้ง จำเลยแถลงต่อศาลจะนำโฉนดไปมอบให้เจ้าพนักงานที่ดินตามหนังสือของศาล แต่ไม่นำไป โจทก์จำเลยตาย ทายาทของ โจทก์จำเลยมาฟ้องคดีนี้ขอแบ่งที่ดินตามเดิมอีกเป็นฟ้องซ้ำ แม้ล่วงเลย เวลา 10 ปี การแบ่งแยกยังไม่เสร็จก็มีใช้ไม่มีการบังคับคดีโจทก์ฟ้องใหม่ไม่ได้

กรณีเป็นบริวาร เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 708/2499 เดิมเจ้าของที่ดินให้เรือ โรงเรือนออกไปจากที่เช่า จนศาล พิพากษาให้เรือถอนออกไปจากที่เช่า แต่ในชั้นบังคับคดี ผู้ที่อยู่ใน โรงเรือนไม่ยอมออก ผู้เช่าที่ดินจึง รื้อ โรงเรือนไม่ได้ เจ้าของที่ดินจึงขอให้ศาลเรียกคนเหล่านั้นมาบังคับให้ออกในฐานะเป็นบริวาร ของผู้เช่าที่ดิน ผู้ที่อยู่ในโรงเรือนรวมทั้งจำเลย (ในคดีนี้) คัดค้านว่าไม่ใช่บริวาร แต่ต่อมาจำเลยได้ ถอนคำคัดค้านไปแล้ว ศาลคงพิจารณาได้สวนเฉพาะผู้อื่น แล้วตั้งว่า ผู้ที่อยู่ เหล่านั้นไม่ใช่บริวาร คำสั่งของศาลดังกล่าวไม่ผูกพันจำเลย เจ้าของที่ดินยอมมาฟ้องขอให้ขับไล่จำเลยโดยอ้างว่าเป็น บริวารของผู้เช่าที่ดิน ได้ไม่เป็นฟ้องซ้ำ (มาโนช จรมาศ, 2525, หน้า 93)

คำพิพากษาฎีกาที่ 1411-1412/2509 ศาลฟังข้อเท็จจริงว่า ที่พิพาทเป็นของโจทก์ คดีที่ โจทก์ฟ้องขับไล่ นายควงจำเลยนั้น นายควงต่อสู้กรรมสิทธิ์ ทุนทรัพย์ไม่เกิน 5,000 บาท จึง ต้องห้ามฎีกาในปัญหาข้อเท็จจริง ส่วนวันที่โจทก์ฟ้องขับไล่ นายหนุ จำเลย นายหนุไม่ได้ต่อสู้

กรรมสิทธิ์ จึงเป็นคดีไม่มีทุนทรัพย์ ถึงแม้นายหนูจะฎีกาไม่ได้ก็ตาม แต่ปรากฏว่าที่พิพาทเป็นส่วนหนึ่งของที่ดินที่โจทก์ฟ้องขับไล่ นายดอก เมื่อนายหนูต่อสู้ว่าอาศัยสิทธิในนายดอก จึงเป็นบริวารนายดอก ผลแห่งคำพิพากษาซึ่งบังคับแก่นายดอกย่อมบังคับถึงนายหนู จำเลยด้วย นายหนูจะรื้อฟื้นข้อเท็จจริงที่ยุติแล้ว ให้วินิจฉัยเป็นอย่างอื่นไม่ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 832/2510 คดีก่อน จำเลยฟ้องขับไล่บิดาโจทก์กับบริวารให้ออกจากที่แปลงพิพาท ศาลพิพากษาว่าที่พิพาทเป็นของจำเลย พิกษาขับไล่บิดาโจทก์และบริวารออกไปจากที่พิพาท ดังนี้เมื่อโจทก์ซึ่งเป็นบริวารบิดาในคดีก่อนมาฟ้องจำเลยขอให้ศาลพิพากษาว่า ที่พิพาทบางส่วนเป็นของโจทก์ โดยอ้างของโจทก์ยกให้ และโจทก์ได้ครอบครองมาโดยสงบและเปิดเผยด้วยเจตนาเป็นเจ้าของมาเกิน 10 ปีแล้ว ข้ออ้างของโจทก์เช่นนี้เป็นการอ้างว่า ตนมีสิทธิดีกว่า ซึ่งกฎหมายยอมให้พิสูจน์ได้ (ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 (2)) และฟ้องโจทก์ก็ไม่ใช่ฟ้องซ้ำกับคดีก่อนเพราะความในคดีทั้งสองมิใช่เป็นคู่ความเดียวกัน

สำหรับเหตุผลที่ว่า โจทก์มิใช่คู่ความในคดีก่อน (แม้จะเป็นบริวาร) ก็คือ ในคดีแรกโจทก์ยังไม่ได้ถูกเรียกตัวมาบังคับ และถึงกับต่อสู้กันในศาลว่าไม่ใช่บริวาร ฉะนั้นโจทก์จึงน่าจะฟ้องหรือต่อสู้ในคดีหลังได้ (ประพนธ์ ศาตะมาน, 2547, หน้า 466)

กรณีที่เป็นคนเดียวกัน แต่การเข้าเป็นคู่ความในคดีก่อน และในคดีหลังเข้ามาในฐานะที่แตกต่างกัน เช่น คดีก่อนเป็นคู่ความในฐานะส่วนตัว แต่ในคดีหลังเข้ามาในฐานะได้รับมอบอำนาจจากผู้มีสิทธิ กรณีนี้ไม่ถือว่าเป็นคู่ความรายเดียวกัน (ไพโรจน์ วายุภาพ, 2551, หน้า 132) เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 1413/2494 โจทก์เคยฟ้องจำเลยในนามของตนเอง ศาลพิพากษาว่าไม่มีอำนาจฟ้อง ภายหลังโจทก์มาฟ้องจำเลยใหม่ ในฐานะผู้รับมอบอำนาจจากผู้มีสิทธิฟ้องจำเลย ดังนี้ถือว่าโจทก์ผู้ฟ้องคดีหลังเป็นคนละคนกับคดีก่อน

คำพิพากษาฎีกาที่ 710/2509 ทายาทคนหนึ่งฟ้องผู้จัดการมรดกเกี่ยวกับการจัดการมรดก ถือว่าฟ้องแทนทายาทคนอื่น เมื่อศาลวินิจฉัยว่าโจทก์นำสืบไม่ได้ว่าผู้จัดการมรดกกระทำการไปด้วยความไม่สุจริต และประมาทเลินเล่อการกระทำของผู้จัดการมรดกผูกพันกองมรดกคดีถึงที่สุด ต่อมาผู้จัดการมรดกคนใหม่ ซึ่งเข้ามาแทนผู้จัดการมรดกคนเก่า ฟ้องผู้จัดการมรดกทำนอกเดียวกับที่ทายาทฟ้องในคดีก่อน ถือว่าเป็นการรื้อฟื้นคดีขึ้นมาฟ้องแทนทายาทอีกเป็นการใช้สิทธิของทายาท ที่เป็นตัวการฟ้องไปแล้วนั่นเอง

คำพิพากษาฎีกาที่ 2259/2526 สัญญาประนีประนอมยอมความเป็นเรื่องระหว่านางเยาว์กับนาง โฉมจำเลยที่ 2 ผลของสัญญาดังกล่าวจะใช้บังคับต่อกันได้เฉพาะแต่คู่สัญญาเท่านั้น นางสงัด

โจทก์ก็มีใช้คู่สัญญากับนาง โนม จะบังคับนาย โนม ยอมให้นางส่งซื้อหรือไถ่ถอนที่พิพาทคืนไม่ได้ นายว่า โจทก์คดีนี้จึงมีอำนาจฟ้องนาย โนม จำเลยให้ปฏิบัติตามสัญญาดังกล่าวได้ไม่เป็นฟ้องซ้ำ

กรณีอื่น ๆ เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 583/2538 จำเลยที่ 1 ถูกพนักงานอัยการฟ้องเป็นคดีอาญาในข้อหาเจ้าพนักงานยกยอกทรัพย์ เป็นการฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา เมื่อคดีถึงที่สุด โดยศาลพิพากษาลงโทษจำเลยที่ 1 กับให้คืนหรือใช้เงินที่ยกยอกไป คำพิพากษาดังกล่าวยอมผูกพันโจทก์คดีส่วนแพ่ง ซึ่งเป็นเจ้าของเงินเป็นผู้เสียหายในคดีอาญา เพราะถือว่าพนักงานอัยการฟ้องคดีแทนโจทก์ จึงต้องห้ามมิให้โจทก์นำคดีมารื้อร้องฟ้องจำเลยที่ 1 อีกตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 148

คำพิพากษาฎีกาที่ 589/2538 คดีเดิมโจทก์ฟ้องขับไล่ ว. กับ ศ. ศาลพิพากษาคดีถึงที่สุดให้ขับไล่บุคคลทั้งสอง ชั้นบังคับคดีจำเลยได้ยื่นคำร้องว่าไม่ใช่บริวารบุคคลทั้งสอง ศาลชั้นต้นมีคำสั่งว่าจำเลยเป็นบริวาร และให้ขับไล่จำเลยคดียังไม่ถึงที่สุด ดังนี้เมื่อคดีก่อนจำเลยมิได้เป็นคู่ความ การที่โจทก์มาฟ้องคดีนี้ขอให้ขับไล่จำเลยคู่ความในคดีนี้กับคดีก่อน จึงไม่ใช่คู่ความรายเดียวกันอันจะต้องห้ามตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 148 และ 149

คำพิพากษาฎีกาที่ 5352/2540 คดีก่อนโจทก์ฟ้องขับไล่สามีจำเลยออกจากที่ดินพิพาท สามีจำเลยต่อสู้ว่าที่ดินพิพาทเป็นที่รกร้างว่างเปล่า จึงเข้าครอบครองทำประโยชน์ศาลฎีกามีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าที่ดินพิพาทเป็นที่ดินของสามีจำเลยให้ยกฟ้องโจทก์ แต่โจทก์โดย ด. พี่โจทก์นำช่างรังวัดมารังวัดที่ดินพิพาท จำเลยคัดค้านการรังวัดว่าที่ดินพิพาทเป็นของจำเลยกับสามีจำเลย ต่อมาสามีจำเลยถึงแก่ความตาย หลังจากนั้นโจทก์ฟ้องขับไล่จำเลยเป็นคดีนี้ออกจากที่ดินพิพาท เมื่อจำเลยในคดีนี้เป็นภริยาของจำเลยในคดีก่อนได้ร่วมครอบครองที่ดินพิพาทกับจำเลยในคดีก่อนตลอดมาจนกระทั่งจำเลยในคดีก่อนถึงแก่ความตาย จากนั้นจำเลยในคดีนี้ได้ครอบครองที่ดินพิพาทสืบต่อมา จำเลยในคดีนี้จึงเป็นผู้สืบสิทธิจากจำเลยในคดีก่อน ถือได้ว่าโจทก์และจำเลยในคดีนี้เป็นคู่ความเดียวกันกับคดีก่อน การที่โจทก์ฟ้องขับไล่จำเลยออกจากที่ดินพิพาท จึงเป็นฟ้องซ้ำกับคดีก่อน ต้องห้ามมิให้ฟ้องร้องอีกตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 148

กรณีที่ถือว่าไม่เป็นคู่ความเดียวกัน

ถ้าคู่ความในคดีที่พิจารณานั้นไม่ใช่คู่ความเดิมแล้ว ถึงแม้ในระหว่างคดีจะมีคู่ความเดิมเข้ามาก็ไม่ทำให้ผลของการพิจารณาว่าจะเป็นฟ้องซ้ำ หรือไม่เปลี่ยนแปลงไป ถ้าไม่ใช่คู่ความเดิมก็ไม่เป็นเรื่องฟ้องซ้ำ เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 144/2484 คดีแรกบริษัทอิสเอเชียติกเคมีย จำกัดเรียกเงินที่จำเลยกู้ยืมไป แต่บริษัทไม่มีหลักฐานแห่งการกู้ยืม จึงไม่มีอำนาจฟ้องจำเลย ศาลจึงพิพากษายกฟ้อง ต่อมา โจทก์ฟ้องจำเลยเรียกเงินจำนวนเดียวกันอีก โดยมีสัญญาระบุโจทก์และจำเลยเป็นคู่สัญญา โจทก์จึงมีอำนาจฟ้องจำเลย กรณีไม่เป็นฟ้องซ้ำกับคดีก่อน เพราะ โจทก์มิใช่คู่ความเดียวกับบริษัทอิสเอเชียติก และมีได้ฟ้องโดยอาศัยสิทธิของบริษัทด้วย

คำพิพากษาฎีกาที่ 183/2512 คดีก่อน โจทก์ฟ้องขับไล่บุตรเขยจำเลย ให้รื้อถอนบ้านเรือนออกไปจากที่พิพาท ซึ่งอ้างว่าเป็นของโจทก์ บุตรเขยจำเลยต่อสู้กร รรมสิทธิ์ศาลพิพากษายกฟ้องคดีถึงที่สุดแล้ว โจทก์มาฟ้องคดีนี้ขอให้ขับไล่จำเลยรื้อถอนบ้านเรือนออกไปจากที่พิพาท บุตรเขยจำเลยร้องสอดเข้าต่อสู้คดีร่วมกับจำเลย ดังนี้คดีระหว่างโจทก์กับจำเลยไม่เป็นฟ้องซ้ำ เพราะจำเลยในคดีนี้มีใช่คู่ความเดียวกันกับคู่ความในคดีก่อน การที่บุตรเขยจำเลยร้องสอดเข้ามาในคดีด้วยความสมัครใจไม่ทำให้ฟ้องระหว่างโจทก์กับจำเลยเป็นฟ้องซ้ำ

คำพิพากษาฎีกาที่ 640/2515 เดิมนางเลี้ยวมารดาของนายท้าม โป้ย เคยยื่นคำร้องขอเป็นผู้จัดการมรดก และผู้ร้องได้เข้าเป็นผู้คัดค้าน คดีหลังผู้ร้องขอเป็นผู้จัดการมรดกรายเดียว กัน และนายท้าม โป้ยได้ยื่นคำร้องคัดค้าน คู่ความทั้งสองคดีมิใช่คู่ความเดียวกันจึงไม่เป็นฟ้องซ้ำ แม้ผู้ร้องมิได้เคยร้องขอให้ศาลแต่งตั้งผู้ร้องเป็นผู้จัดการมรดกมาก่อน

คำพิพากษาฎีกาที่ 2811/2519 จำเลยที่ 1 ฟ้องกรียาโจทก์เรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน โจทก์ยินยอมให้กรียาโจทก์ฟ้องแย้งจำเลยที่ 1 จำเลยที่ 1 กับกรียาโจทก์ประนีประนอมยอมความกันในคดีนั้น ศาลพิพากษาตามยอมโจทก์ฟ้องจำเลยที่ 1 ขอให้แสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดินรายเดียวกันอีกไม่ได้เป็นฟ้องซ้ำ

1.3 กรณีคำพิพากษาหรือคำสั่งวินิจฉัยในเหตุอย่างเดียวกัน

หลักการในข้อนี้มีสาระสำคัญที่มีความสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

3.1) ประเด็นที่ได้วินิจฉัยเป็นการวินิจฉัยถึงประเด็นข้ออ้างหรือประเด็นในคดีเป็นการกล่าวถึงเนื้อหาสาระที่ฟ้องร้องกัน คือ ข้ออ้างที่อาศัยเป็นหลักแห่งข้อหาของโจทก์ และเหตุแห่งการรับหรือปฏิเสธข้ออ้างของโจทก์ในคำให้การของจำเลย เช่น กรณีโจทก์ถอนฟ้องหรือศาลสั่งจำหน่ายคดีหรือยกฟ้องเพราะฟ้องโจทก์เคลื่อนคลุมอย่างนี้ไม่ถือว่าศาลได้วินิจฉัยในเนื้อหาของคดี ดังนั้นถ้าจะมาฟ้องใหม่ก็ไม่ได้เป็นฟ้องซ้ำ (ปริญญา จิตรกรานทีกิจ, 2551, หน้า 57)

1) กรณีที่ถือว่าวินิจฉัยประเด็นแห่งคดีแล้ว

ก. เมื่อศาลพิพากษาแล้ว แม้ต่อมาเกิดเหตุใด ๆ ขึ้นก็นำประเด็นเดิมมาฟ้องใหม่ไม่ได้ เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 261/2488 เดิมนายเขียนร่วมกับอัยการเคยฟ้องนายวิรัตน์เป็นคดีอาญาว่า นายวิรัตน์ลักเอาสัญญาอยู่กับ โฉนดที่นายวิรัตน์กู้ยืมเงินไปจากนายเขียน คดีอยู่ระหว่างพิจารณา นายเขียนก็มาฟ้องนายวิรัตน์เป็นคดีแพ่งเรียกเงินตามสัญญา คู่คดีถึงที่สุดปรากฏว่านายเขียนชนะคดี ศาลบังคับให้นายวิรัตน์ชำระเงิน 2,000 บาทแก่นายเขียน ต่อมาคดีอาญาถึงที่สุด โดยศาลตัดสินว่า นายวิรัตน์ ไม่เคยทำสัญญาอยู่กับนายเขียน ให้ยกฟ้องของอัยการและนางเขียน นายวิรัตน์จึง มาฟ้อง นายเขียนเป็นคดีเรียกเงิน 2,000 บาทคืน อ้างว่าเป็นลาภมิควรได้ เพราะนายเขียนรับไว้โดยปราศจาก มูลหนี้ ศาลฎีกาตัดสินว่า ฟ้องโจทก์เป็นฟ้องซ้ำ เพราะประเด็นในคดีนี้เหมือนกับประเด็นในคดีแพ่ง เดิม คือ โจทก์เป็นหนี้เงินกู้จำเลยหรือไม่ คำพิพากษาคดีอาญาไม่อาจลบล้างคำพิพากษาคดีแพ่งได้ และคดีก็ไม่เข้าลักษณะลาภมิควรได้ เพราะจำเลยรับชำระหนี้ โจทก์ไปตามคำพิพากษาซึ่งมีผลบังคับ ได้ตามกฎหมายหาใช่ปราศจากมูลจะอ้างตามกฎหมายไม่

คำพิพากษาฎีกาที่ 556/2501 ศาลพิพากษาคดีพิพาทกรรมสิทธิ์ไปแล้วว่าทรัพย์พิพาทเป็น ของจำเลย โจทก์จะกลับมาฟ้องใหม่ว่า คำพิพากษาในคดีก่อน ไม่ถูกต้องยอมเป็นการรื้อเรื่องฟ้องใน ประเด็นที่ได้วินิจฉัยโดยอาศัยเหตุอย่างเดียวกัน โดยประเด็นในคดีก่อนและในคดีหลังก็คือ ทรัพย์ พิพาทเป็นของใครและอาศัยเหตุอันเป็นที่มาแห่งการ ได้กรรมสิทธิ์ของฝ่ายไหนอย่างไร

คำพิพากษาฎีกาที่ 1544/2517 โจทก์จำเลยเป็นความกันเกี่ยวกับการรังวัดแบ่งที่พิพาทตาม คำพิพากษา จนศาลฎีกาได้พิพากษาให้โจทก์จัดการแบ่งแยกโฉนดที่พิพาทให้จำเลยแล้ว โจทก์จะมา ฟ้องคัดค้านคำวินิจฉัยของศาลฎีกา ซึ่งพิพากษาเสร็จเด็ดขาดไปแล้วไม่ได้

ข. เมื่อศาลพิพากษาแล้ว ถ้าบังคับคดีไม่ได้ ก็มาฟ้องใหม่ไม่ได้ เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 431/2490 โจทก์เคยฟ้องขอห้ามจำเลยทั้งสองซึ่งเป็นบุตรที่มีชอบด้วย กฎหมายของผู้ตายมิให้เกี่ยวข้องกับทรัพย์มรดก ศาลพิพากษาห้ามแล้ว ต่อมาศาลพิพากษาอีกคดี หนึ่งว่า จำเลยเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของผู้ตาย จำเลยจึงเข้าไปเกี่ยว ข้องกับทรัพย์มรดกอีก โจทก์จึงฟ้องขอห้ามอีกในคดีนี้ ศาลฎีกาตัดสินว่าเป็นฟ้องซ้ำ เพราะ โจทก์อ้างเหตุเดิมที่ว่าจำเลยมี สิทธิรับมรดกหรือไม่ซึ่งศาลวินิจฉัยไปแล้ว ทั้งจำเลยก็มีได้อาศัยสิทธิอันใดมาเกี่ยวข้องกับที่ดิน มรดกนี้ฟ้องของโจทก์จึงต้องห้าม

คำพิพากษาฎีกาที่ 1430/2497 คดีก่อน ศาลพิพากษายกฟ้อง ก . ที่ขอให้ขับไล่และห้าม ข . มาเกี่ยวข้องกับที่ดิน โดยฟังว่าที่พิพาทเป็นของ ข . ครั้นต่อมา ข . เข้าถากถางทำรั้ว ก . กลับขัดขวาง ข . จึงกลับฟ้อง ก . ขอแสดงกรรมสิทธิ์ให้ออกโฉนด และห้าม ก . ไม่ให้เกี่ยวข้องกับ คำขอที่แสดง

กรรมสิทธิ์ และให้ออกโฉนดอาจบังคับได้ในคดีเดิมอยู่แล้ว ศาลไม่พิพากษาให้ ศาลพิพากษาในคดีหลังเฉพาะห้ามมิให้ ก. เข้าเกี่ยวข้องกับที่พิพาทเท่านั้น

ค. ศาลยกฟ้องเพราะเรื่องพยานหลักฐาน เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 1182/2491 โจทก์เคยฟ้องขับไล่จำเลย ศาลพิพากษายกฟ้องเพราะ โจทก์สืบไม่ได้ความแน่นอนว่าโจทก์เป็นเจ้าของที่ดินรายพิพาท แต่ศาลก็มิได้ชี้ว่าเป็นที่ของผู้ใด โจทก์มาฟ้องขับไล่จำเลยใหม่ ดังนี้ ศาลฎีกาตัดสินว่า คำวินิจฉัยของศาลในคดีก่อน เป็นคำชี้ขาดในประเด็นที่ว่า โจทก์เป็นเจ้าของที่ดินรายพิพาทหรือไม่แล้ว การฟ้องคดีนี้จึงเป็นฟ้องซ้ำ ที่ โจทก์คัดค้านว่าศาลจะต้องชี้ขาดว่าที่ดินเป็นของใครแล้ว จึงจะได้ชี้ข้อว่าได้ชี้ขาดในประเด็นนั้นเป็นความเข้าใจผิดของโจทก์เอง

คำพิพากษาฎีกาที่ 578/2492 โจทก์เคยฟ้องจำเลยมาครั้งหนึ่งแล้ว ในคดีก่อนศาลพิพากษาว่า หนังสือสัญญาไม่ปิดอากรแสตมป์บริบูรณ์ตามประมวลรัษฎากร ใช้เป็นพยานหลักฐานในคดีไม่ได้ จึงฟังไม่ได้ว่าจำเลยได้ทำสัญญาตามฟ้องของโจทก์ ให้ยกฟ้อง คดีถึงที่สุดแล้ว ต่อมาโจทก์ไปจัดการให้เจ้าพนักงานปิดอากรแสตมป์บริบูรณ์แล้ว จึงมาฟ้องใหม่ ถือว่าเป็นฟ้องซ้ำ เพราะที่ศาลยกฟ้องคดีก่อนก็โดยเหตุผลว่า พยานหลักฐานโจทก์รับฟังไม่ได้ถือว่าวินิจฉัยประเด็นแห่งคดีแล้ว

ตามความเป็นจริงแล้วโจทก์ควรขออนุญาตต่อศาลเพื่อให้ปิดอากรแสตมป์ในระหว่างพิจารณาก็ได้ แต่เพียงก่อนศาลพิพากษา ถึงแม้จะมีการปิดอากรแสตมป์ในภายหลังก็สามารถทำได้

ง. ศาลยกฟ้องเพราะความบกพร่องบางอย่างของคำฟ้องโจทก์ เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 89/2502 คดีก่อน ศาลพิพากษาให้โจทก์แพ้คดี โดยอาศัยเอกสารของฝ่ายจำเลย แต่ศาลไม่สืบพยานโจทก์ เพราะ โจทก์ระบุนวันที่ทำสัญญาให้ฟ้องและทำให้การคดีเดิมผิดไป โจทก์ขอแก้ฟ้อง ศาลไม่ยอมให้แก้ โจทก์จึงมาฟ้องคดีใหม่ในประเด็นและสัญญาเดิม แต่อ้างวันในสัญญาให้ถูกต้อง ดังนี้เป็นฟ้องซ้ำฟ้องใหม่ไม่ได้

จ. คำพิพากษตามยอมก็ถือว่าวินิจฉัยประเด็นแห่งคดีแล้ว เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 1484/2506 คดีก่อน จำเลยฟ้องเรียกต้นเงินกู้และดอกเบี้ยจากโจทก์ อ้างว่าโจทก์ผิดสัญญา โจทก์ต่อสู้ว่ามีผิดสัญญา เพราะโจทก์มอบนาฬิกาจำเลยทำต่างดอกเบี้ยแล้ว ต่อมาโจทก์จำเลยทำสัญญาประนีประนอมยอมความต่อศาล โดยโจทก์ยอมใช้เงินต้นและดอกเบี้ยตามฟ้อง ดังนี้ โจทก์จะมาฟ้องจำเลยเรียกค่าขาดประโยชน์การทำงานอ้างว่า มอบนาฬิกาจำเลยทำต่างดอกเบี้ยแล้ว จำเลยมาฟ้องเรียกดอกเบี้ยอีกทำให้โจทก์เสียหายนั้นไม่ได้ เพราะข้ออ้างที่ว่าโจทก์มอบนาฬิกาจำเลยทำต่างดอกเบี้ยนั้นได้ระงับสิ้นไปแล้วตามสัญญายอมความและเมื่อศาลพิพากษตามยอมแล้วต้องห้ามมิให้รื้อเรื่องฟ้องกันอีก

2) กรณีที่ถือว่ายังมีได้วินิจฉัย

ก. ยกฟ้องเพราะโจทก์ฟ้องผิดพลาด เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 105/2495 โจทก์ฟ้องคดีต่อศาลแขวง วก ๆ ยกฟ้องโดยวินิจฉัยว่าเป็นคดีเกินอำนาจศาลแขวง โจทก์จึงนำคดีไปฟ้องยังศาลแพ่ง ศาลแพ่งพิพากษายกฟ้องอีก โดยวินิจฉัยว่าเป็นคดีอยู่ในอำนาจศาลแขวง โจทก์จึงมาขึ้นฟ้องต่อศาลแขวงอีกครั้ง ดังนี้ เป็นเรื่องโจทก์มาฟ้องคดีใหม่ กรณีมิใช่มาตรา 144 และไม่ต้องห้ามตามมาตรา 148 เพราะศาลยังมีคำพิพากษาหรือคำสั่งวินิจฉัยชี้ขาดในเรื่องอันเป็นมูลฟ้องนั้น ศาลแขวงต้องรับฟ้อง

ข. ยกฟ้องเกี่ยวกับอำนาจฟ้อง เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 1413/2494 โจทก์เคยฟ้องจำเลยในนามของตนเอง ศาลพิพากษาว่าไม่มีอำนาจฟ้องจึงพิพากษายกฟ้อง โดยมีได้วินิจฉัย ในข้อเท็จจริง ภายหลังโจทก์มาฟ้องจำเลยใหม่ โดยเป็นผู้รับมอบอำนาจจากผู้มีสิทธิฟ้องจำเลย ดังนี้ ต้องถือว่าโจทก์ผู้ฟ้องคดีหลังเป็นคนละคนกับคดีก่อน ไม่เป็นฟ้องซ้ำ

คำพิพากษาฎีกาที่ 2047/2514 คดีเดิม ศาลชั้นต้นมีคำสั่งชี้ขาดเบื้องต้นว่า ฟ้องโจทก์นอกจากที่นา 1 แปลง ยังถือไม่ได้ว่าเป็นการโต้แย้งสิทธิของโจทก์ ให้ยกฟ้อง คงให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปเฉพาะฟ้องที่เกี่ยวกับที่นา 1 แปลงนั้น โจทก์จึงมาฟ้องคดีใหม่เกี่ยวกับทรัพย์รายเดิม โดยบรรยายข้อเท็จจริงเพิ่มเติมให้เห็นว่า จำเลยได้โต้แย้งสิทธิของโจทก์แล้ว ย่อมทำไม่ได้เป็นฟ้องซ้ำ

ค. ยกฟ้องเพราะฟ้องโจทก์บกพร่องบางประการ เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 1441/2492 คดีก่อนโจทก์ฟ้องว่า ที่ดินในโฉนดคงระบุไว้ โจทก์ได้มาโดยขณะความผู้มีชื่อ แล้วครอบครองถือสิทธิเป็นเจ้าของมา 20 ปีเศษ ขอให้ศาลพิพากษาว่า ที่เป็นกรรมสิทธิ์ของโจทก์คดีนั้นศาลฟังว่า โจทก์ครอบครองที่พิพาทมาเกิน 10 ปีจริง แต่ที่ดินมีไร่ที่ซึ่งโจทก์ขณะความผู้มีชื่อเป็นที่อีกแห่งหนึ่ง จึงเห็นว่าฟ้องกล่าวอ้างข้อหาไม่ตรงกัน จึงพิพากษายกฟ้อง โจทก์จึงมาฟ้องใหม่อ้างว่าโจทก์ครอบครองที่รายนี้มาโดยสงบและเปิดเผยโดยเจตนาเป็นเจ้าของมา 20 ปีเศษ ขอให้ ศาลแสดงว่าเป็นที่ของโจทก์ และห้ามมิให้จำเลยเกี่ยวข้อ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ในประเด็นข้อที่ว่าได้กรรมสิทธิ์ในทางครอบครองนี้ ศาลคดีก่อนยังหาได้พิพากษาชี้ขาดไม่ โจทก์จึงมีสิทธิฟ้องคดีนี้ได้ ไม่เป็นฟ้องซ้ำ

3.2) ประเด็นที่ศาลได้วินิจฉัยในภายหลัง เป็นประเด็นที่มี เหตุอย่างเดียวกันกับประเด็นที่ศาลได้มีคำพิพากษา หรือคำสั่งถึงที่สุดแล้ว

โดยอาศัยเหตุอย่างเดียวกันคือ เหตุอันเป็นมูลคดีที่นำมาฟ้องร้องใหม่เป็นเหตุอย่างเดียวกันกับคดีก่อน อย่างไรก็ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นคนละหนกกันจะถือว่าเป็นคนละเหตุกัน ดังนั้น เหตุการณ์ที่เหมือนกันแต่เกิดคนละเวลานั้นไม่อยู่ในความหมายของคำว่าเหตุอย่างเดียวกัน (พิพจน์ จักรางกูร, 2543, หน้า 154)

คำพิพากษาและคำสั่งของศาลปกครอง

เมื่อเสร็จสิ้นการแถลงการณ์ของตุลาการผู้แถลงคดี ตุลาการหัวหน้าคณะจะนัดประชุมปรึกษาเพื่อพิพากษาหรือมีคำสั่งโดยจะกระทำในวันเดียวกับวันที่ตุลาการผู้แถลงคดีชี้แจงก็ได้ นอกจากนี้อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นมีอำนาจที่จะให้มีการวินิจฉัยปัญหาหรือคดีโดยที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองชั้นต้นได้ หากเห็นว่าเป็นคดีที่มีความสำคัญ เช่น เป็นคดีเกี่ยวกับประชาชนเป็นจำนวนมากหรือเกี่ยวกับประโยชน์ สาธารณะที่ส่งผล กระทบอย่างมากหรือเป็นการวางหลักกฎหมายปกครองที่สำคัญ เป็นต้น

ในกรณีที่คำพิพากษาหรือคำสั่งจะต้องกระทำโดยตุลาการหลายคน คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นจะต้องบังคับตามความเห็นของฝ่ายข้างมากหากตุลาการผู้ใดมีความเห็นแย้งจะต้องทำความเห็นแย้งไว้ในคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น

ผลของคำพิพากษาหรือคำสั่ง

1. ผลต่อคู่กรณี

ในกรณีที่คำพิพากษาศาลปกครองมีการกำหนดคำสั่งบังคับ คู่กรณีจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งบังคับนับแต่วันที่กำหนดในคำพิพากษาเป็นต้นไปจนถึงวันที่คำพิพากษานั้นถูกเปลี่ยนแปลงแก้ไข กลับ หรือคดีเสีย อย่างไรก็ดี หากเป็นกรณีคำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้น ต้องรอการปฏิบัติตามคำสั่งบังคับไว้จนกว่าจะพ้นระยะเวลาอุทธรณ์หรือถ้ามีการ อุทธรณ์ ต้องรอการบังคับคดีไว้จนกว่าคดีจะถึงที่สุด

2. ผลต่อบุคคลภายนอก

คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลปกครองนั้นก็เหมือนกับคำพิพากษาของ ศาลยุติธรรม คือถือหลักว่าผูกพันเฉพาะคู่กรณีแต่อาจมีผลผูกพันบุคคลภายนอกได้ในกรณีต่อไปนี้

1) การให้บุคคลใดออกไปจากสถานที่ใดจะใช้บังคับตลอดถึงบริวารของ ผู้ที่อยู่ในสถานทีนั้นด้วย

2) การใช้บังคับไปถึงผู้เข้าเป็นผู้ค้ำประกันในศาลเพื่อการดำเนินการใด ๆ ตามคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น โดยไม่ต้องฟ้องผู้ค้ำประกันใหม่

- 3) คำพิพากษาหรือคำสั่งเกี่ยวกับสถานะหรือความสามารถของบุคคลหรือนิติบุคคล
- 4) คำพิพากษาหรือคำสั่งที่เกี่ยวกับสิทธิแห่งทรัพย์สินใด

2. มาตรการเยียวยาเกี่ยวกับผลผูกพันตามคำพิพากษาหรือคำสั่งถึงที่สุดตาม

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542

การชี้ขาดคดีคดีของศาลจะต้องดำเนินการตามบทบัญญัติว่าด้วยการชี้ขาดคดีคดีซึ่งวางหลักไว้ในวรรคหนึ่งของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 บัญญัติว่า คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลที่ชี้ขาดคดีต้องตัดสินตามข้อหาในคำฟ้องทุกข้อ แต่ห้ามมิให้พิพากษาหรือทำคำสั่งให้สิ่งใด ๆ เกินไปกว่าหรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้อง เว้นแต่

- 1) ในคดีฟ้องเรียกสั่งห้ามทรัพย์สินให้พึงเข้าใจว่าเป็นประเภทเดียวกับฟ้องขอให้ขับไล่จำเลย ถ้าศาลพิพากษาให้โจทก์ชนะคดี เมื่อศาลเห็นสมควรศาลจะมีคำสั่งให้ขับไล่จำเลยก็ได้ คำสั่งเช่นนี้ให้ใช้บังคับตลอดถึงวงศ์ญาติทั้งหลายและบริวารของจำเลยที่อยู่บนอสังหาริมทรัพย์นั้น ซึ่งไม่สามารถแสดงอำนาจพิเศษให้ศาลเห็นได้
- 2) ในคดีที่โจทก์ฟ้องเรียกทรัพย์สินใด ๆ เป็นของตนทั้งหมดแต่พิจารณาได้ความว่าโจทก์ควรได้แต่ส่วนแบ่ง เมื่อศาลเห็นสมควร ศาลจะพิพากษาให้โจทก์ได้รับแต่ส่วนแบ่งนั้นก็ได้
- 3) ในคดีที่โจทก์ฟ้องขอให้ชำระเงินพร้อมด้วยดอกเบี้ยจนถึงวันฟ้อง เมื่อศาลเห็นสมควร ศาลจะพิพากษาให้จำเลยชำระดอกเบี้ยจนถึงวันที่ได้ชำระเสร็จตามคำพิพากษาก็ได้
- 4) ในคดีที่โจทก์ฟ้องเรียกค่าเช่าหรือค่าเสียหายอันต่อเนื่องคำนวณถึงวันฟ้อง เมื่อศาลเห็นสมควร ศาลจะพิพากษาให้ชำระค่าเช่าและค่าเสียหายเช่นว่านั้นจนถึงวันที่ได้ชำระเสร็จตามคำพิพากษาก็ได้
- 5) ในคดีที่อาจยกข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนขึ้นอ้างได้ นั้น เมื่อศาลเห็นสมควร ศาลจะยกข้อเหล่านั้นขึ้นวินิจฉัยแล้วพิพากษาคดีไปก็ได้
- 6) ในคดีที่โจทก์ฟ้องขอให้ชำระเงินพร้อมด้วยดอกเบี้ยซึ่งมิได้มีข้อตกลงกำหนดอัตราดอกเบี้ยกันไว้ เมื่อศาลเห็นสมควร โดยคำนึงถึงเหตุสมควรและความสุจริตในการรู้ความหรือการดำเนินคดี ศาลจะพิพากษาให้จำเลยชำระดอกเบี้ยในอัตราที่สูงขึ้นกว่าที่โจทก์มีสิทธิได้รับตามกฎหมายแต่ไม่เกินร้อยละสิบห้าปีต่อปีนับตั้งแต่วันฟ้องหรือวันอื่นหลังจากนั้นก็ได้

การวินิจฉัยชี้ขาดคดีโดยทำเป็นคำพิพากษาหรือคำสั่งเป็นการวินิจฉัยในประเด็นแห่งคดีตามมาตรา 131(2) นอกจากนี้ มาตรา 172 ยังกำหนดให้คำฟ้องต้องแสดงโดยชัดแจ้งซึ่งสภาพแห่งข้อหาของโจทก์และคำขอบังคับ ทั้งข้ออ้างที่อาศัยเป็นหลักแห่งข้อหาเช่นว่านั้น หลักเกณฑ์การทำ

คำพิพากษาหรือคำสั่งจึงต้องสอดคล้องกับหลักการข้างต้น ซึ่งคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดี เป็นกระบวนการพิจารณาของศาลที่มีความสำคัญมาก คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลนั้นจึงต้องอยู่ในกรอบที่กำหนดไว้ตามมาตรา 142 (ไพโรจน์ วายุภาพ, 2551, หน้า 41)

บทบัญญัติในมาตรา 142 นี้ ถ้าพิจารณาให้ดีจะเห็นได้ว่าบทบัญญัติของมาตรานี้เป็นการวางหลักเกณฑ์ของรายการในคำพิพากษาที่บัญญัติไว้ในมาตรา 141(4) และ (5) โดยมีหลักการสำคัญดังนี้คือ

1. วินิจฉัยชี้ขาดตามประเด็นแห่งคดี
2. ต้องพิพากษาหรือทำคำสั่งไม่เกินคำฟ้อง

ทั้งสองประการนี้จะขอกล่าวรวมไปในคราวเดียวกัน ในการพิจารณาสาระสำคัญของหลักการนี้ต้องดูที่คำบรรยาย ฟ้อง คำขอท้ายฟ้องและคำให้การว่า ศาลมีหน้าที่พิพากษาหรือสั่งอย่างไรบ้าง ดังนั้นจึงต้องพิจารณาประกอบกับมาตรา 131 (2) ข้อที่ศาลต้องวินิจฉัยคือในประเด็นแห่งคดี ซึ่งในประเด็นแห่งคดีที่ต้องวินิจฉัยนั้น โจทก์กล่าวในฟ้องอ้างเหตุอะไรและมีคำขออะไรมา และจำเลยกล่าวอ้างเหตุใดไว้ในคำให้การ ศาลต้องวินิจฉัยไปตามข้ออ้างและเหตุอัน ๆ จะวินิจฉัยนอกเหนือจากข้ออ้างในคำฟ้องหรือเหตุแห่งการปฏิเสธที่ปรากฏในคำให้การไม่ได้และส่วนที่พิพากษาหรือสั่งในประเด็นแห่งคดีที่มีผลเป็นการบังคับ นั้นต้องไม่เกินคำขอ ข้อที่ต้องทำความเข้าใจในส่วนนี้คือว่าถ้าข้ออ้างในคำฟ้องหรือข้อต่อสู้ใดที่จำเลย ยกขึ้นไว้ในชั้นแรกที่ยื่นเข้ามานั้น ถ้าต่อมามีการสละข้อนั้นไปหรือศาลไม่กำหนดเป็นประเด็นให้ ต้องถือว่าข้ออ้างหรือคำให้การส่วนนั้นไม่เป็นประเด็นที่จะต้องวินิจฉัยอีกต่อไป (อุดม เพ็ญพูน, 2552, หน้า 149)

2.1 ห้ามมิให้พิพากษาหรือทำคำสั่งเกินคำขอ

คำฟ้องหรือคำร้องขอที่ยื่นต่อศาลต้องมีคำขอที่จะให้ศาลพิพากษาหรือมีคำสั่งบังคับให้โดยระบุมาในคำขอท้ายฟ้องหรือคำร้องขอ อันเป็นความประสงค์ของโจทก์หรือผู้ร้องขอที่จะได้รับจากคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล มาตรา 142 วรรคหนึ่ง จึงห้ามมิให้ศาลพิพากษาหรือทำคำสั่งเกินคำขอ

คดีหนึ่งอาจมีข้อหาเดียวหรือหลายข้อหา แม้มีข้อหาเดียวอาจมีคำขอเดียวหรือ หลายคำขอมาท้ายคำฟ้องหรือท้ายคำร้องขอก็ได้ ถ้ามีคำขอไว้อย่างไรศาลจะต้องพิพากษาหรือมีคำสั่งให้ตรงตามที่ขอ และเพียงเท่าที่ขอ ศาลจะพิพากษาหรือมีคำสั่งอย่างอื่นที่ไม่ได้ขอมาหรือเกินไปกว่าที่ขอมาไม่ได้

คำขอท้ายฟ้องที่โจทก์ขอมาต้องสอดคล้องกับสภาพแห่งข้อหาและข้ออ้างอันอาศัยเป็นหลักแห่งข้อหา ถ้าไม่มีสภาพแห่งข้อหาและข้ออ้างอันอาศัยเป็นหลักแห่งข้อหาที่กล่าวมาในฟ้องใน

เรื่องใดถือว่าโจทก์ไม่มีคำขอในเรื่องนั้น ศาลยอมพิพากษาให้ไม่ได้เพราะเป็นการพิพากษาเกินคำขอและที่ไม่ได้กล่าวมาในฟ้อง ในกรณีที่มีการกล่าวมาในฟ้องแล้วแต่ในคำขอท้ายฟ้องมิได้มีคำขอดังกล่าว ศาลก็พิพากษาให้ไม่ได้เป็นการพิพากษาเกินคำขอเช่นเดียวกัน

แต่การที่โจทก์มีคำขอมาจำนวนหนึ่งไม่ว่าเป็นจำนวนเงินหรือจำนวนทรัพย์สินอย่างอื่น ศาลอาจมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้น้อยกว่าที่ขอก็ได้ เช่น โจทก์ฟ้องขอให้จำเลยชดเชยค่าเสียหายแก่โจทก์ 500,000 บาท แต่ฟังได้ว่าโจทก์เสียหายเพียง 300,000 บาท ศาลพิพากษาให้จำเลยชดเชยค่าเสียหายจำนวน 300,000 บาท แก่โจทก์ได้ เป็นต้น หรือ โจทก์ฟ้องมีคำขอมาหลายอย่าง ศาลอาจมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้เพียงบางอย่างตามที่ได้ความก็ได้ เช่น โจทก์ฟ้องขอให้จำเลยส่งมอบรถยนต์ที่เช่าซื้อคืนแก่โจทก์และเรียกค่าเสียหาย ศาลพิพากษาให้ส่งมอบรถยนต์คืนแต่ไม่ใช้ค่าเสียหายแก่โจทก์เพราะฟังไม่ได้ว่าโจทก์ไม่ได้รับความเสียหายก็ได้ เป็นต้น

กรณีที่โจทก์ขอบังคับให้จำเลยชำระหนี้เป็นเงินจำนวนหนึ่ง ย่อมเห็นได้ชัดเจนว่าศาลจะพิพากษาให้ชำระหนี้เป็นเงินเกินจำนวนที่ขอมาไม่ได้ แม้โจทก์มีสิทธิจะได้รับมากกว่านั้นก็ตาม เพราะโจทก์อาจพอใจเรียกร้องเพียงเท่านั้น (ไพโรจน์ วายุภาพ, 2551, หน้า 447-448)

คำพิพากษาฎีกาที่ 4848/2539 พระราชกฤษฎีกากำหนดแนวทางหลวงที่จะสร้างทางหลวงแผ่นดินสายคลองตัน-หนองงูเห่า และทางแยกเข้าหนองงูเห่า พ.ศ.2522 ได้ตราออกใช้บังคับโดยอาศัยอำนาจตามข้อ 78 แห่งประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 295 อายุการบังคับใช้ของพระราชกฤษฎีกาจึงต้องเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 295 ซึ่งได้บัญญัติไว้ในข้อ 79 ว่า พระราชกฤษฎีกาดังกล่าวมีผลบังคับใช้ได้ 10 ปี และหลังจากพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 295 (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2530 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ.2530 มีผลใช้บังคับแล้ว การดำเนินการในเรื่องค่าทดแทนที่ดินของโจทก์ยังไม่เสร็จสิ้น การดำเนินการต่อไปในเรื่องนี้จึงต้องดำเนินการตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ.2530 และในขณะที่ดำเนินคดีนี้ได้ มีประกาศคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ฉบับที่ 44 เรื่องการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ออกใช้บังคับ ดังนั้น การกำหนดค่าทดแทนที่ดินของโจทก์จึงต้องดำเนินการตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ.2530 มาตรา 21 ซึ่งมาตรา 21 ให้กำหนดเงินค่าทดแทนที่จะให้แก่ผู้มีสิทธิได้รับเงินค่าทดแทนโดยคำนึงถึง (1) ถึง (5) เงินค่าทดแทนที่ดินที่เป็นกรรมแก่โจทก์ผู้ถูกเวนคืนที่ดินและสมควรเป็นราคาตามราคาประเมินที่ดินเพื่อใช้เป็นทุนทรัพย์สำหรับเรียกเก็บค่าธรรมเนียมในการจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมระหว่าง พ.ศ.2531-2534 ของกรมที่ดิน ซึ่งใช้ก่อนและในช่วงเวลาที่จำเลยที่ 1 วางเงิน ค่าทดแทนให้แก่โจทก์

สำหรับดอกเบี้ยนั้นตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ.2530 มาตรา 26 วรรคสาม โจทก์มีสิทธิได้รับดอกเบี้ยจากเงินค่าทดแทนที่รัฐมนตรีและศาลฎีกาวินิจฉัยให้ชำระเพิ่มขึ้นจะได้รับอัตราเท่าใดต้องเป็นไปตามประกาศของธนาคารออมสินที่ประกาศอัตราดอกเบี้ยขึ้นลงแต่ต้องไม่เกินค่าของโจทก์ด้วย (ยื่นหยัด ใจสมุทร, 2549, หน้า 198-199)

คำพิพากษาฎีกาที่ 5754/2539 คำฟ้องโจทก์ระบุโดยแจ้งชัดว่าโจทก์ฟ้องจำเลยที่ 2 ในฐานะผู้ว่าราชการจำเลยที่ 1 ซึ่งเกี่ยวข้องกับกรณีการเวนคืนที่ดินของ โจทก์ และเป็นเจ้าหน้าที่เวนคืนที่ดินตามพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตที่ดินในบริเวณที่จะเวนคืน พ.ศ.2531 โดยระบุเน้นให้รู้ว่าในขณะที่จำเลยที่ 2 ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจำเลยที่ 1 คำฟ้องโจทก์มิได้บ่งบอกว่าโจทก์ประสงค์จะฟ้องจำเลยที่ 2 ให้รับผิดชอบเป็นการส่วนตัวแต่ประการใด โจทก์จึงมีอำนาจฟ้องจำเลยที่ 2 ในฐานะผู้ว่าราชการจำเลยที่ 1

ข้อเท็จจริงที่โจทก์นำเสนอได้ว่าเป็นที่ดินของโจทก์ อยู่ในทำเลที่เจริญ การคมนาคมสะดวก สามารถเข้าออกสู่ทางสาธารณะได้ การกำหนดค่าทดแทนที่ ดินที่ถูกเวนคืนให้แก่โจทก์เพียง ตารางวาละ 10,000 บาท ย่อมไม่เป็นธรรมต่อโจทก์ผู้ต้องถูกเวนคืนที่ดินไปทั้งแปลงที่ศาลล่างกำหนดเงินค่าทดแทนที่ดินที่ถูกเวนคืนเพิ่มให้แก่โจทก์อีกตารางวาละ 10,000 บาท นับว่าเหมาะสมและเป็นธรรมต่อโจทก์แล้ว

เมื่อจำเลยที่ 1 และที่ 2 ต้องชำระเงินค่าทดแทนเพิ่มขึ้นให้แก่โจทก์ โจทก์ย่อมมีสิทธิได้รับดอกเบี้ยในอัตราสูงสุดของดอกเบี้ยเงินฝากประเภทฝากประจำของธนาคารออมสินในจำนวนเงินที่เพิ่มขึ้นตามมาตรา 26 วรรคสุดท้าย แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2530 ส่วนจะได้รับอัตราเท่าใดต้องเป็นไปตามประกาศของธนาคารออมสินที่ประกาศอัตราดอกเบี้ยขึ้นลง แต่ต้องไม่เกินอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปี ตามคำ ขอของโจทก์โดยโจทก์ไม่ต้องนำเสนอ ในเรื่องดอกเบี้ยดังกล่าวว่ามีอัตราเท่าใดเพราะเป็นกรณีที่มีกฎหมายพิเศษให้ผู้มีสิทธิได้รับเงิน ค่าทดแทน ได้รับดอกเบี้ยในอัตราสูงสุดของดอกเบี้ยเงินฝากประเภทฝากประจำของธนาคารออมสินในจำนวนเงินที่เพิ่มขึ้น จะนำมาตรา 224 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาใช้บังคับไม่ได้ (ยื่นหยัด ใจสมุทร, 2549, หน้า 201)

คำพิพากษาฎีกาที่ 29/2540 ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2530 มาตรา 21 ได้กำหนดเงินค่าทดแทนแก่ผู้มีสิทธิได้รับโดยค่านึงถึง ง (1) ถึง (5) ประกอบกัน เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้ถูกเวนคืนที่ดินและสังคม โดยทั่วไปราคาซื้อขายกันตามปกติ ในท้องตลาด ตามมาตรา 21 (1) ย่อมมีราคาสูงกว่าราคาประเมินทุนทรัพย์เพื่อเรียกเก็บค่าธรรมเนียมในการจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมตามมาตรา 21 (3) การที่จำเลยทั้งสองกำหนดเงินค่าทดแทนให้แก่

โจทก์โดยใช้หลักเกณฑ์แต่เฉพาะมาตรา 21 (3) จึงเป็นไปโดยมิชอบด้วยกฎหมายและ ไม่เป็นธรรมแก่โจทก์

เมื่อจำเลยต้องชำระเงินค่าทดแทนให้แก่โจทก์ตามคำวินิจฉัยของศาล โจทก์จึงมีสิทธิได้รับดอกเบี้ยในอัตราสูงสุดของดอกเบี้ยเงินฝากประเภทฝากประจำของธนาคารออมสินในจำนวนเงินที่เพิ่มขึ้นตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ.2530 มาตรา 26 วรรคสาม ซึ่งอัตราดอกเบี้ยสูงสุดในเวลาที่ต่างกันอาจเพิ่มขึ้นหรือลดลงก็ได้ แม้ศาลล่างให้จำเลย ทั้งสองชำระดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปีคงที่จะไม่ถูกต้อง แต่เมื่อโจทก์มิได้ฎีกา ศาลฎีกาไม่อาจบังคับให้จำเลยชำระดอกเบี้ยในอัตราที่เกินกว่าที่ศาลล่างกำหนด และที่ศาลล่างพิพากษาให้จำเลยทั้งสองร่วมกันชำระเงินพร้อมดอกเบี้ย นับแต่วันที่ 31 ตุลาคม 2534 นั้น เป็นการเกินไปกว่าค่าขอของโจทก์ที่ขอให้จำเลยทั้งสองใช้ดอกเบี้ย นับแต่วันที่ 31 พฤศจิกายน 2534 ไม่ชอบด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 ปัญหานี้เป็นปัญหาข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน ศาลมีอำนาจยกขึ้นวินิจฉัยได้เอง (ยื่นหยัด ใจสมุทร, 2549, หน้า 210-211)

คำพิพากษาฎีกาที่ 5645/2540 ทำสัญญาซื้อขายที่ดินที่ถูกเวนคืนขณะที่พระราชกฤษฎีกากำหนดเขตท้องที่ที่จะเวนคืนฉบับหลังซึ่งมีผลใช้บังคับหลังจากฉบับก่อนสิ้นผลบังคับ 2 เดือน โดยอาศัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับที่ดินโจทก์ตามที่เคยสำรวจตามพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตท้องที่ที่จะเวนคืนฉบับก่อนที่หมดอายุแล้ว โดยไม่ได้ทำการสำรวจและทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับที่ดิน ตามพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตที่ดินในบริเวณที่จะเวนคืนฉบับใหม่ แต่พระราชกฤษฎีกาทั้งสองฉบับกำหนดเขตท้องที่ที่จะเวนคืนท้องที่เดียวกัน เมื่อไม่ปรากฏว่าสภาพที่ดินของโจทก์เปลี่ยนแปลงอย่างไร จึงมีอำนาจทำสัญญาซื้อขายที่ดินโจทก์ที่ถูกเวนคืนได้ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ.2530 มาตรา 10 วรรคหนึ่ง สัญญาซื้อขายที่ดินโจทก์ที่ถูกเวนคืนชอบด้วยกฎหมาย

เมื่อไม่มีการกำหนดค่าทดแทนไว้เป็นพิเศษในพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ฉบับใดโดยเฉพาะจึงต้องบังคับตาม พระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ.2530 มาตรา 21 (1)-(5) สภาพและที่ตั้งของที่ดินโจทก์อยู่ติดถนน ซอยเทียมร่วมมิตร ห่างจากที่ดินที่โจทก์นำสืบเปรียบเทียบ ซึ่งอยู่ติดถนนซอยยอดสุวรรณประมาณ 10 เมตร ไม่ปรากฏตามทางนำสืบของโจทก์ว่ามีความเจริญต่างกันอย่างไรและที่ดินที่โจทก์นำมาเปรียบเทียบขายให้แก่ธนาคารพาณิชย์ไปเพื่อประกอบกิจการธนาคารพาณิชย์ จึงไม่อาจเปรียบเทียบราคากันได้

ที่ดินโจทก์สามารถเข้าออกถนนประชาอุทิศ ถนนพระราม 9 และถนนรัชดาภิเษก ได้ แสดงว่าอยู่ในย่านที่เจริญแล้ว แม้กิจการที่จะเวนคืนมาสร้างเป็นกิจการเพื่อสาธารณูปการของรัฐ

เพื่ออำนวยความสะดวกรวดเร็วแก่การจ ราชร แต่ก็เก็บค่าตอบแทนอันมีลักษณะเป็นการดำเนิน
ธุรกิจอยู่ด้วย สมควรกำหนดค่าทดแทนที่ดินให้เพิ่มอีก

จำเลยต้องชำระดอกเบี้ยในจำนวนเงินค่าทดแทนที่เพิ่มขึ้น นับแต่วันที่ต้องมีการจ่าย หรือ
วางเงินค่าทดแทน นั้นภายใน 120 วันนับแต่วันทำสัญญาตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืน
อสังหาริมทรัพย์ พ.ศ.2530 มาตรา 26 วรรคสาม ในอัตราสูงสุดของดอกเบี้ยเงินฝากประเภทฝาก
ประจำของธนาคารออมสิน แต่ต้องไม่เกินอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปี ตามที่โจทก์ขอ (ยื่นหยัด ใจสมุทร,
2549, หน้า 214)

คำพิพากษาฎีกาที่ 3031/2541 ปัญหาเรื่องดอกเบี้ยเงินค่าทดแทนที่ดินที่ถูกเวนคืนที่โจทก์
จะพึงได้รับนี้ มีพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ.2530 มาตรา 26 วรรคสุดท้าย
และมาตรา 28 วรรคสอง กำหนดให้โจทก์ผู้มีสิทธิ ได้รับเงินค่าทดแทนเพิ่มขึ้น ตามคำวินิจฉัย ของ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยหรือศาล มีสิทธิได้รับดอกเบี้ยเงินค่าทดแทนเพิ่มในอัตราสูงสุด
ของดอกเบี้ยเงินฝากประเภทฝากประจำของธนาคารออมสินซึ่งเป็นไปตามประกาศของธนาคาร
ออมสินที่ประกาศดอกเบี้ยขึ้นลง แต่ต้องไม่เกินอัตราก่อนที่โจทก์ขอมา นับแต่วันที่ต้องมีการ
จ่ายหรือวางเงินค่าทดแทนนั้น โดยไม่จำต้องรอให้มีคำพิพากษาอันถึงที่สุดเสียก่อน ดังนี้เมื่อไม่
ปรากฏว่ามีการทำสัญญาซื้อขายที่ดินที่ถูกเวนคืนตามมาตรา 10 จึงไม่มีวันที่ต้องมีการจ่ายเงินค่า
ทดแทนตามมาตรา 11 วันวางเงินตามความหมายแห่งมาตรา 26 วรรคสุดท้าย และมาตรา 28 วรรค
สอง คือ วันที่สิ้นสุด 60 วัน นับแต่วันที่โจทก์ได้รับหนังสือของฝ่ายจำเลยให้ไปติดต่อทำสัญญารับ
เงินค่าทดแทน และเมื่อไม่ปรากฏว่าโจทก์ได้รับหนังสือดังกล่าวเมื่อใด ก็ต้องถือวันเดือนปีที่ออก
หนังสือดังกล่าวเป็นวันเริ่มต้นนับกำหนดเวลาให้โจทก์ไปติดต่อทำสัญญารับเงินค่าทดแทนจากฝ่าย
จำเลยภายใน 60 วัน จำเลยมีหนังสือแจ้งให้โจทก์ไปติดต่อทำสัญญารับเงิน ค่าทดแทน ลงวันที่ 12
พฤษภาคม 2536 สิ้นสุด 60 วัน ในวันที่ 11 กรกฎาคม 2536 วันวางเงิน ค่าทดแทนจึงเป็นวันรุ่งขึ้น
คือวันที่ 12 กรกฎาคม 2536 ดังนั้นวันเริ่มคิดดอกเบี้ยเงินค่าทด แทนเพิ่มจึงเป็นวันที่ 12 กรกฎาคม
2536 เป็นต้น ไปจนกว่าฝ่ายจำเลยจะชำระค่าทดแทนเสร็จ (ยื่นหยัด ใจสมุทร, 2549, หน้า 219-220)

คำพิพากษาฎีกาที่ 7210/2541 เงินค่าทดแทนของ ที่ดินที่จะต้องถูกเวนคืนกับเงิน ค่า
ทดแทนของที่ดินที่เหลือจา การเวนคืนมีราคาลดลงนั้นเป็นการกำหนด เงินค่าทดแทนที่ต้องแยก
พิจารณาที่ดินคนละส่วนกัน ซึ่งในการพิจารณากำหนดเงินค่าทดแทนที่ดินของโจทก์นี้
คณะกรรมการกำหนดราคาเบื้องต้นมิได้พิจารณาถึงเงินค่าทดแทนที่ดินของโจทก์ในส่วนที่เหลือ
จากการเวนคืนนั้น ราคาลดลงด้วย เมื่อโจทก์อุทธรณ์แต่เรื่องเงิน ค่าทดแทนที่ดินที่ จะต้องเวนคืน ที่
คณะกรรมการกำหนดราคาเบื้องต้นฯ กำหนดต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย โดยมีได้

กล่าวถึงที่ดินของโจทก์ที่เหลือจากการเวนคืนนั้นราคาตกลง จะถือว่าโจทก์ได้อุทธรณ์ขอเงิน ค่าทดแทนที่ดินในส่วนนี้ยอมไม่ได้

พระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ.2530 มาตรา 26 วรรคสาม กำหนดถึงกรณีที่รัฐมนตรีหรือศาลวินิจฉัย ให้ชำระเงินค่าทดแทนเพิ่มขึ้น ให้ผู้มีสิทธิได้รับเงินค่าทดแทนได้รับดอกเบี้ยในอัตราสูงสุดของดอกเบี้ยเงินฝากประเภทฝากประจำของ ธนาคารออมสิน ในจำนวนที่เพิ่มขึ้นนับแต่วันที่ต้องมีการ จ่ายเงินหรือวาง เงินค่าทดแทนนั้น เมื่อโจทก์มีสิทธิได้รับเงินค่าทดแทนที่ดินเพิ่ม โจทก์จึงมีสิทธิได้รับดอกเบี้ยในจำนวนเงินที่เพิ่มขึ้นนับแต่วันวางเงินค่าทดแทนในอัตราสูงสุดของดอกเบี้ยเงินฝาก ประเภทฝากประจำของธนาคารออมสิน ส่วนจะได้รับอัตราเท่าใดต้องเป็นไปตามประกาศของธนาคารออมสินที่ ประกาศอัตราดอกเบี้ยขึ้นลง แต่จะให้ดอกเบี้ยเกินอัตราที่โจทก์ขอไม่ได้ เมื่อไม่ปรากฏทางนำสืบของโจทก์หรือจำเลยทั้งสองว่าได้มีการวางเงินค่าทดแทนเมื่อใด แต่อย่างช้าที่สุดต้องมีการวางเงินค่าทดแทนในวันที่ 13 มิถุนายน 2537 ซึ่งเป็นวันที่ผู้รับมอบหมายจากเจ้าหน้าที่ เวนคืนอสังหาริมทรัพย์ มีหนังสือแจ้งการวางเงินค่าทดแทนให้โจทก์ทราบ จึงต้องคิดดอกเบี้ยนับแต่วันที่ 14 มิถุนายน 2537 ตามที่โจทก์ขอ (ยื่นหยัด ใจสมุทร, 2549, หน้า 222-223)

คำพิพากษาฎีกาที่ 4635/2546 แม้โจทก์มิได้นำสืบอัตราดอกเบี้ยเงินฝากประเภทฝากประจำของธนาคาร ออมสินว่ามีอัตราเท่าใด แต่เมื่อ จำเลยทั้งสามต้องร่วมกันชำระเงิน ค่าทดแทนที่ดินเพิ่มขึ้นให้แก่โจทก์ตามคำวินิจฉัยของศาลชั้นต้น โจทก์ย่อมมีสิทธิได้รับดอกเบี้ยในอัตราสูงสุดของดอกเบี้ยเงินฝากประเภทฝากประจำของธนาคารออมสินในจำนวนเงินที่เพิ่มขึ้นตามมาตรา 26 วรรคสาม แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ.2530 ส่วนจะได้รับอัตราเท่าใดต้องเป็นไปตามประกาศของธนาคารออมสินที่ประกาศปรับอัตราดอกเบี้ยในแต่ละช่วงเวลา แต่ต้องไม่เกินร้อยละ 10.50 ต่อปี ตามที่โจทก์ขอโดยโจทก์ไม่ต้องนำสืบในเรื่องอัตราดอกเบี้ย (ยื่นหยัด ใจสมุทร, 2549, หน้า 238)

2.2 ข้อยกเว้นที่ศาลอาจพิพากษาหรือทำคำสั่งเกินไปกว่าหรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้อง มาตรา 142 บัญญัติข้อยกเว้น 6 อนุมาตราที่ศาลอาจพิพากษาหรือทำคำสั่งให้สิ่งใด ๆ เกินไปกว่าหรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้องได้ ซึ่งเป็นกร ให้อำนาจศาลไว้ตามที่เห็น สมควรศาล อาจจะไม่ใช้อำนาจที่ให้ไว้ก็ได้เป็นดุลพินิจของศาลมิได้บังคับให้ต้องใช้อำนาจดังกล่าว

1. คดีฟ้องเรียกอสังหาริมทรัพย์ หมายถึงคดีที่โจทก์ฟ้องเรียกอสังหาริมทรัพย์ของโจทก์จากการครอบครองของจำเลย ซึ่งโดยปกติแล้วคำฟ้องจะมีคำขอให้ขับไล่จำเลยมาด้วย แต่ถึงแม้ จะไม่มีคำขอให้ขับไล่จำเลยมาด้วยในคำฟ้องก็ตาม ถ้าศาลเห็นสมควรจะพิพากษาให้ขับไล่จำเลยด้วย

ก็ได้ การที่ศาลจะพิพากษาให้ขับไล่หรือไม่เป็นดุลพินิจของศาล เหตุที่กฎหมายให้อำนาจศาลใช้ดุลพินิจเช่นนี้เพราะเห็นว่าคดีฟ้องเรียกอสังหาริมทรัพย์ก็คือการฟ้องขับไล่นั้นเอง และการที่ศาลจะใช้ดุลพินิจขับไล่นั้นจะต้องพิจารณาในชั้นที่มีคำพิพากษา โดยต้องกล่าวไว้ในคำพิพากษา ให้ขับไล่ด้วยหากไม่ได้กล่าวไว้ในคำพิพากษาจะมาใช้ดุลพินิจให้ขับไล่ในชั้นบังคับคดีไม่ได้ (อุดม เพ็องพุง, 2552, หน้า 207)

2. คดีฟ้องเรียกทรัพย์เป็นของตนทั้งหมดสามารถ ให้บางส่วนได้ คดีที่โจทก์ฟ้องโดยมีคำขอเรียกทรัพย์ใด ๆ เป็นของตนทั้งหมด ถ้าพิจารณาได้ความว่าโจทก์ควรได้แต่ส่วนแบ่ง ซึ่งน้อยกว่าที่โจทก์ขอมา ศาลจะพิพากษาให้โจทก์ได้รับแต่ส่วนแบ่งตามที่พิจารณาได้ความก็ได้ ไม่เป็นการพิพากษาเกินคำขอ เพื่อไม่ให้โจทก์ต้องไปฟ้องขอ แบ่งทรัพย์สินนั้นอีก (ไพโรจน์ วายุภาพ, 2551, หน้า 459)

บทบัญญัติที่ว่า เมื่อศาลเห็นสมควร ศาลจะพิพากษาให้โจทก์ได้รับแต่ส่วนแบ่งนั้นก็ไม่ได้หมายความว่าศาลสามารถใช้ดุลพินิจให้หรือไม่ให้ แต่หมายความว่าถ้าทรัพย์นั้นอยู่ในสภาพที่แบ่งได้ก็ต้องแบ่งให้ตามส่วน นที่พิจารณาได้ความ ถ้าไม่ สามารถแบ่งส่วนได้ก็ต้องพิพากษา ให้มีสิทธิในทรัพย์นั้นตามส่วน เช่น โจทก์ฟ้องขอเรียกที่ดินทั้งแปลง พิจารณาได้ความว่าโจทก์ก็มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเพียง 2 ใน 4 ส่วน ถ้าข้อเท็จจริงปรากฏว่า 2 ใน 4 ส่วนของโจทก์นั้นได้มีการครอบครองเป็นส่วนสัดส่วน ส่วนใดเป็นของโจทก์ ศาลพิพากษาให้แบ่งที่ดินเป็นของโจทก์ 2 ใน 4 ส่วน ตามที่ครอบครองเป็นส่วนสัดส่วนได้ แต่ถ้าในทางพิจารณาไม่ทราบว่า 2 ใน 4 ส่วน ที่เป็นของโจทก์นั้นเป็นส่วนไหน ศาลพิพากษาให้ได้แต่เพียงว่าโจทก์มีกรรมสิทธิ์ร่วมในที่ดินนั้น 2 ใน 4 ส่วน กล่าวให้เข้าใจ ได้โดยง่ายคือฟ้องเรียกมามากได้ความว่ามีน้อยก็ให้น้อยได้ ซึ่งตรงกันข้ามกับกรณีที่โจทก์ขอมาเพียงบางส่วน ทางพิจารณาได้ความว่าโจทก์มีสิทธิมากกว่านั้น เช่น โจทก์ฟ้องขอแบ่งที่ดินโฉนดเลขที่ 1 กิ่งหนึ่ง ซึ่งโฉนดเลขที่ 1 มีที่ดิน 20 ไร่ โจทก์ฟ้องขอแบ่ง 10 ไร่ ทางพิจารณาได้ความว่าที่ดินโฉนดเลขที่ 1 ทั้ง 20 ไร่ เป็นของโจทก์ทั้งหมดไม่ใช่ของจำเลย ศาลจะพิพากษาให้โจทก์ได้ที่ดินทั้ง 20 ไร่ ไม่ได้ ให้ได้แต่เพียงเท่าที่โจทก์ขอมาคือ 10 ไร่ ถ้าศาลพิพากษาให้โจทก์ได้ที่ดินทั้ง 20 ไร่ จะเป็นการเกินคำขอ (อุดม เพ็องพุง, 2552, หน้า 214)

3. คดีฟ้องขอให้ชำระเงินพร้อมดอกเบี้ย ในคดีที่โจทก์ฟ้องขอให้ชำระเงินพร้อมด้วยดอกเบี้ยคิดจนถึงวันฟ้อง แต่มิได้ขอให้ชำระดอกเบี้ยต่อไปนับจากวันฟ้องทั้งที่ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบดอกเบี้ยต่อไป ถ้าศาลเห็นสมควรจะพิพากษาให้จำเลยชำระดอกเบี้ยจนถึงวันที่ได้ ชำระเสร็จตามคำพิพากษาอันเป็นดอกเบี้ยในอนาคตหลังวันฟ้องก็ได้ ไม่ถือว่าเป็นการเกินคำขอ ข้อสำคัญคือโจทก์จะต้องมีคำขอดอกเบี้ยคิดจนถึงวันฟ้อง ถ้ามีคำขอดอกเบี้ยแต่ขอหรือคำนวณมาไม่ถึงวันฟ้อง

ศาลจะพิพากษาให้ชำระดอกเบี้ยจนถึงวันที่ชำระเสร็จตามคำพิพากษาไม่ได้ (ไพโรจน์ วายุภาพ, 2551, หน้า 460)

4. คดีฟ้องเรียกค่าเช่าหรือค่าเสียหาย กรณีนี้ทำนองเดียวกับดอกเบี้ย แต่เป็นคดีที่โจทก์ฟ้องเรียกค่าเช่าหรือฟ้องเรียกค่าเสียหาย ซึ่งต้องเป็นเงินที่ชำระต่อเนื่องกันไป เมื่อโจทก์มีคำขอเรียกค่าเช่าหรือค่าเสียหายคำนวณมาถึงวันที่ยื่นฟ้อง มิได้ขอให้ชำระจนถึงวันที่ชำระเสร็จตาม คำพิพากษา เมื่อศาลเห็นสมควรจะพิพากษาให้ชำระค่าเช่าหรือค่าเสียหายจนถึงวันที่ชำระเสร็จตามคำพิพากษาก็ได้

5. คดีที่อาจยกข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน เป็นกรณีที่โจทก์มิได้ยกข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนมาในคำฟ้องซึ่งรวมถึงจำเลยมิได้ยกปัญหาดังกล่าวขึ้นต่อสู้มาในคำให้การ หรือคู่ความใดยกขึ้นมาแล้วแต่ได้สละเสีย จึงไม่มีประเด็นที่ศาลจะต้องวินิจฉัย แต่เมื่อเป็นคดีที่อาจยกปัญหาข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับ ความสงบเรียบร้อยของประชาชนอันใดขึ้นอ้างได้แล ศาลเห็นสมควรศาลจะยกขึ้นวินิจฉัยเอง จึงไม่เป็นการพิพากษาเกินไปกว่าที่โจทก์กล่าวมาในฟ้อง (ไพโรจน์ วายุภาพ, 2551, หน้า 461)

6. คดีฟ้องขอให้ชำระเงินพร้อมดอกเบี้ยซึ่งไม่มีข้อตกลงกำหนดอัตราดอกเบี้ยกันไว้แต่เดิมนั้นถ้าไม่ได้กำหนดอัตราดอกเบี้ยกันไว้ต้องใช้อัตรา ดอกเบี้ยตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 224 คือร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี ซึ่งเป็นอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำมากในขณะนั้นทำให้มีการสู้คดีกันในลักษณะที่จะประวิงให้ชักช้า กฎหมายจึงกำหนดหลักการขึ้นมาใหม่ว่า ถ้ามีการขอให้ชำระดอกเบี้ยที่มีข้อตกลงในเรื่องอัตราดอกเบี้ยกันไว้จะต้องพิจารณาถึงความสุจริต ในการดำเนินคดี ถ้าศาลเห็นว่าฝ่ายที่จะต้องชำระหนี้ดำเนินคดีในลักษณะประวิงให้ชักช้า ศาลอาจกำหนดอัตราดอกเบี้ยนับแต่วันฟ้องหรือหลังวันฟ้องเกินกว่าอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปีได้ แต่ต้อง ไม่เกินร้อยละสิบห้าต่อปี บทบัญญัตินี้ให้เป็นดุลพินิจของศาล ดังนั้น แม้โจทก์จะไม่ขอ ศาลก็พิจารณาให้ได้ไม่ถือว่าการเกินคำขอ (อุดม เฟื่องฟูง, 2552, หน้า 254)

มาตรการทางกฎหมายในการเรียกค่าตอบแทนการจ้างว่าความ

ข้อตกลงค่าตอบแทนการจ้างว่าความกับการบังคับตามกฎหมาย การตกลงการเรียกค่าตอบแทนการจ้างว่าความเป็นการแสดงเจตนาในการทำสัญญาทั่ว ๆ ไป จึงต้องอยู่ภายใต้บังคับของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตลอดจนกฎหมายว่าด้วยการควบคุมทนายความด้วย ข้อตกลงการจ้างว่าความหรืออยู่ภายใต้การควบคุมของศาล กรณีจึงมีความจำเป็นที่ควรต้องมีการตกลงกันให้ชัดเจน ข้อตกลงระหว่างลูกความและทนายความมีสาระสำคัญหลายประการ ได้แก่

1. สัญญาจ้างว่าความเป็นสัญญาตามกฎหมายเอกชน

กฎหมายเอกชน หมายถึง กฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนต่อเอกชนด้วยกัน รวมทั้งหน่วยงานของรัฐวิสาหกิจที่ดำเนินธุรกิจอย่างฐานะเอกชน ซึ่งความสัมพันธ์ของคู่กรณีในกฎหมายเอกชนต่างมีฐานะเท่าเทียมกัน ไม่มีฝ่ายใดมีอำนาจเหนือกว่า เช่น กฎหมายแพ่ง กฎหมายพาณิชย์ และกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

สัญญาจ้างว่าความคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเป็นทนายความ ซึ่งมีฐานะเป็นเอกชนในการให้บริการทางกฎหมายมิใช่เป็นการให้อำนาจรัฐหรือการบริการสาธารณะ อีกฝ่ายหนึ่งเป็นประชาชนผู้มีศักดิ์รวมทั้งทนายความและประชาชนผู้มีศักดิ์ความจริงมีฐานะเท่าเทียมกันตามกฎหมาย การตกลงค่าตอบแทนการว่าความเป็นไปตามหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนาหรือแดนอิสระของเอกชน (Spheres of Private Autonomy) ดังนั้นสัญญาจ้างว่าความจริงเป็นสัญญาเอกชน

ข้อตกลงเรื่องค่าตอบแทนการจ้างว่าความเป็นการแสดงเจตนาของบุคคลสองฝ่าย ซึ่งมีข้อเสนอและคำสนองต้องตรงกันอันก่อให้เกิดสัญญาขึ้นตามหลักทั่วไปในเรื่องสัญญา

สัญญาจ้างว่าความเป็นสัญญาต่างตอบแทน คู่สัญญาต่างเป็นเจ้าหนี้และลูกหนี้ซึ่งกันและกัน หรือมีหนี้ที่ต้องปฏิบัติชำระตอบแทนกัน (คำพิพากษาฎีกาที่ 7406/2540) ทนายความมีหนี้ที่ต้องชำระต่อลูกความ คือ ต้องว่าความดำเนินคดีตลอดไปจนกว่าคดีจะถึงที่สุด (คำพิพากษาฎีกาที่ 513/2507) หากทนายความทำผิดหน้าที่บกพร่องต่อหน้าที่ ในการดำเนินกระบวนการพิจารณายอมเป็นการผิดสัญญาต้องรับผิดชอบ ค่าเสียหายอันเกิดจากการกระทำของทนายความ เช่น ทนายความทำคำให้การมายื่น เมื่อพ้นระยะเวลายื่นคำให้การแล้ว ทั้งมิได้ดำเนินการเพื่อขออนุญาตยื่นคำให้การทำให้ทำให้ลูกความเสียหายเปรียบเทียบในการดำเนินคดีอย่างยิ่ง เมื่อพ้นระยะเวลายื่นคำให้การแล้ว ทั้งมิได้ดำเนินการเพื่อ ขออนุญาตยื่นคำให้การทำให้ลูกความเสียหายเปรียบเทียบในการดำเนินคดีอย่างยิ่ง ถือได้ว่าทนายความไม่ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะทนายความก่อให้เกิดความเสียหายแก่ลูกความ เป็นการผิดสัญญาต่อลูกความ ทนายความต้องรับผิดชอบต่อลูกความ โดยชดใช้ค่าเสียหายอันเกิดจากการกระทำของทนายความ (คำพิพากษาฎีกาที่ 4729/2540)

ส่วนลูกความมีหนี้หรือหน้าที่ต้องจ่ายค่าจ้างว่าความซึ่งค่าจ้างว่าความไม่ใช่มีแต่เฉพาะเงินอย่างเดียวเท่านั้น อาจจ่ายค่าว่าความเป็นสิ่งอื่นตามที่ตกลงกันก็ได้ และการที่ลูกความถอนทนายความในคดีก็ไม่มีทางที่จะทำให้ลูกความหลุดพ้นจากความผูกพัน ในอันจะต้องชำระค่าจ้างว่าความให้กับทนายความ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1464/2496)

2. สัญญาจ้างว่าความเป็นสัญญาจ้างทำของ

นิติสัมพันธ์ระหว่างนายความและลูกความเป็นการแสดงเจตนาตกลงกันอันเป็นสัญญาซึ่งบังคับได้ตามกฎหมาย โดยที่นายความตกลงจะทำงานดำเนินคดีจนเสร็จให้แก่ ลูกความ และลูกความตกลงจะให้ค่าตอบแทนการจ้างว่าความแก่นายความอันมีลักษณะเป็นสินจ้าง ดังนั้น สัญญาจ้างว่าความจึงเป็นสัญญาจ้างทำของ

2.1 ความหมายและสาระสำคัญของสัญญาจ้างทำของ (Hire of Work)

สัญญาจ้างทำของเป็นเอกเทศสัญญาอยู่ในบรรพ 3 ลักษณะที่ 7 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตั้งแต่มาตรา 587-607 จำนวน 21 มาตรา แม้สัญญาจ้างทำของจะเป็นเอกเทศสัญญา แต่เรื่องที่เอกเทศสัญญาจ้างทำของมิได้บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะก็ต้องนำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในเรื่องนิติกรรมสัญญามาใช้บังคับเท่าที่ไม่ขัดต่อบทบัญญัติในเรื่องจ้างทำของ

2.1.1 ความหมายของสัญญาจ้างทำของ

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 587 ให้ความหมายของสัญญาจ้างทำของไว้ว่า “อันว่าสัญญาจ้างทำของนั้น คือ สัญญาซึ่งบุคคลหนึ่งเรียกว่า ผู้รับจ้างตกลงรับจะทำการงานสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนสำเร็จให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่ง เรียกว่า ผู้ว่าจ้าง และผู้ว่าจ้างตกลงจะให้สินจ้างเพื่อผลสำเร็จแห่งการงานที่ทำ”

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 602 บัญญัติว่า “อันสินจ้างนั้นพึงใช้ให้เมื่อรับมอบการที่ทำถ้าการที่ทำนั้นมีกำหนดว่าจะมอบรับกันเป็นส่วน ๆ และได้ระบุจำนวนสินจ้างไว้เป็นส่วน ๆ ไซ้ ท่านว่าพึงใช้สินจ้างเพื่อการแต่ละส่วน ในเวลารับเอาส่วนนั้น”

ตามบทบัญญัติดังกล่าวสัญญาจ้างทำของจึงหมายความว่า การทำสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างคู่สัญญาโดยแต่ละฝ่ายต้องการประโยชน์จากการงานที่ทำ ส่วนผู้รับจ้างก็จะได้ประโยชน์เป็นสินจ้างตอบแทนการจ้างงานที่ทำนั้น

2.1.2 สาระสำคัญของสัญญาจ้างทำของ

จากบทบัญญัติข้างต้น เมื่อพิจารณาถึงสาระสำคัญของสัญญาจ้างทำของแยกพิจารณาได้ดังนี้

1) สัญญาจ้างทำของมีคู่สัญญาสองฝ่าย

คู่สัญญาในสัญญาจ้างทำของจะมีฝ่ายผู้ว่าจ้างฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นผู้ที่ตกลงให้ผู้รับจ้างทำการงานสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนสำเร็จให้แก่ตน และฝ่ายผู้รับจ้างอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นผู้ตกลงรับทำการงานสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนสำเร็จให้แก่ผู้ว่าจ้าง โดยจะรับสินจ้างเป็นการตอบแทน ฉะนั้นบุคคลอื่นที่ไม่ใช่คู่สัญญาไม่มีสิทธิเรียกร้องให้คู่สัญญาฝ่ายใดปฏิบัติหน้าที่ตามสัญญาได้

2) วัตถุประสงค์ของสัญญาจ้างทำของ

สัญญาจ้างทำของนั้นมีวัตถุประสงค์สำคัญก็คือ การที่ผู้รับจ้างตกลงจะทำการงานสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้แก่ผู้ว่าจ้างจนเป็นผลสำเร็จ ผู้ว่าจ้างมิได้ต้องการเฉพาะแรงงานของผู้รับจ้างแต่เพียงอย่างเดียว ดังเช่น นายจ้างต้องการจ้างลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงาน

ส่วนที่เกี่ยวกับการงานที่ผู้รับจ้างจะทำให้แก่ผู้ว่าจ้างนั้นอาจจะเป็น

(1) การทำให้เกิดวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา เช่น การรับจ้างก่อสร้าง บ้าน ถนน สะพาน เฟอร์นิเจอร์

(2) การซ่อมแซม ดัดแปลง หรือต่อเติมวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น หลังคา บ้านรั้ว ผู้รับจ้างกับรับจ้างซ่อมหลังคาหรือหากผู้ว่าจ้างต้องการเปลี่ยนบานประตูหรือกระจกหน้าต่างหรือเปลี่ยนสีของบ้าน จึงจ้างผู้รับจ้างมาดำเนินการ

(3) การทำงานโดยไม่ก่อให้เกิดวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา เช่น การว่าความ จ้างแสดงภาพยนตร์ หรือจ้างร้องเพลงหรือแสดงดนตรีในวันเกิดหรือวันแต่งงาน

3) ผู้ว่าจ้างตกลงให้สินจ้าง

ในสัญญาจ้างทำของนั้นเมื่อผู้รับจ้างทำการงานให้แก่ผู้ว่าจ้างแล้วก็จะได้รับสินจ้างเป็นการตอบแทน เพราะสัญญาจ้างทำของมิใช่การทำงานให้เปล่าหรือปราศจากค่าตอบแทน สัญญาจ้างทำของเป็นสัญญาต่างตอบแทนที่มีค่าตอบแทน สินจ้างนั้นปกติจะเป็นเงินตรา แต่จะตกลงจ้างเป็นทรัพย์สินอย่างอื่นก็ได้

ส่วนกำหนดเวลาที่จะชำระสินจ้างระหว่างผู้ว่าจ้างกับผู้รับจ้างว่าจะชำระเมื่อใดเป็นไปตามที่คู่สัญญาตกลงกัน เช่น ตกลงกันให้มีการชำระเมื่อใดเป็นไปตามที่คู่สัญญาตกลงกัน เช่น ตกลงกันให้มีการชำระสินจ้างล่วงหน้าทั้งหมดหรือบางส่วน หรือว่าผู้ว่าจ้างอาจตกลงให้มีการชำระสินจ้างทีเดียวและครั้งเดียว เมื่อมีการส่งมอบงานหรือภายหลังจากส่งมอบงานก็ได้

กรณีที่คู่สัญญาตกลงกันว่าจะมีการจ้างสินจ้าง แต่มิได้กำหนดเวลาในการจ้างสินจ้างกันไว้ สินจ้างจะจ่ายก็ต่อเมื่อรับมอบงานที่ทำ หากรับมอบงานกันเป็นส่วน ๆ ส่วนใดรับมอบก็จ่ายสินจ้างเฉพาะส่วนนั้น ดังบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 602 ที่บัญญัติไว้ “อันสินจ้างนั้นจะพึงใช้ให้เมื่อรับมอบการที่ทำ ถ้าการที่ทำนั้นมีกำหนดว่าจะส่งรับกันเป็นส่วน ๆ และได้รับมอบจำนวนสินจ้างไว้เป็นส่วน ๆ ไซ้ ท่านว่าพึงใช้สินจ้างเพื่อการแต่ละส่วนในเวลารับเอาส่วนนั้น”

4) ผู้รับจ้างต้องทำงานให้แก่ผู้ว่าจ้าง

วัตถุประสงค์ของสัญญาจ้างทำของ คือ ผู้รับจ้างต้องทำการงานจนสำเร็จให้แก่ผู้ว่าจ้าง ดังนั้นหน้าที่สำคัญของผู้รับจ้าง คือ การทำการงานจนสำเร็จ การทำการงานดังกล่าว ผู้รับจ้างจะเอา การงานที่รับจ้างทั้งหมดหรือแบ่งงานแต่บางส่วนไปให้ผู้รับจ้างช่วงทำอีกทอดหนึ่งก็ได้ เว้นแต่ สาระสำคัญแห่งสัญญานั้นจะอยู่ที่ความรู้ความสามารถของตัวผู้รับจ้าง แต่ผู้รับจ้างคงต้องรับผิดชอบ ความประพฤติน หรือความผิดอย่างใด ๆ ของผู้รับจ้างช่วง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 607

2.2 นิติสัมพันธ์ของนายความและลูกความตามสัญญาจ้างทำของ

สัญญาจ้างทำของมิได้จำกัดแต่เฉพาะสัญญาที่ต้องทำสิ่งของที่มีรูปร่างจับต้องได้ หรือ ก่อให้เกิดวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเท่านั้น แต่อาจเป็นการทำงาน โดยไม่ก่อให้เกิดวัตถุอย่างใดอย่าง หนึ่งขึ้นก็ได้

นิติสัมพันธ์ระหว่างนายความและลูกความเป็นการแสดงเจตนาตกลงกันของ นายความและลูกความ ดังนั้นจึงเกิดเป็นสัญญาตามกฎหมาย โดยนายความตกลงรับที่จะทำการ งานให้แก่ลูกความซึ่งเป็นผู้ว่าจ้างจนสำเร็จแก่ลูกความและลูกความตกลงจะชำระสินจ้าง เพื่อตอบ แทนในการทำงานของนายความ

สัญญาจ้างว่าความจึงเป็นสัญญาจ้างทำของตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 ลักษณะที่ 7 (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 250/2478) นายความมีหน้าที่ต้องดำเนินคดีตลอดไป จนกว่าคดีจะถึงที่สุด ถ้าไม่ ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 513/2507, 962/2509, 2908/2523, 3168/2524)

ผลสำเร็จของงานบริการที่นายความทำให้ไม่ใช่ผลที่ต้องชนะคดี ผลสำเร็จของงาน อยู่ที่การว่าคดีจนถึงที่สุด ส่วนการแพ้หรือชนะเป็นเพียงเงื่อนไขการชำระค่าจ้าง (คำพิพากษา ฎีกาที่ 173/2488) เช่นเดียวกับการสอนหนังสือ คือ สอนจนจบหลักสูตรจะสอบได้หรือตกไม่ใช่ ผลสำเร็จของงานที่จ้าง (จิตติ ดิงศภทิพย์, 2533, หน้า 167)

ตัวอย่างเช่น

ก. สัญญาจ้างว่าความเป็นสัญญาจ้างทำของถือเอาผลสำเร็จของงานคือการดำเนินคดี หรือทำหน้าที่ที่นายความตั้งแต่เตรียมคดีและว่าต่างหรือแก้ต่างในศาลไปจนคดีถึงที่สุดและการ ชำระสินจ้างต้องถือเอาความสำเร็จของผลงานหรือจ่าย สินจ้างตามที่ตกลงกันไว้ แม้สัญญาจ้างระบุว่า “ผู้ว่าจ้างจะไม่ถอนนายหรือผู้แทนจนกว่าคดีจะถึงที่สุด หากมีการถอนนายก่อนคดีถึงที่สุด ผู้ว่า จ้างตกลงที่จะชำระค่าสินจ้างให้เต็มตามจำนวนในสัญญาจ้างนี้ ” ก็ไม่ใช่ข้อสัญญาที่ผูกมัดตัดทอน เสรีภาพของผู้ว่าจ้างเพราะมิได้ห้ามเด็ดขาดมิให้ผู้ว่าจ้างถอนนายเพียงแต่มีเงื่อนไขว่าหากถอน

ทนายผู้ว่าจ้างก็ยังคงชำระค่าสินจ้างให้ผู้รับจ้างเต็มจำนวนในสัญญาเท่านั้น ข้อตกลงนี้จึงไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน แต่การที่ผู้ว่าจ้างได้ถอนนายก่อนคดีถึงที่สุด เช่นนี้ถือว่าผู้ว่าจ้างใช้สิทธิเลิกสัญญาในระหว่างที่การที่ผู้ว่าจ้างยังทำไม่แล้วเสร็จซึ่งผู้ว่าจ้างต้องจ่ายเงินตามควรค่าแห่งการงานนั้น ๆ รวมทั้งต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อค ความเสียหายใด ๆ อันเกิดแต่การเลิกสัญญานั้นให้แก่ผู้รับจ้างด้วย ข้อตกลงที่ว่าหากมีการถอนนายก่อนคดีถึงที่สุดผู้ว่าจ้างยอมใช้ค่าสินจ้างเต็มจำนวนเท่ากับเป็นการกำหนดค่าสินไหมทดแทนไว้ล่วงหน้าทำนองเบี้ยปรับ หากสูงเกินส่วนศาลย่อมลดลงเป็นจำนวนพอสมควรได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6025/2539)

ข. จำเลยว่าจ้างโจทก์ให้ว่าความ ผลสำเร็จของงานย่อยอยู่ที่การว่าความจนคดีถึงที่สุด ส่วนการแพ้หรือชนะเป็นเพียงผลแห่งการงานในการชำระสินจ้างเท่านั้น เมื่อคดีที่จำเลยว่าจ้างโจทก์ให้ว่าความถึงที่สุด เพราะมีการตกลงประนีประนอมยอมความกันในคดีแพ่งและถอนฟ้องในคดีอาญา ศาลย่อมมีอำนาจที่จะพิจารณากำหนดอัตราค่าจ้างให้ตามสมควรแก่ผลแห่งการงานที่โจทก์ได้กระทำไป

สัญญาจ้างว่าความเป็นสัญญาจ้างทำของซึ่งเป็นสัญญาต่างตอบแทนคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายต่างมีหนี้ต้องปฏิบัติชำระตอบแทนซึ่งกันและกัน โดยต่างเป็นลูกหนี้และเจ้าหนี้ในขณะเดียวกัน เมื่อโจทก์ผู้รับจ้างได้ทำงานให้จำเลยผู้ว่าจ้างและจำเลยได้รับผลงานเป็นประโยชน์แก่ตนแล้ว โจทก์ย่อมมีสิทธิได้รับสินจ้างตามผลแห่งการงานที่ได้กระทำไป ส่วนข้อตกลงที่ว่า “ไม่ว่าผลคดีจะเป็นอย่างไรและยอมอยู่แก่ความพอใจของจำเลย” นั้น เป็นเพียงข้อตกลงอันไม่เกี่ยวกับความเป็นผลหรือสิ้นผลของนิติกรรม มิใช่เงื่อนไขตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 144(เดิม) มาตรา 182 (ใหม่) สัญญาจ้างว่าความระหว่างโจทก์และจำเลยจึงไม่ตกเป็นโมฆะ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7406/2540)

จากหลักกฎหมายและคำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้นนี้ ตีสัมพันธ์ของทนายความและลูกความแม้จะเป็นการทำงานที่ไม่ใช่สิ่งของอันจับต้องได้แต่ก็ถือว่าเป็นการจ้างทำของนั้นวัตถุแห่งสัญญาไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่มีรูปร่างจับต้องได้เท่านั้น

3. ข้อตกลงการจ้างว่าความกับการบังคับตามพระราชบัญญัติทนายความ

เดิมผู้ประกอบวิชาชีพทนายความไม่มีการควบคุมโดยกฎหมาย การว่าความกระทำโดยผู้มีความรู้ทางกฎหมายทั่วไป จึงทำให้มีผู้แอบแฝงอ้างตนว่ารู้กฎหมาย และรับเข้าเป็นทนายความว่าต่าง แก่ต่างให้ประชาชน บางคนหลอกลวงประชาชน โดยอ้างว่าจะวิงวอนคดีความติดสินบนเจ้าหน้าที่ให้ลูกความชนะคดีได้ ทำให้ ประชาชนได้รับความเดือดร้อนและเสียหายจากพวกมิจฉาชีพเหล่านี้

การควบคุมวิชาชีพทนายความปรากฏในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร .ศ. 127 มาตรา 127 ให้ศาลมีอำนาจสั่งห้ามทนายความผู้ประพฤติตนไม่สมควรไม่ให้ว่าความในศาลหนึ่งหรือทุกศาลได้ และมาตรา 128 ให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมตั้งกฎข้อบังคับเรื่องผู้ที่จะเป็นทนายความได้ แม้ในขณะนั้นยังไม่มีกฎข้อบังคับว่าด้วยมรรยาททนายความ แต่ปรากฏว่าศาลใช้อำนาจควบคุมมรรยาททนายความ ดังจะเห็นได้จากคำพิพากษาฎีกาที่ 168/2454 (โวหารกรมสวัสดิ์ 192) วินิจฉัยว่า “ความประพฤติของหม่อมราชวงศ์ เศษปรากฏในสำนวนนี้หาเลี้ยงชีพทางทนายความว่าความก็ชอบแต่จะตั้งหน้ารักษาสัจย์ สุจริต เจริญราชานิติสาร แต่นี้กลับพยายามกระทำพยานเท็จ ทำลายล้างยุติธรรม ดังนี้ เห็นด้วยเกล้าฯ ว่า ไม่ควรอนุญาตให้หม่อมราชวงศ์เศษเป็นทนายความว่าความของราษฎรได้ในศาลยุติธรรมต่อไป”

นับแต่มีพระราชบัญญัติทนายความ พ .ศ.2457 เป็นฉบับแรก และจากนั้นก็มีการตราพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2477, 2508 บังคับใช้ต่อมา พระราชบัญญัติทนายความฉบับแรก ๆ จะควบคุมการเรียกค่าจ้างว่าความของทนายความ แต่ต่อมาพระราชบัญญัติทนายความ พ .ศ.2528 ที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันมิ ได้กำหนดการควบคุมการเรียกค่าจ้างว่าความของทนายความ ซึ่งรายละเอียดของพระราชบัญญัติต่าง ๆ กับการควบคุมการเรียกค่าตอบแทนการว่าความมีดังนี้

3.1 พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2457

ใน พ.ศ.2457 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ล้นเกล้ารัชกาลที่ 6 ได้มีการกำหนดกฎหมายโดยเฉพาะเพื่อควบคุมผู้ประกอบการวิชาชีพทนายความขึ้นเป็นฉบับแรก เพื่อป้องกันผู้ที่แอบแฝงหากินประกอบอาชีพทนายความโดยไม่สุจริตดังจะเห็นได้จากพระราชปรารภของพระราชบัญญัติทนายความ พ .ศ.2457 ความว่า “มีพระราชกำหนดกฎหมายให้โจทก์ จำเลย ผู้มีอรรถคดี แต่งทนาย ความว่าต่างแก่งต่างได้ในศาลสถิตยุติธรรม และมีเจ้าถ้อยหมอลความและบุคคลเป็นผู้ไต่คุณสมบัติเข้ามาแอบแฝงหากินเป็นทนายความ ณ โรงเรียนเป็นอันมาก และกฎข้อบังคับทนายความซึ่งมีอยู่บัดนี้ยังไม่พอเพียงที่สอดส่องครอบงำตลอดทั่วถึงบุคคลเหล่านั้น ทรงพระราชดำริเห็นว่าบรรดาชนที่ ึ่งหลายผู้จะไปหาเลี้ยงชีพเป็นทนายความควรจะต้องประกอบในคุณสมบัติและความประพฤติอยู่ในมรรยาทดีงามเป็นอันเดียวกัน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตราพระราชบัญญัตินี้ไว้”

จึงเห็นได้ว่า จากการที่มีผู้ประกอบการวิชาชีพทนายความทำหน้าที่ว่าต่างแก่งต่างให้แก่มผู้มีอรรถ คดีทั้งหลาย แต่โดยเหตุที่ถือว่าทนายความเป็นผู้รู้กฎหมายมากกว่าชาวบ้านทั่วไป เมื่อประชาชนมีความทุกข์ร้อนด้านคดีความ จึงนำปัญหาความทุกข์ร้อนไปปรึกษาทนายความเพื่อแก้ไข ปัญหา บุคคลที่มีความรู้ทางกฎหมาย รู้จริงบ้างรู้ไม่จริงบ้าง คอยหลอกลวงชาวบ้านที่ประสบความ

ทุกซักร้อนจากปัญหาทางคดีความที่เกิดขึ้นทำให้ประชาชนต่างได้รับความเดือดร้อนจากผู้แอบแฝง
หาผลประโยชน์จากความเดือดร้อนของชาวบ้านดังกล่าว ดังนั้นสิ้นเกล้ารัชกาลที่ 6 จึงเห็นควรวีให้
ต้องควบคุมความประพฤติและจริยธรรมของผู้ประกอบวิชาชีพทนายความจึงได้ตรา
พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2457 ดังกล่าวขึ้นเป็นฉบับแรก

พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2457 บัญญัติไว้ในมาตรา 2 ความว่า “จำเดิมแต่ได้
ประกาศพระราชบัญญัตินี้ในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไปให้มีเวลาภายใน 3 เดือน เพื่อทนายความ
ทั้งหลายในกรุงเทพมหานครได้ประพฤติปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ และให้ผู้
พิพากษาศาลยุติธรรม นายทะเบียนและเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ตั้งปวงจัดทำทะเบียนทนายความให้
สำเร็จบริบูรณ์ให้ได้ใช้พระราชบัญญัตินี้จนเต็มภูมิ ณ วันที่ 1 เมษายน พระพุทธศักราช 2458”

ส่วนที่เกี่ยวกับการทำสัญญาจ้างว่าความและการเรียกค่าจ้างว่าความได้บัญญัติไว้ในม
ตรา 9 ความว่า “อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ มีอำนาจออกคำสั่งมิให้ทนายความคนใดคน
หนึ่งว่าความในศาลยุติธรรมมีกำหนดไม่เกิน 3 ปี ถ้าจะออกคำสั่งให้ลบชื่อทนายความคนใดคน
หนึ่งออกเสียจากทะเบียนได้โดยมาอาศัยพิจารณาเห็นเหตุความผิดซึ่งจะว่าต่อไปนี้ คือ

(1) เมื่อทนายความคนใดมีพิรุณศรัทธาหรือระดับสติปัญญา ฤๅประพฤติไม่สมควร
แก่หน้าที่แห่งทนายความก็ดี ฤๅเอาเท็จมาแก้ดวงศาลชักให้หลงไป เพื่อให้ศาลนั้นออกคำสั่งคำ
บังคับซึ่งทนายความนั้นรู้อยู่แก่ใจว่าเป็นคำสั่งผิด ฤๅเป็นการไม่สมควรก็ดี

(2) เมื่อทนายความคนใดปลุกความ โดยยุยงส่งเสริมให้เขาฟ้องร้องกรณีอันหามูลมิได้
ให้รักโรงศาลก็ดี ฤๅรับเข้าเป็นทนายความว่าต่างแก่ต่างอรรถคดีโดยวิธีสัญญาจะแบ่งเอาส่วนเป็น
เงิน ฤๅทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทกันอันจะพึงได้แก่ลูกความนั้น โดยเหตุที่ฟ้องขึ้นเช่นนี้ก็ดี...”

พระราชบัญญัติทนายคว ม พ.ศ.2457 เป็นบทกฎหมายที่เกิดขึ้นห้ามกลางความเดือด
ร้อนของชาวบ้านที่มีการหลอกลวงหาแต่ผลประโยชน์ของทนายความ โดยขาดคุณธรรมและความ
รับผิดชอบร่วมกันในสังคม กฎหมายดังกล่าวจึงบัญญัติห้ามทนายความรับเข้าเป็นทนายความว่าต่าง
แก่ต่างอรรถคดีโดยทำสัญญาตกลงแบ่งเอาค่าตอบแทน การว่าความจากเงินหรือทรัพย์สินที่เป็นมูล
พิพาทอันจะพึงได้แก่ลูกความ อันเป็นการ ไม่ต้องการให้ทนายความเข้าไปมีส่วนได้เสียในผลแห่ง
คดี เพราะเกรงว่าทนายความจะดูแลผลประโยชน์ของตนเองมากกว่าผลประโยชน์ของลูกความ และ
เกรงว่าเมื่อทนายความเข้าไปมีส่วนได้เสียในผลแห่งคดี แล้ว อาจเกิดการยุยงส่งเสริมให้เข้าเป็น
ความกันมากกว่าที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่คนในสังคม

3.2 พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2477 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ.2481 และฉบับ
ที่ 3 พ.ศ.2483

พระราชบัญญัติทนายความ 2477 ประกาศราชกิจจานุเบกษามีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2478 ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2457 และได้บัญญัติเกี่ยวกับการทำสัญญาจ้างว่าความไว้ในมาตรา 12(2) ซึ่งตามมาตรา 12 ศาลอุทธรณ์มีอำนาจออกคำสั่งภาคทัณฑ์ หรือห้ามมิให้ทนายความคนใดทำการเป็นทนายความมีกำหนดไม่เกิน 3 ปี หรือให้ลบชื่อทนายความคนใดออกจากทะเบียนก็ได้ โดยอาศัยพิจารณาเห็นเหตุความผิดดังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ

3.2.1 เมื่อทนายความคนใดมีพื้นฐานข้อละเมิดวินัยทนายความ หรือประพฤติผิดข้อบังคับว่าด้วยมรรยาททนายความหรือเอาเท็จมาหาแก้หลวงศาล เพื่อให้ศาลออกคำสั่ง คำบังคับ ซึ่งทนายความนั้นรู้ว่าป็นคำสั่งผิดหรือ

3.2.2 เมื่อทนายความคนใดปลุกความโดยยุยงส่งเสริมให้เขาฟ้องร้องกันในกรณีอันหา มูลมิได้ หรือเข้าเป็นทนายความว่าต่างแก่งต่าง โดยวิธีสัญญาแบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็น มูลพิพาทอันจะพึงได้แก่ลูกความหรือ

3.2.3 เมื่อทนายความคนใดสมรู้เป็นใจโดยทางตรงหรือทางอ้อมเพื่อปลุกพยานเท็จ หรือเลี่ยมสอนพยานให้เบิกความเท็จหรือปกปิดซ่อนงำอำพรางพยานหลักฐานใด ๆ ซึ่งควรจะนำมา ขึ้นต่อศาล หรือสัญญาจะให้สินบนแก่เจ้าพนักงานหรือสมรู้เป็นใจในการให้สินบนแก่เจ้าพนักงาน หรือ

3.2.4 เมื่อทนายความคนใดมีผิดโดยสถานอื่นอันเป็นความประ ะพฤตินอกมรรยาทแห่ง ทนายความ ผู้มีอาชีพอยู่ในสัจสุจริต

คำสั่งของศาลอุทธรณ์นี้ให้ฎีกาได้ทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหากฎหมาย ฎีกานี้ ให้ยื่นภายในกำหนดหนึ่งเดือน ในระหว่างฎีกานั้น คำสั่งของศาลอุทธรณ์มีผลบังคับได้

ตามบทบัญญัติมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติทนาย ความ พ.ศ.2477 ก็มีบทห้าม ทนายความซึ่งเป็นทนายความว่าต่างแก่งต่างเรียกค่าตอบแทนการว่าความ โดยวิธีแบ่งเอาส่วนจาก ทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทอันพึงได้แก่ลูกความแล้ว สัญญาจ้างว่าความดังกล่าวจะเป็นสัญญาที่มี วัตถุประสงค์ต้องห้ามชัดเจนโดยกฎหมายเป็นการขัดต่อพระราชบัญญัติทนายความดังกล่าวและตก เป็นโมฆะตามมาตรา 150 (มาตรา 113 เดิม) แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (คำพิพากษา ฎีกาที่ 429/2511, 1558/2526, 751/2536)

เมื่อเรียกค่าตอบแทนการว่าความโดยวิธีแบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทอัน จะพึงได้แก่ลูกความเป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ขัดต่อพระราชบัญญัติทนายความ อันมีผล ให้นิติ กรรมเป็นโมฆะ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ปัญหาจึงมีว่าข้อตกลงอย่างไรเป็นการตกลง แบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทอันจะพึงได้แก่ลูกความ

3.3 พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2508 (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2) พ.ศ.2514

เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2508 ได้มีพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2508 ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 10 กันยายน 2508 บัญญัติเกี่ยวกับการทำสัญญาจ้างว่าความไว้ในมาตรา 41 และยังคงให้ใช้พระราชบัญญัติทนายความ พุทธศักราช 2477 มาตรา 12 บังคับ กล่าวคือ ห้ามทนายความเข้าเป็นทนายความว่าต่างแ่ต่าง โดยวิธีสัญญาแบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทอันจะพึงได้แก่ลูกความ

พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2457, พ.ศ.2477 และ พ.ศ.2508 ทุกฉบับบัญญัติเป็นหลักการเดียวกัน คือ ห้ามทนายความเรียกค่าตอบแทนการจ้างว่าความโดยวิธีสัญญาแบ่งเอา ส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทอันจะพึงได้แก่ลูกความ หากข้อตกลงในสัญญาจ้างว่าความมีลักษณะเป็นการแบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทอันจะพึงได้แก่ลูกความแล้ว สัญญาจ้างว่าความดังกล่าวจะเป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายเป็นการขัดต่อพระราชบัญญัติทนายความดังกล่าวและตกเป็นโมฆะตามมาตรา 150 (113 เดิม) แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

เมื่อการเรียกค่าตอบแทนการว่าความ โดยวิธีแบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทอันจะพึงได้แก่ลูกความ เป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ขัดต่อพระราชบัญญัติข้อต่อพระราชบัญญัติทนายความ อันมีผลให้นิติกรรมเป็น โมฆะ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ปัญหาจึงมีว่าข้อตกลงอย่างไรเป็นการตกลงแบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทอันจะพึงได้แก่ลูกความ

3.3.1 ข้อตกลงการจ้างว่าความที่ถือว่าการแบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาท

การตกลงระหว่างทนายความและลูกความที่จะถือว่าการแบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทใน คดีจะต้องได้ความว่า ข้อตกลงนั้นผลแห่งคดีคือผลประโยชน์ที่ทนายความจะได้รับ หากประโยชน์แห่งผลคดีลดลงค่าทนายความก็จะลดลง โดยมีลักษณะการตกลง เช่น คิดค่าจ้างว่าความตามสัดส่วนที่จะได้ รับตามคำพิพากษาในอัตรา 100,000 บาท ต่อค่าจ้างว่าความ 20,000 บาท (คำพิพากษาฎีกาที่ 871/2486)

3.3.2 ข้อตกลงการจ้างว่าความที่ไม่ถือว่าการแบ่งส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาท

ข้อตกลงการจ้างว่าความระหว่างทนายความและลูกความหากตกลงกันเป็นจำนวนค่าทนายความที่แน่นอน การตกลงเช่นว่านั้นย่อมไม่ใช่การแบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่ลูกความจะพึงได้รับในคดี (คำพิพากษาฎีกาที่ 379/2521) การตกลงเพื่อให้ได้มาซึ่งค่าทนายความที่แน่นอนนั้น

ทนายความอาจใช้วิธีคำนวณเป็นสัดส่วนหรือเปอร์เซ็นต์จากจำนวนทรัพย์สินที่ฟ้องร้องก็ได้ เพราะการคำนวณเช่นนี้เป็นเพียงอาศัยหลักเกณฑ์คำนวณเพื่อให้ได้มาซึ่งค่าทนายความที่แน่นอนจึงไม่ใช่ข้อตกลงที่แบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทในคดี (คำพิพากษาฎีกาที่ 988/2507)

3.4 พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2528

ในปี พ.ศ.2528 มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2528 มีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 19 ธันวาคม 2528 ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2508 และพระราชบัญญัติทนายความ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2514 โดยพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2528 มิได้กำหนดห้ามทนายความเรียกค่าจ้างว่าความโดยแบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาท ในคดี ดังเช่นพระราชบัญญัติทนายความที่ผ่านมา แม้พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2528 ให้อำนาจสภาทนายความออกข้อบังคับสภาทนายความควบคุมมรรยาทของทนายความก็ตาม แต่ข้อบังคับซึ่งสภาทนายความได้ออกมาที่ว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ.2529 และประกาศใช้บังคับเมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2529 โดยมรรยาททนายความที่มีต่อประชาชนผู้มีอรรถคดี และอื่น ๆ ก็มีได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับสัญญาหรือข้อตกลงของทนายความที่รับว่าต่างแก่ต่างอรรถคดีโดยตกลงค่าตอบแทนการว่าความที่แบ่งเอาส่วนเป็นเงินหรือทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทไว้เช่นกัน ดังนั้น เมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นเกี่ยวกับข้อตกลงที่มีลักษณะดังกล่าวและกระทำกันก่อนพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2528 ใช้บังคับ แม้พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2528 จะมีผลให้ยกเลิกพระราชบัญญัติทนายความฉบับเดิมก็ตาม แต่เมื่อข้อตกลงนั้นขัดต่อกฎหมายที่บังคับในขณะทำสัญญา ข้อตกลงการแบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทในคดีจึงเป็น โฆษณาแต่ต้นและไม่ทำให้สัญญานั้นกลับสมบูรณ์ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1047/2533, 1751/2532) แต่เมื่อข้อตกลงระหว่างทนายความและลูกความที่แบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทในคดีกระทำภายหลังพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2528 ใช้บังคับแล้ว จึงไม่ต้องวินิจฉัยว่าข้อตกลงดังกล่าวขัดต่อกฎหมายหรือไม่ หากแต่ต้องวินิจฉัยว่าขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือไม่ ซึ่งศาลฎีกาเห็นว่าข้อตกลงเช่นว่านั้นขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 921/2542, 1260/2543 (ประชุมใหญ่))

4. ข้อตกลงการจ้างว่าความกับการบังคับตามบทบัญญัติทั่วไปในเรื่องนิติกรรมสัญญา

แม้สัญญาจ้างว่าความเป็นสัญญาจ้างทำของซึ่งเป็นเอกเทศสัญญาในบรรพ 3 แต่เรื่องใดที่เอกเทศสัญญาจ้างทำของมิได้กำหนดไว้ก็ต้องบังคับตามหลักทั่วไปในเรื่องนิติกรรมสัญญาในบรรพ 1 ด้วย เช่น ในเรื่องของการบอกเลิกสัญญา ผลของการบอกเลิกสัญญา ตลอดจนวัตถุประสงค์

ของสัญญาต้องชอบด้วย กฎหมายและไม่เป็นการฝ่าฝืนวิสัย หรือไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

4.1 การบอกเลิกสัญญาอ้างว่าความและผลของการบอกเลิกสัญญา

การเลิกสัญญาอ้างว่าความอาจกระทำได้โดยลูกความถอนนายความและผลของการเลิกสัญญาก็ต้อง เป็นไปตามหลักทั่วไปในเรื่องสัญญา ๑ โดย ต้องใช้คำสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดแต่การเลิกสัญญาส่วนการงานอันได้กระทำไปต้องใช้เงินตามควรนั้น ๆ

ในส่วนของสัญญาอ้าง ว่าความซึ่งเป็นสัญญาจ้างทำของตามประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ ซึ่งถือเอาผลสำเร็จของงาน คือ การดำเนินคดีหรือทำหน้าที่ทนายความตั้งแต่เตรียม คดีและว่าต่างหรือแก้ต่างในศาล ไปจนคดีถึงที่สุด และการจ่ายสินจ้างต้องถือเอาความสำเร็จของ ผลงานหรือจ่ายสินจ้างตามที่ตกลงกันไว้ เมื่อลูกจ้างได้ถอนนายความจากการเป็นทนายความก่อน คดีถึงที่สุด ถือได้ว่าลูกความได้ใช้สิทธิเลิกสัญญาในระหว่างที่การว่าจ้างยังไม่แล้วเสร็จ ซึ่งย่อม เกิดผล คือ ในส่วนของการงานอันทนายความได้กระทำไปแล้ว ลูกความต้องใช้เงินตามควรค่าแห่ง การงานนั้น ๆ รวมทั้งต้อง ให้คำสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายต่าง ๆ อันเกิดแต่การเลิกสัญญา นั้นให้แก่ทนายความ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 962/2509, 6025/2539) การจ่ายเงินตามควรค่าแห่งการ งานนั้นคิดค่าจ้างตามรู้คดี

4.2 สัญญาจ้างว่าความต้องมีวัตถุประสงค์ที่ชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ขัดต่อความสงบ เรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

สัญญาจ้างว่าความก็คือการแสดง เจตนาทำนิติกรรมสัญญา แม้จะเป็นเอกเทศสัญญา ประเภทสัญญาจ้างทำของซึ่งกฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ไว้แล้วก็ตาม แต่ข้อตกลงดังกล่าวก็ ต้องถูกบังคับตามหลักนิติกรรมสัญญาทั่ว ๆ ไปด้วย กล่าวคือ วัตถุประสงค์ของสัญญาต้องชอบด้วย กฎหมายหรือไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

4.2.1 สัญญาจ้างว่าความที่ขัดต่อกฎหมาย

พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2457, 2477 และ พ.ศ.2508 ได้ควบคุมเรื่อง ค่าตอบแทนการว่าความนั้น โดยพระราชบัญญัติทนายความและข้อบังคับว่าด้วยมรรยาททนายความ ดังนั้นข้อตกลงใด ๆ ในเรื่องค่าตอบแทนการจ้างว่าความ หากขัดต่อพระราชบัญญัติทนายความหรือ ข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยมรรยาททนายความแล้ว ข้อตกลงหรือสัญญานั้นย่อมเป็น โฆษ เพราะมีวัตถุประสงค์ต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย

ตัวอย่างเช่น

ก. สัญญาที่จำเลยจ้าง โจทก์ให้ว่าความ กำหนดค่าจ้างว่าความส่วนที่ยังมิได้ชำระเป็นจำนวนเงินสิบเปอร์เซ็นต์ ของเงินที่จำเลยจะได้รับจากการฟ้องแย้ง เป็นสัญญารับจ้างว่าความโดยวิธีแบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทอันจะพึงได้แก่ลูกความอันมีวัตถุประสงค์ขัดต่อพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2508 มาตรา 41 ประกอบพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2477 มาตรา 12(2) จึงตกเป็นโมฆะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 150 (มาตรา 113 เดิม) ดังนี้ แม้ต่อมาจะได้มีพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2528 ยกเลิกกฎหมายข้างต้นแล้ว และตาม บทเฉพาะกาล มาตรา 86 ของพระราชบัญญัติดังกล่าว กำหนดให้คณะกรรมการออกข้อบังคับว่าด้วยมารยาททนายความตาม มาตรา 53 ซึ่งมีได้มีการกำหนดเรื่องค่าจ้างการว่าความไว้ ก็ไม่ทำให้สัญญาซึ่ง เป็นโมฆะแต่ ต้น กลับสมบูรณ์ขึ้นดังนี้ โจทก์ไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าจ้างว่าความที่เหลือจากจำเลย (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1047/2533)

ข. โจทก์รับจ้างว่าความให้จำเลยโดยตกลงกันว่าจำเลยจะต้องจ่ายค่าจ้างให้แก่โจทก์ อัตราร้อยละ 10 ของจำนวนเงินที่จำเลยได้รับตามคำพิพากษาจึงเป็นสัญญาจ้างว่าความโดยวิธีแบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทอันจะพึงได้แก่ลูกความอันมีวัตถุประสงค์ขัดต่อพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2508 มาตรา 41 ประกอบพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2477 มาตรา 12(2) ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับในขณะที่ตกลงทำสัญญากัน จึงตกเป็นโมฆะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 150 (มาตรา 113 เดิม) แม้ต่อมาจะได้มีพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2528ยกเลิกกฎหมายข้างต้นแล้วก็ไม่ทำให้สัญญาซึ่งเป็น โมฆะตั้งแต่ต้นกลับสมบูรณ์ขึ้นแต่อย่างใด (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1751/2536)

1.4.2.2 สัญญาจ้างว่าความที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ความสงบเรียบร้อยของประชาชนไม่มีบทวิเคราะห์ศัพท์ไว้ในกฎหมายแต่อาจให้ความหมายได้ว่าเป็นประโยชน์โดยทั่วไปของประเทศชาติหรือ ประชาชน การกระทำใดซึ่งมีผลกระทบกระเทือนถึงความมั่นคงของรัฐ เศรษฐกิจของประเทศ ความสงบสุขในสังคมหรือความมั่นคงของสถาบันครอบครัวย่อมเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน (ศักดิ์ สนองชาติ, 2539, หน้า 48)

เรื่องค่าตอบแทนการจ้างว่าความศาลฎีกาวินิจฉัยว่าข้อตกลงในเรื่องค่าตอบแทนการว่าความนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนด้วย ดังนั้นหากข้อตกลงค่าตอบแทนการว่าความมีวัตถุประสงค์ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนก็เป็นโมฆะเช่นกัน

ตัวอย่างเช่น

ก. สัญญาจ้างว่าความซึ่งมีข้อความว่า ฟ้องเรียกทรัพย์สินเป็นมูลค่าประมาณ 24 ล้านบาท ขอดีกค่าจ้างรวมเป็นเงิน 12 ล้านบาทถ้าเรียกร้องได้มากกว่านี้ก็ไม่เพิ่มขึ้นนั้น แม้จะเป็นการกำหนดค่าจ้างไว้ครั้งหนึ่งของจำนวนทุนทรัพย์ที่จะฟ้องเรียกร้องจากจำเลยก็ตามแต่ข้อความที่เขียนต่อไปว่า แต่ถ้าได้น้อยกว่าที่กะประมาณไว้นี้ให้ลดลงตามส่วนจำนวนเงินที่ได้มา ดังนี้เป็นการแสดงอยู่ว่าถ้าศาลตัดสินให้น้อยกว่าจำนวนเงินที่ฟ้องทนายก็จะเรียกค่าจ้างเอาครึ่งหนึ่งของจำนวนทุนทรัพย์ที่ศาลตัดสินให้เสมอไป จึงเป็นการทำ สัญญาเรียกค่าจ้างว่าความโดยวิธีแบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทอันจะพึงได้แก่คู่ความนั่นเอง นอกจากนี้ตามพฤติการณ์ในเรื่องก็เห็นได้ชัดว่าทนายจัดทำสัญญาตลอดจนปฏิบัติต่อคู่ความได้กระทำไปเกินขอบเขตแห่งความเป็นธรรมอยู่มาก สัญญาที่โจทก์นำมาฟ้องจึงเป็นการขัดต่อพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2477 มาตรา 12 อนุมาตรา 2 และขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน สัญญาตกเป็นโมฆะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 150 (มาตรา 113 เดิม) โจทก์ไม่มีสิทธิฟ้องเรียกเงินตามฟ้อง (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 492/2511)

ข. นิติกรรมที่ตกเป็นโมฆะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 150 นั้น นอกจากเป็นกรณีที่มีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้ง โดยกฎหมายหรือเป็นการพันวิสัยแล้วยัง มีกรณีที่เป็น การขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนอีกด้วย ซึ่งหมายความว่า แม้การกระทำนั้นจะไม่ เป็นการต้องห้ามชัดแจ้ง ตามที่กฎหมาย บัญญัติไว้เลย แต่ถ้เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชนแล้วนิติกรรมนั้นก็ย่อม ตกเป็นโมฆะเช่นกัน แม้การที่โจทก์เรียกค่าจ้างว่าความจากจำเลยโดยใช้ วิธีแบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทอันจะพึงได้ จากคู่ความนั้นจะไม่เป็นการขัดต่อพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2528 และข้อบังคับสภาพทนายความว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ.2529 สัญญาจ้างว่าความจึงไม่ตกเป็นโมฆะเพราะเหตุ ดังกล่าวก็ตาม แต่สัญญาจ้างว่าความฉบับพิพาท ซึ่งเดิมโจทก์มิได้มีส่วนได้เสียในที่ดินที่จำเลยกับบุคคลอื่นพิพาทกันเลยการที่โจทก์ได้ค่าจ้างว่าความเป็นที่ดิน 200 ตารางวาอันเป็นส่วนหนึ่งของที่ดินที่จำเลยพิพาทกับบุคคลอื่นนั้น ย่อมทำให้ โจทก์เป็นผู้เข้าไปมีส่วนได้เสียในที่ดินดังกล่าวโดยตรง เพราะ หากจำเลยต้องแพ้คดีแล้ว โจทก์ก็จะไม่ได้ค่าจ้างว่าความเนื่องจาก จำเลยพิพาทกับบุคคลอื่นเกี่ยวกับที่ดินที่โจทก์จะได้รับส่วนแบ่ง เป็นค่าจ้างตามฟ้องนั้นทั้งแปลง ดังนี้ สัญญาจ้างว่าความฉบับพิพาท จึงมีลักษณะเป็นการรับโอนสิทธิในการดำเนินคดีของจำเลย มาจัดการให้โดยชอบรับส่วนแบ่งจากที่ดินดังกล่าวเป็นค่าตอบแทน เมื่อจำเลยชนะคดี อันเป็น การช่วยเหลือยอมส่งเสริมให้บุคคลอื่น เป็นความกันวัตถุประสงค์ของสัญญาจ้างว่าความดังกล่าวจึงขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนย่อมตกเป็นโมฆะ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 921/2542)

ก. วิชาชีพทนายความมีลักษณะผูกขาดที่ทนายความได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายหลายประการย่อมมีพันธกรณีต่อสังคมที่ต้องปฏิบัติและดำรงตนให้ต้องกับหลักจริยธรรมทางวิชาชีพ ในส่วนการปฏิบัติหน้าที่ทนายความมีส่วนสำคัญในการประสิทธิ์ประสาทความยุติธรรมแก่คู่ความคู่เป็นเจ้าหน้าที่ของศาล ทนายความไม่เพียงทำสัญญากับลูกความในลักษณะที่ตนเองมีส่วนได้เสียโดยตรงในคดีจนกระทบกระเทือนการปฏิบัติหน้าที่ข้อสัญญาระหว่างโจทก์และจำเลยส่วนที่ตกลงให้สินจ้างกันอีกร้อยละ 5 ของทุนทรัพย์สินสมรสที่จำเลยจะได้รับเป็นข้อสัญญาที่ให้ทนายความเข้ามีส่วนได้เสียในทางการเงินโดยตรงในผลของคดีไม่ต้องด้วยหลักจริยธรรมทางวิชาชีพของทนายความถือว่าขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนและการวางระเบียบข้อบังคับแก่ทนายความตามพระราชบัญญัติทนายความกับความสมบูรณ์ของสัญญาระหว่างทนายความและลูกความเป็นคนละส่วนกัน ที่ข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ.2529 มิได้กำหนดให้การเข้า เป็นทนายความโดยวิธีสัญญาเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทอันจะพึงได้แก่ลูกความของทนายความเป็นการประพฤติดมรรยาททนายความอย่างพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2477 และ พ.ศ.2508 มีผลเพียงว่าสัญญาลักษณะนี้ไม่เป็นการประพฤติดมรรยาททนายความแต่หาผลให้ข้อสัญญาดังกล่าว กลับมีความสมบูรณ์แต่อย่างใดไม่สัญญาจ้างว่าความระหว่างโจทก์จำเลยในส่วนนี้จึงเป็นโมฆะ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1260/2543)

ง. พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.2528 และประกาศข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ.2529 มิได้บัญญัติห้ามมิให้ทนายความเข้าเป็นทนายความโดยวิธีสัญญาแบ่งเอาส่วนจากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทอันจะพึงได้แก่ลูกความดังเช่น พระราชบัญญัติทนายความสองฉบับแรก (ที่ยกเลิก) ฉะนั้น สัญญาจ้างว่าความที่พิพาทที่ระบุว่า “คิดค่าทนายความร้อยละ 20 ของยอดทุนทรัพย์ 17,188,356 บาท โดยชำระค่าทนายความเมื่อบังคับคดีได้ กรณีบังคับคดีได้เพียงบางส่วนก็คิดค่าทนายความบางส่วนที่บังคับคดีได้ และถ้าคดีมีการยอมความกันคิดค่าทนายความร้อยละ 10 ของยอดเงินที่ยอมความ ” จึงไม่ขัดต่อกฎหมายและข้อกำหนดดังกล่าวเป็นการกำหนดหลักเกณฑ์ในการคิดคำนวณค่าทนายความระหว่างโจทก์จำเลยหาเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนไม่สัญญาจ้างว่าความที่พิพาทจึงไม่เป็น โมฆะ

สัญญาจ้างว่าความที่พิพาทไม่มีข้อใดที่มีลักษณะเป็นการเล็งโชคและไม่เป็นข้อตกลงที่มีลักษณะได้เสียกัน โดยอาศัยเหตุการณ์ในอนาคตที่ไม่แน่นอนเป็นข้อแพ้ชนะกันระหว่างโจทก์จำเลย แต่เป็นสัญญาจ้างทำของที่โจทก์ต้องลงแรงว่าต่างให้แก่จำเลยซึ่งเป็นลูกความ จึงหาใช่เป็นการพนันชั้นต่อตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 853 ไม่

เมื่อ โจทก์เป็นทนายความฟ้อง ร. และ ค. แล้วมีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความ ซึ่งศาลชั้นต้นพิพากษาตามยอม ต่อมา ร. และ ค. ผิดสัญญา โจทก์ได้รับมอบอำนาจจากจำเลยให้ ดำเนินการบังคับคดี ซึ่ง ร. และ ค. ได้นำเงินมาวางชำระที่ศาลแล้ว ดังนี้ โจทก์ในฐานะผู้รับมอบ อำนาจจากจำเลยได้ดำเนินการบังคับคดีแล้ว ซึ่งต่อมา ร. และ ค. ได้วางเงินชำระหนี้ไม่ว่าจะเป็น เพราะถูกจำเลยฟ้องคดีอาญาฐาน โกงเจ้าหนี้ โดยการว่าจ้างทนายความคนอื่นหรือเพราะการบังคับ คดี ยึดทรัพย์ก็ตาม ถือว่ามีการบังคับคดีและจำเลยได้รับชำระหนี้แล้ว โจทก์จึงมีสิทธิเรียกค่าจ้างว่า ความจากจำเลย (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5229/2544)

จ. ข้อสัญญาจ้างว่าความที่ตกลงให้ผู้ว่าจ้างชำระค่าจ้างส่วนที่ 2 อีกร้อยละ 10 ของยอด หนี้ทุนทรัพย์ที่ฟ้องและจากทุกจำนวนที่ผู้รับจ้างได้ดำเนินการจนผู้ว่าจ้างได้รับชำระหนี้ เป็น ข้อตกลงส่วนหนึ่งของสัญญาในการกำหนดหลักเกณฑ์การคิดคำนวณค่าทนายความในส่วนที่ 2 ตามเจตนาของคู่สัญญา โดยกำหนดหน้าที่ของผู้รับจ้างที่จะต้องดำเนินการให้ผู้ว่าจ้างได้รับชำระหนี้ ก่อนจึงจะมีสิทธิได้รับชำระหนี้ในอัตราร้อยละ 10 จากจำนวนเงินที่ผู้ว่าจ้างได้รับ แต่ทั้งนี้ไม่เกิน ร้อยละ 10 ของทุนทรัพย์ที่ฟ้องแต่ละคดีข้อตกลงดังกล่าวไม่เป็นการต้องห้ามตามพระราชบัญญัติ ทนายความฯ และประกาศข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยมรรยาททนายคว ามฯ ทั้งไม่เป็นการขัด ต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 150 (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4164/2548)

ตามคำพิพากษาข้างต้นศาลฎีกาวินิจฉัยว่าความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของ ประชาชนเป็นคนละกรณีกับการประพฤติผิดมรรยาททนายความ แม้ข้อตกลงการเรียกค่าตอบแทน จากทรัพย์สินที่เป็นมูลพิพาทในคดีไม่ผิดมรรยาททนายความ ข้อตกลงนั้นก็ขัดต่อความสงบ เรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนได้ แต่ก็น่าสนใจว่าคำพิพากษาศาลฎีกาที่ยังคงมีการตัดสิน ออกเป็นสองแนวทางซึ่ง ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการกำหนดให้ทนายความเรียกค่าว่าความ

1.5 อัตราค่าตอบแทนการจ้างว่าความกับการบังคับ โดยดุลยพินิจของศาล

สัญญาจ้างว่าความเป็นสัญญาจ้างทำของ สิ้นจ้างของสัญญาจ้างทำของย่อมเป็นไป ตามที่คู่กรณีตกลงกัน ซึ่งเป็น ไปตามหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งเจตนา ค่าทนายความ โดยแท้จริงแล้ว คือ ค่าว่าจ้างทำของ ซึ่งหากเป็นการจ้างทำของโดยทั่วไปค่าจ้าง นั้นก็แล้วแต่คู่สัญญาจะตกลงกัน แต่ การจ้างทนายความเป็นสัญญาจ้างทำของที่เกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน (จิตติ ดิงศักดิ์, 2534, หน้า 17) แนวความเห็นของศาลฎีกาไทยจึงเห็นว่าศาลมีอำนาจใช้ดุลยพินิจ กำหนดราคาค่าจ้างได้ตามจำนวนที่ศาลเห็นสมควร รวมทั้งศาลมีอำนาจลดค่าจ้างว่าความที่เห็นว่า เป็นการเกินสมควรได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 328/2465, 319/2486) โดยศาลเป็นผู้พิจารณากำหนด

ค่าจ้างจากพฤติการณ์การทำงานต่าง ๆ ของนายความ ทั้งนี้โดยไม่ต้องคำนึงถึงค่าทนายความตาม ตารางประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งอันเป็นอัตราสำหรับศาลจะพิพากษาให้คู่ความชดเชย แทนกัน (คำพิพากษาฎีกาที่ 1048/2487)

การที่ศาลใช้ดุลยพินิจกำหนดค่าทนายความเช่นนี้ เพราะศาลเห็นว่า ข้อตกลงเรื่องค่า ทนายความเป็นเรื่องที่วัตถุประสงค์แห่งสิทธิเป็นการทำงานในกระบวนยุติธรรมอัน เป็นผลกระทบต่อ ประชาชนและสังคม เมื่อผลประโยชน์ของปัจเจกชนขัดต่อผลประโยชน์ของส่วนรวมเช่นนี้ ศาลจึง เลือกลงใช้ดุลยพินิจควบคุมค่าทนายความเพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนบุคคล แม้จะละเลยหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนาก็ตาม

SPU CHONBURI